

T.C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SOSYOLOJİ YÜKSEK LİSANS

**OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN PAYLAŞILMASI
KONTEKSTİNDE YENİ YUNANILIK**

YÜSEK LİSANS

Bilal SARİ MACHMOUT

BURSA, 2019

T.C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SOSYOLOJİ YÜKSEK LİSANS

**OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN PAYLAŞILMASI
KONTEKSTİNDE YENİ YUNANİLİK**

YÜSEK LİSANS

Danışman:

Doç. Dr. Bengül GÜNGÖRMEZ AKOSMAN

Bilal SARİ MACHMOUT

BURSA, 2019

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Sosyoloji Anabilim Dalı, Sosyoloji Bilim Dalı'nda 701544002 numaralı Bilal SARİ MACHMOUT'un hazırladığı "**Osmanlı İmparatorluğunun Paylaşılması Kontekstinde Yeni Yunanilik**" konulu Yüksek Lisans Tezi ile ilgili tez savunma sınavı 26.06. / 2019 günü 13.00. - 14.30. saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin (başarılı / ~~başarısız~~) olduğuna (oybirliği / oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye

(Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı) Doç. Dr.
Bengül Güngörmez Akosman

Üye

Akademik Unvanı, Adı, Soyadı,
Üniversitesi

Dr. Öpr. Üyesi **ESRA ÖZSÜER**

Üye

Akademik Unvanı, Adı, Soyadı,
Üniversitesi

Üye

Akademik Unvanı, Adı, Soyadı,
Üniversitesi

Dr. Öpr. Üyesi **Erhan Kuruçay**

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 10/06/2019

Tez Başlığı / Konusu: ...OSMANLI İMPARATORLUĞUNUN PAYLAŞILMASI KONTEKSİNDE YENİ YUNANLİK

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam ..93... sayfalık kısmına ilişkin, 10/06/2019.. tarihinde şahsım tarafından*TURNİTİN*..... adlı intihal tespit programından (Turnitin)* aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % ...7.. 'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dahil
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

10.06.2019

Tarih ve İmza

Adı Soyadı: Bilal Sari Machmout

Öğrenci No: 701544002

Anabilim Dalı: Sosyoloji

Programı: Sosyoloji

Statüsü: Y.Lisans Doktora

Danışman
(Adı, Soyad, Tarih)
Doç. Dr. Bengül Güngörmez AKOSMAN

* Turnitin programına Bursa Uludağ Üniversitesi Kütüphane web sayfasından ulaşılabilir.

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**Osmanlı İmparatorluğu’nun Paylaşılması Kontekstinde Yeni Yunanilik**” başlıklı çalışmamın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza

11/06/2013

Adı Soyadı: Bilal Sari Machmout

Öğrenci No: 701544002

Anabilim Dalı: Sosyoloji

Programı: Sosyoloji

Statüsü: Yüksek Lisans Doktora

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Bilal SARİ MACHMOUT
Üniversite : Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı : Sosyoloji Anabilim Dalı
Bilim Dalı : Sosyoloji
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : IX + 93
Mezuniyet Tarihi : 26 / 06 / 2019
Tez Danışmanı : Doç. Dr. Bengül GÜNGÖRMEZ AKOSMAN

OSMANLI İMPARATORLUĞUNUN PAYLAŞILMASI KONTEKSTİNDE YENİ YUNANİLİK

Bu tez Rönesans itibariyle Avrupa'da hakim olan kadim Yunan hayranlığının edebi ifadesi olan Yeni Yunanilik akımını Avrupa - Osmanlı ilişkileri çerçevesinde incelemektedir. Literatür taraması yöntemiyle hazırlanan çalışmanın ilk bölümünde, Doğu - Batı kavramları ve bunların Yunanistan ile ilişkisi incelenmiş, dini ve tarihi amillerden dolayı Yunanistan'ın Doğu'nun bir parçası olarak görüldüğü sonucuna ulaşılmıştır. İkinci bölümde İstanbul'un fethi sürecinde Avrupa'ya göç eden Bizanslı bilginlerin, kadim Yunan hayranlığının yaygınlaşmasına ve olumsuz bir Osmanlı imgesinin oluşmasına nasıl vesile oldukları incelenmektedir. Bizanslı bilginlerin tesiriyle Batı'da, Osmanlı idaresindeki Rumların zulüm altında yaşadıkları kanaati hakim olmuştur. Gerçekteyse Rumların hakları fermanlarla koruma altına alınmıştı. Üçüncü bölümde Osmanlı idaresi altındaki Yunanistan topraklarını ziyaret eden Batı'lı seyyahların modern ve kadim Yunanlar hakkındaki fikirleri incelenmektedir. Gezginlerin ekseriyeti seyahatnamelerinde kadim Yunan medeniyetine hayranlıklarını dile getirirken, modern Yunanlara karşı olumsuz düşünceler ifade etmişlerdir. Böylece modern Yunanlar ötekileştirilmiş, Şarklaştırılmıştır. Diğer taraftan, Osmanlı aleyhtarı politikalarını hayata geçirmek için Yunanları bir araç olarak kullanan Avrupalı devlet idarecileri, gezginlerin olumsuz fikirlerinden faydalanarak, harekâtlarındaki başarısızlıklarının sorumluluğunu Yunanlara yüklemişlerdir. Son bölümde, Avrupalı ediplerce Yunan isyanı döneminde yazılan eserlerin aslında Yunan hayranlığıyla bir ilgisinin olmadığı, Osmanlı yönetimine başkaldıran Yunanların nezdinde sembolik olarak Avrupa'daki monarşi düzeninin eleştirildiği gösterilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda dönemin Yunanilik hareketinin meşhur temsilcileri olan Lord Byron, Aleksandır Puşkin, Chateaubriand ve Victor Hugo'nun Yunan isyanıyla ilgili eserlerinden bazıları incelenmiştir. Sonuç olarak Avrupalı aydınlar ve idareciler arasındaki Yunan hayranlığının bir kurgu olduğu ve çoğu kez, siyasi amaçlara ulaşmak için bir araç olarak kullanıldığı kanaatine varılmıştır.

Anahtar Sözcükler:

Helenseverlik, Oryantalizm, Yunan İsyanı, Yunanistan, Viyana Kongresi, Lord Byron, Chateaubriand

ABSTRACT

Name and Surname : Bilal SARİ MACHMOUT
University : Uludag University
Institution : Social Science Institution
Field : Sociology
Branch : Sociology
Degree Awarded : Master
Page Number : IX + 93
Degree Date : 26 / 06 / 2019
Supervisor : Doç. Dr. Bengül GÜNGÖRMEZ AKOSMAN

PHILHELLENISM IN THE CONTEXT OF PARTITIONING OF THE OTTOMAN EMPIRE

Present thesis examines the literary expression of the philhellenic movement, which prevails in Europe starting from the Renaissance period, in the context of the relations between Europe and the Ottoman Empire. This thesis based on literature review. In the first chapter, the notions of East - West and the position of Greece in this concepts were examined. Consequently, the analysis has shown that that Greece is considered as part of the East, because of religious and historical issues. In the second chapter, the Byzantine scholars, who migrated to Europe during the conquest of Istanbul, the spread of ancient Greek admiration and also the processes of creation of negative Ottoman image were examined. In the third chapter, ideas of Western travelers and rulers about ancient and modern Greeks were scrutinized. The majority of them, expressed enthusiasm in their travelogues for the ancient Greek civilization, while expressed negative thoughts against modern Greeks. Thus, it has been proven that modern Greeks are otherized and Orientalized. In the last chapter, the attempt has been made to show that the texts written by European authors during the period of Greek rebellion were not really any interest with Greek admiration, but they used the Greek rebellions as a symbol to criticize monarchy system in Europe. In this context, some works of famous representatives of Philhellenism, like Lord Byron, Alexander Pushkin, Chateaubriand and Victor Hugo have been studied. As a result, it was concluded that the Greek admiration among European intellectuals and administrators was a fiction and was often used as a tool to reach political goals.

Keywords:

Philhellenism, Orientalism, Greek Revolution, Greece, Vienna Congress, Lord Byron, Chateaubriand

ÖNSÖZ

Yunanistan, kadim tarihi, mitolojisi ve sanatıyla tüm dünyada tanınır ve demokrasinin, medeniyetin beşiği olarak anılır. Batı, medeniyetinin köklerini Antik Yunanistan'a dayandırır ve bugünkü gelişmişliğini ona borçlu olduğunu ifade eder. Diğer taraftan günümüzde iktisadi zorluklar içerisindeki Yunanistan ise Batı'ya ekonomik anlamda borçludur. Bu nedenle son zamanlarda Yunanistan, klasik çağ başarılarıyla değil de, daha çok kreditorleriyle giriştiği müzakerelerle dünya gündemini meşgul etti.

Bundan birkaç yıl önce, Yunanistan Başbakanı Çıpras, Avrupa'da olumsuz bir hava içerisinde gerçekleştirilen bir müzakere sonrasında, basın açıklamasında şu ilginç sözlere yer verdi: "Bizim gibi zor durumdaki diğer Avrupa Birliği'ne üye ülkelere kolaylıklar tanınırken, söz konusu Yunanistan olduğunda, neden Avrupalı ortaklarımız bu kadar ağır şartlar koyuyorlar anlayamıyorum." Başbakanın bu konuşmasına ilk şahit olduğumda, genel kanaate uyarak, bunun sebebinin Yunanistan'ın daha önce kreditorlerine ve Avrupa Birliği'ne vermiş olduğu sözleri tutmamış olmasına bağlamıştım. Fakat iktisadi buhran içerisindeki diğer ülkelerin konumu da çok farklı değildi. Yunanistan'ı farklı kılan şey neydi? Elinizdeki tezin yazılış hikâyesi bu soruyla başladı.

Çok değerli hocalarım Doç. Dr. Bengül Güngörmez Akosman ve merhum Prof. Dr Hüsamettin Arslan ile, bir konferans öncesi yaptığımız sohbette, bu sorunun cevabının Avrupa'daki Yunanilik (Helenseverlik - Philhellenism) kavramında gizli olabileceği dile getirildi ve bu konuyu rahmetli Hüsamettin Arslan hocam bir tez çalışmasına dönüştürmemi önerdi. Hemen araştırmaya koyuldum. Başlangıçta karşılaştığım araştırmalar, genellikle Avrupa'nın Yunanlara sempati duyduğunu, bu yüzden onlarla dayanışma içerisinde olduklarını göstermekteydi. Ancak biraz daha detaylı araştırmadan sonra, bu konudaki farklı fikirlerin de mevcut olduğunu gördüm. Fakat Türkiye'de ve özellikle Yunanistan'da Yunaniliğin farklı yüzlerini araştıran çok az sayıda çalışma yapılmıştı. Bu durumun Yunan devletinin milli kimliğini oluştururken kendini Avrupa ile özdeşleştirmiş olduğu gerçeğiyle açıklanabileceğini düşünüyorum. Çünkü Yunanistan'da devletin resmi kaynakları veya şahıslar tarafından dile getirilen tarih, Osmanlı dönemini Yunanların kölelik ve zulüm altında yaşadıkları bir dönem olarak tarif eder. Osmanlı'nın Yunanistan'a tek bir tuğla dikmediği, yalnızca insan ve maddi kaynakları sömürdüğü iddia edilir. Batılı devletler ise Yunanistan'ın kurtarıcısı olarak gösterilir. Tüm Yunanlar İngiliz ve Fransızlara minnet duymalıdır. Çünkü onlar "Philhellen'dir" yani Yunanseverdirler. Araştırmalarım esnasında, belgelerle Yunanistan'daki bütün bu kurguyu ifşa edip eleştiren çok az sayıda araştırmacıya rastladım. Fakat günümüzde Yunanistan'da Osmanlı dönemini daha objektif şekilde aktaran çalışmaların sayısında artış olduğunu, aynı şekilde resmî kurumların da tutumunda bu yönde bir değişim olduğunu belirtmem gerekir. Benim tezimi farklı kılmamasını ve bu değişime katkı sağlamasını umduğum unsur ise Yunanilik kurgusunun, Edward Said'in Şarkiyatçılık olarak adlandırdığı, Batılıların Doğu araştırmalarıyla bağlantılıasını ortaya koymasıdır.

Lisans eğitimini Yunanistan’da psikoloji alanında almış biri olarak, Yunanilik ile Oryantalizm arasındaki ilişkinin varlığını fark etmem çok güç olurdu. Bu ilişkiyi çok değerli Doç. Dr. Bengül Güngörmez Akosman hocamdan aldığım “Şarkiyatçılık ve Batıcılık” dersi sayesinde fark ettim. Kendisi tez danışmanım olmayı kabul ederek, çalışmalarına başladığım andan itibaren beni ilgiyle takip edip, yol gösterdi. Yazdığım her şeyi okuyarak tabiri caizse benim “kahırımı” çekti. O olmadan bu tezi belki de hiçbir zaman bitiremezdim. Kendisine ne kadar teşekkür etsem azdır. Yunanilik hakkında çalışmamı teşvik eden merhum Prof. Dr. Hüsammettin Arslan, engin bilgileriyle zihnimde yepyeni ufuklar açtı. Çalışmalarında attığım her adımda bana cesaret ve güven verdi. Onun gibi değerli bir hocadan ders almış olmak benim için şereftir. Ne yazık ki kendisini geç buldum, erken kaybettim. Kendisini ömrüm boyunca rahmetle anacağım.

Tez hazırlamak, emek gayret ve sabır gerektiren bir işti. Fakat yalnızca benim için değil; aynı şekilde eşim için de bu böyle oldu. Kıymetli eşim Hatice Memet çalışmalarım süresince yanımda durup, üzüldüğümde bana moral verdi; sıkıntılı anlarımda beni şenlendirdi. Kendisine sonsuz şükranlarımı sunarım. En çok ta beni yetiştirip bu günlere getiren, beni ben yapan anneme ve babama (Şaziye ve Osman Sarımahmut) teşekkür ederim. Son olarak başta dayım Mümin Alsancak, amcalarım Hasan ve Ali Sarımahmut, akrabam Mehmet Hakses olmak üzere Bursa’da ikamet eden, maddi manevi desteğini esirgemeyen tüm akrabalarım, eşimin ailesine ve bana Türkiye’de eğitim alma imkânı tanıyan Yurtdışı Türkler Başkanlığı, Türkiye Bursları’na teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	i
İNTİHAL YAZILIM RAPORU	ii
YEMİN METNİ.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER	viii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

DOĞU BATI AYRIMI VE YUNANİSTAN

1.1 Batı'nın Kurgulanışı ve Şarkiyatçılık.....	6
1.2. Avrupa'nın Kadim Kökleri	10
1.2. Avrupa'nın Hıristiyanlık Kökleri	13
1.3 Oryantalizm ve Yunanistan.....	15

İKİNCİ BÖLÜM

YENİ YUNANİLİĞİN TARİHİ KÖKLERİ

2.1. Yeni Yunaniliğin Tarihçesi.....	19
2.2. Rum Bilginlerin Batı'ya Göçü ve Yunan Hayranlığına Katkıları	21
2.3. Osmanlı Hakimiyeti Döneminde Yunanlar	29
2.3.1 Din Hürriyeti ve İbadetler	29
2.3.2 Hıristiyan Azınlıkların Yargı ve Hukuk Sistemi	33
2.3.3 Devşirmeler.....	34
2.3.4. Azınlıkların İktisadî Durumu.....	34
2.3.5. Eğitim hürriyeti ve Kültürel Gelişme.....	36
2.3.6. Osmanlı Hakimiyeti Döneminde Kadim Yunan Eserleri	37

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSYAN ÖNCESİ DÖNEMDE BİR DOĞU'LU OLARAK YUNANİSTAN

3.1. İsyân Öncesi Dönemde Avrupa'lı Gezginlerin Yunanlar Hakkındaki Görüşleri.....	42
3.2. Bizans'ın Düşüşünden Yunan İsyanı'na Avrupa'da Siyasi bir Amil Olarak Yunanilik ve Osmanlı Karşıtlığı.....	47
3.2.1. Rusya'nın Sıcak Sulara Açılan Kapısı: Yunanistan	49
3.2.2. Fransa'nın Doğu Siyasetinde Yunanilik	54

3.2.3. Alman Devletlerindeki Siyasi Arayış ve Yeni Yunanilik Akımı	57
3.2.3.1. Avusturya'nın Siyasi Çıkarları ve Yeni Yunanilik Akımı	59

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

YUNANİLİK VE ORYANTALİZM

4.1 Yunan İsyanı ve Yeni Yunanilik Akımının Bilinmeyen Yüzü	61
4.2 Meşhur Yunanilerin Özgürlük Arayışı ve Yunan İsyanı	66
4.2.1. George ve Stratford Canning	68
4.2.2 Lord Byron	71
4.2.3 François-René de Chateaubriand	75
4.2.4. Victor Hugo	78
4.2.5 Aleksandr Puşkin	80
SONUÇ	83
KAYNAKÇA	88

GİRİŞ

“Hepimiz Grekiz. Yasalarımızın, edebiyatımızın, dinimizin, sanatımızın kökleri Yunanistan’da.” İngiliz şair Percy Bysshe Shelley, “Hellas” isimli eserine bu sözlerle başlamış, Yunan isyancılara desteğini bu şekilde beyan etmiştir. Peki, Osmanlı – Türk ve Yunan bahsinde Avrupalılar niçin Yunanların tarafını tutmuşlardı? Bu soru, Osmanlı’dan günümüze entelektüellerimizi meşgul eden kadim bir sorudur. Bu suale tarihçilerimiz elbette muhtelif cevaplar vermişlerdir. Ancak bu konunun sosyolojik olarak da ele alınması elzemdir. Batı’da hakim olan Yunan imgesi ve bu imgenin bizim üzerimizdeki etkisi nedir? Elinizdeki çalışma bu sorulara sosyolojik bakımdan cevap verme girişiminden doğmuştur. Bu gayeyle çalışmada, Bizans imparatorluğunun tarih sahnesinden silinip modern Yunanistan devletinin kuruluşuna uzanan süreçte, Avrupa’da hakim olan Yunan imgesi incelenecektir. Ayrıca kadim Yunan medeniyetine duyulan hayranlığın siyasi bir amil olarak Avrupa’nın Osmanlı siyaseti üzerindeki etkisi incelenmektedir. Bu amaçla Rönesans döneminden başlayıp Yunan isyanının baş gösterdiği 19. yüzyıl başlarına kadar Batılı düşünürlerin, gezginlerin, sanatçıların ve siyasilerin kadim ve modern çağ Yunanlara ve Osmanlı’ya dair düşüncelerini yansıtan eserleri ve icraatları incelenecektir.

Her sosyoloji çalışması aynı zamanda bir tarih çalışmasıdır da. Çünkü tarih sosyolojinin laboratuvarıdır. Sosyologların bir toplumu anlaması için, o toplumun tarihini mutlaka bilmesi gerekir. Bu yüzden Batı’daki Yunan imgesini şekillendiren tarihsel şartların değerlendirilmesi gerekir. Kısaca özetlersek, Yunan İsyanına giden süreç, Fransız ihtilâli sonrası ortaya çıkan milliyetçilik akımının Avrupa’dan sonra Osmanlı devletinde de yaygınlaşmasıyla başlamıştır. Önce yerel isyanlara, sonra yeni bağımsız devletlerin doğmasına sebep olan bu akım, Avrupa’da kendi kendine geliştiği halde, Osmanlı devletine Avrupa’dan gelip yerleşmiştir. Milliyetçilik akımının tesiriyle Osmanlı devletine karşı isyan bayrağını çeken ilk millet Sırp olmuştur da, muvaffakiyet elde edememişlerdir. Diğer taraftan Sırp’tan kısa bir süre sonra isyan eden Yunanlar, Batı devletlerinden aldıkları destek sayesinde, bağımsızlık elde etmekte başarılı olmuşlardır. Fakat Sırp gibi Yunanlar da Eflak – Buğdan’da başlattıkları ilk isyan girişiminde diğer Avrupa ülkelerinin kınamasıyla karşılaşmışlardır. Zira Yunan isyanının öncesinde Avusturya, İngiltere, Rusya ve Prusya arasında yapılan bir anlaşma ile Avusturya

Başbakanı Metternich önderliğinde “Viyana Düzeni” kurulur. Buna göre Avrupa’da imparatorluk rejimine karşı başlayacak olan herhangi bir ihtilal hareketi bastırılacaktır. Meternich, Osmanlı Devleti antlaşmaya dâhil olmadığı halde, Rum isyanının birlikte bastırılmasını teklif eder. Ancak çıkarlarını Osmanlı’nın parçalanmasında gören Rusya, isyancılara destek vermeyi tercih etmiştir. Müteakiben Rusya’nın Balkanlarda kargaşa yaratmak suretiyle, boğazları kontrol altına alacağından ve böylece bölgede hâkim güç haline geleceğinden endişe eden İngiltere ve Fransa, ittifakı bozarak isyancılara yardım ettiler. Fakat bu iki devlet neden daha önce taraf oldukları anlaşmayı çiğneyerek Yunan isyancılardan yana tavır almayı tercih etmişlerdir? Batı’da hakim olan Antik Yunan hayranlığı, bu strateji değişiminde ne gibi bir rol oynamıştır?

Avrupa’da Rönesans çağından itibaren kadim Yunan sanatına, metinlerine ve kültürüne karşı ilgi duyulmaktaydı. 1789 Fransız ihtilalinden sonra, Avrupa’da artış gösteren milliyetçilik duyguları ve liberal düşünce, Antik Yunan medeniyetini yeniden gündeme getirdi. Bu dönemde Wickelmann, Chateaubriand, Lord Byron gibi kişiliklerin Antik Yunan’a methiyeler içeren eserleriyle, edebiyat ve sanat dünyasında “Yeni Yunanilik” akımı doğdu. Bu akım Batı kamuoyunun Yunan isyanında Osmanlı karşıtı tavır almasının sebeplerinden biriydi. Antik Yunan hakkında yürütülmüş bilimsel araştırmalar, edebi eserler, methiyeler olmasaydı hiç şüphe yok ki Yunan isyanı Avrupa halkının ilgisini, dikkatini çekmeyecek, duygudaşlık kurulması mümkün olmayacaktı ve belki de batı devletleri isyana müdahil olma ihtiyacı hissetmeyecekti. Zira Yunan isyanından birkaç yıl önce gerçekleşen Sırp isyanı, balkanlarda yerel bir kargaşa olarak algılanmış ve tamamen görmezden gelinmişti. Avrupalı liberaller için Sırp okuma yazması olmayan barbarlardı. Ancak Bizans’ın yıkılışından sonra isimleri unutulmuş olan modern Yunanların isyanı, Avrupalı aydınlara, Perslere direnen Sparta kralı Leonidas’ı hatırlatıyordu. Böylece Yunan isyanı, “barbar” doğululara karşı verilen bir özgürlük mücadelesi olarak görülmeye başlandı. Velhasıl isyan öncesinde Batı’nın ileri gelenleri arasında hakim olan Osmanlı hayranlığı yerini, yavaş yavaş Yunan hayranlığına bıraktı.

Avrupa şehirlerinde kurulan Filhelen dernekleri, çeşitli etkinlikler düzenleyerek, isyanı destekleyecek kamuoyu yaratmak ve isyancılara lojistik destek sağlamak için çaba sarf etmişlerdir. İlk Filhelen dernek 1821 Ağustos ayında İsviçre’de kuruldu. Daha sonra Zürih ve Ceneviz’de. Fransa’da çeşitli gazeteler sürekli olarak Yunan isyanındaki son gelişmeleri okuyucularına aktardılar. Benzer çalışmalar İngiltere, ABD, Hollanda ve İskandinav ülkelerinde de yaşandı. Yunan isyanına verilen destek genelde Avrupa’nın büyükşehirlerine yoğunlaşmış olsa da, Amerika ve dünyanın diğer yerlerinden de destek

geldi. Dernekler haricinde, pek çok aydın gönüllü olarak bireysel propaganda kampanyaları yürüttü. Almanya'da akademisyen ve öğrenciler makaleler ve bildiriler yayımlayarak Alman gençleri gönüllü olarak Yunanları desteklemeye davet ettiler. Dönemin Rumlarının, Avrupa medeniyetinin temellerini atan Antik Yunan'ların torunları olduğu, dolayısıyla Avrupa'nın bu insanlara borçlu olduğu şeklinde propagandalar yürütüldü. Aynı propaganda Rumlara yeni bir etnik kimlik aşlamak suretiyle isyana teşvik edilmeleri için de kullanıldı. Zira asırlarca Osmanlı hoşgörüsü altında yaşayan Rumların ekseriyeti, kendilerini Osmanlı'nın bir parçası olarak görmekteydiler ve isyan girişimine katılmamışlardı. Bir diğer propaganda aracı Rumların Hıristiyan kimliği idi. Helensever dernekleri tarafından Osmanlı devletinin Hıristiyan tebaasına zulmettiği iddia edildi, Avrupa'nın Hıristiyan kardeşlerine yardım etmesi gerektiği duyuruldu. Böylece isyan girişimine kutsal bir anlam da yüklenmiş oldu. Yürütülen kampanyalar sonuç verdi ve Batı'dan fiili olarak savaşmak için Yunanistan topraklarına pek çok gönüllü geldi. Savaşmaya gelen gönüllüler arasında Napolyon savaşlarının ünlü askerlerinin yanı sıra, Lord Byron gibi şairler de vardı.

İsyancılara destek vermeye gelen Batılı gönüllüler gerçekten Platon'a, Perikles'e ve diğer Antik Helen isimlerine duydukları minnet sebebiyle mi modern Yunanistan'ın kurulmasını istemektedirler? Çalışmanın cevap aradığı sorulardan biri de budur. Bugün Yunanistan'da hâkim görüş bu soruya olumlu yanıt vermektedir. Ancak isyanın başlamasından kısa bir süre önce Yunanistan'a gelmiş olan gezginlerin Yunanlar hakkında kınama dolu metinler yazarken isyan esnasında methiyeler dolu eserlerin ortaya çıkması bu anlayışı sorgulanabilir hale getirmektedir. Ayrıca Yunanistan'a savaşmak için gelen gönüllüler arasında, Napolyon savaşları sonrası işsiz kalmış, isyanı ganimet toplamak veya şöhret kazanmak için fırsat bilen paralı askerler olduğu bilinmektedir. İsyân sürecinde pek çok tarihi eserin ganimet olarak yasal olmayan yollarla batı ülkelerine götürülmüş olması Helenseverlik dayanışmasını tartışmalı hale getiren bir diğer konudur. Bugün Yunanistan o dönemde çalınan eserlerin iade edilmesi için halen diplomatik çalışmalar yürütmektedir. Ancak topraklarına ganimet için gelen paralı askerler Helen dostu olarak tanıtılıyorken, Antik Yunan eserlerini fermanlarla koruma altına alan, Hıristiyan halkın inancına, kültürüne hoşgörü ile yaklaşan Osmanlı ise Batı dünyasında Yunanlara zulmetmiş bir devlet olarak tanınmaktadır.

Batı entelektüelleri arasında hâkim olan Yunan hayranlığı, aslında antik dünyaya karşı duyulan bir hayranlıktır. Çünkü Antik Yunanistan kültürüyle, sanat anlayışıyla, demokrasisiyle, gerçek özgürlüğün vatani olarak görülüyordu ve yükselen burjuva

sınıfının kendine bir kök yaratma çabasını destekleyecek tüm niteliklere sahipti. İsyandan önce Osmanlı topraklarında yaşayan modern Yunanlara karşı hiçbir sempati söz konusu değildir. Binaenaleyh çalışmamda göstermek istediğim hususlardan biri de Batı'da hâkim olan Helen dostluğunun aslında politik amaçları gizlemek için kullanılan bir paravan olduğudur. Örneğin Alman akademisyenler neşrettikleri makalelerle gençleri otoriter Osmanlı'ya başkaldırmaya davet ederken, dolaylı olarak kendi ülkelerindeki baskıcı düzeni hedef haline getiriyorlardı.

Literatürde bulunan konuyla ilgili araştırmalar, genel olarak Yunan Hayranlığı olgusundan bahsetmektedir ancak, özel olarak Yunan hayranlarının şahsiyetlerinden ve isyana destek amaçlı söylemlerinden bahseden araştırmaların mevcudiyetinin daha az olduğu görülmüştür. Literatür taraması tekniğiyle gerçekleştirilen araştırma, dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Batı'nın kimliğini oluşturma sürecinde Doğu'nun etkisinden bahsedilmektedir. Ayrıca şarkiyatçılık kavramı açıklanmakta ve Yunanistan'ın şarkiyatçılık kavramıyla ilişkisi incelenmektedir. İkinci bölümde Avrupa'da Antik Yunan hayranlığının yaygınlaşmasında pay sahibi olan ve bu hayranlığı ilk defa Osmanlı aleyhine bir propaganda aracı olarak kullanan Bizanslı bilginlerden ve Osmanlı idaresindeki Yunan halkının yaşam şartlarından bahsedilmektedir. Üçüncü bölümde ise İngiltere, Fransa, Almanya gibi ülkelerde isyan öncesi ve sonrası Yunanlara bakış açısının nasıl ve ne amaçla değiştiği incelenecektir. Dördüncü bölüm, Batı edebiyatındaki Yunanilik akımının, Avrupa devletlerinin siyasi tutumunu nasıl etkilediği üzerinedir. Ayrıca bu bölümde tanınmış Avrupalı ediplerin Yunan hayranlığı adına yazılmış eserleri incelenmekte, bu eserlerin gerçek yazılış amacı sorgulanmaktadır.

Elinizdeki çalışma, Doğu Batı ilişkileri çerçevesinde Yunanistan'ın konumuna farklı bir bakış açısı getiriyor olması hasebiyle önemlidir. Çünkü bu çalışma, Türkiye'de ve özellikle Yunanistan'da nadir araştırılmış bir konuyu, Batılıların Yunanistan'a uygulanmış olduğu şarkiyatçı tavrı ele almaktadır. Bu konuda her iki ülkedeki hâkim görüş, Doğu Batı kiliseleri arasındaki çekişme hariç, Batı'nın Yunanistan'ı kendi kültürünün bir parçası olarak gördüğü yönündedir. Yunanistan'da aksi yönde fikir beyan eden Simopoulos gibi araştırmacılar, tarihi yanlış anlamakla eleştirilmiştir.¹ Bu nedenle Edward Said'in şarkiyatçılık kavramından yola çıkarak Yunanistan'ın Batı ile olan ilişkilerini inceleyen bu tezin, kitaba dönüştürülmesi halinde, her iki ülkede yeni

¹ Αθανάσιος Παπανδρόπουλος, “Ξενοκρατία Μισελληνισμός και Υποτέλεια του Κυριάκου Σιμοπούλου”, *Οικονομικός Ταχυδρόμος*, Αθήνα, 1992. [Athanasios Papandropulos, “Kiriakos Simopoulos'un Yabancı Egemenliği Yunan Karşıtlığı ve Vasallık'ı.” *İkonomikos Tahidromos*, Atina, 1992, s.134]

tartışmaların ve araştırmaların başlamasında etkili olacağı düşünölmektedir. Bu çalışma aynı zamanda Türkiye’de de Yunanistan’ın Batı ile olan ilişkilerinin anlaşılmasına, dolayısıyla Yunanistan’ın daha iyi tanınmasına vesile olacaktır. Son olarak, Phirose Vasunia’nın belirttiği gibi Edward Said’in şarkiyatçılık hakkında ortaya koyduğu çalışmanın, antikite ve özellikle Helenizm çalışmaları açısından önemi yeterince kavranamamıştır.² Elinizdeki çalışmanın bu konuya bir nebze katkıda bulunması hedeflenmiştir.

² Phirose Vasunia, “Helenizm ve İmparatorluk: Edward Said’i Okumak.” *Oryantalizm: tartışma metinleri*. Editör Aytaç Yıldız, Çev. Salih Akkanat [ve diğerleri]. Doğu Batı Yayınevi, Ankara, 2007. S.199

BİRİNCİ BÖLÜM

DOĞU BATI AYRIMI VE YUNANİSTAN

1.1 Batı'nın Kurgulanışı ve Şarkiyatçılık

Bilgi ve iktidar birbirini tamamlayan, birbirinden beslenen olgulardır.³ Foucault'a ait olan bu tespit, Batı dünyasının Doğu üzerinde egemenlik kurma çabalarının anlaşılması açısından önemlidir. Zira Doğu araştırmaları, Batı'nın hem Doğu üzerine tahakkümünü mümkün kılmış, hem de meşrulaştırmıştır. Bir kavmin başka bir kavme üstünlük sağlama ve üzerinde hakimiyet kurmak üzere mücadeleye girişmesi için, insanları bu işe teşvik edecek ideolojik bir zeminin var olması gerekir. Bu zemini hazırlayan olgu Edward Said'in "Şarkiyatçılık" olarak adlandırdığı, Batı'lı gezgin, siyasetçi, edip, entelektüel ve diğer meslek alanlarından kişilerin Şark araştırmalarıdır.

Said, Foucault'nun ortaya koyduğu bilgi ve iktidar ilişkisinden yola çıkarak, Batı'nın Şark araştırmalarıyla ürettiği bilginin, Şark üzerinde egemenlik kurma çabasını destekleyen bir araç olduğunu savunmaktadır. Bu nedenle Said'in tezinin daha iyi anlaşılması için öncelikle Foucault'nun açıkladığı bilgi iktidar ilişkisine değinmek gerekir. Foucault'ya göre 17. yüzyılın sonlarına kadar Batı'da hakim olan negatif hukuksal-söylemsel iktidar modeli, yasaklama ve itaat üzerine kurulmuş yaşamı kısıtlayan bir yapıya sahipti. Takip eden yıllarda Burjuva sınıfının yükselişiyle değişime uğrayan negatif iktidar modeli, yerini yaşamı ve üretimi destekleyen pozitif bir iktidar modeline bırakmıştır. Foucault, "biyoiktidar" olarak adlandırdığı bu iktidar tipini ikiye tasnif etmiştir. Bunlardan ilki "bedenin anatomo-politiği" adını verdiği, bireyleri disipline etmeyi, daha verimli ve uysal kılmayı hedefleyen iktidar; ikincisi "nüfusun biyo-politiği" olarak adlandırdığı nüfusu düzenleyici iktidardır. Kapitalist sistemle birlikte gelişen Biyo-iktidarın amacı, insanı üretime katkı sağlayacak şekilde yönlendirmek, bir nevi "eğitmektir". Biyo-iktidar bireyleri yasalarla sınırlamak yerine, normlara uygun hale getirmeyi yani normalleştirmeyi itaatkâr ve uysal kılmayı hedefler. Kısıtlayıcı yasalar varlığını sürdürür ancak, temel amaç yaşamın güçlerini belli bir düzene sokmaktır.

³ Michael Foucault, *Hapishanenin Doğuşu*, 1.B, (çev.. M. A. Kılıçbay), Ankara, İmge Kitapevi, 1992, s.33.

Şiddeti dışlayan bu yeni iktidar yapısının yaşamı kuşatması için yeni ve ince teknikler geliştirilmesi gerekmiştir. Söylemler, kurumlar, mimari, yasalar, bilimsel, felsefi, ahlakî önermelerden oluşan bu teknikleri Foucault “Dispozitif” olarak adlandırmıştır. Dispozitif’in temel işlevi, güç ilişkilerini belli bir yöne çekmek, geliştirmek veya önlerine geçerek dengelemektir. Dispozitif teknikleri iktidarı şekillendirirken aynı zamanda kendileri de iktidar tarafından şekillendirilirler. Dolayısıyla dispozitif - yani bilgi - ve iktidar birbirini içinde barındırır; bilgi üretmeyen iktidar ilişkisi olmadığı gibi, iktidar ilişkisi üretmeyen bilgi de yoktur. Dispozitif’lerin yaşattığı deneyimler, iktidarın şiddet kullanmadan insanların bedenini sarmasına imkan tanır. Bu sayede bireylere kendileriyle ilgili hakikatler dayatır (örneğin kimliklerinin şekillenmesini etkiler) ve uysallaşmalarını sağlar.⁴

Açıklık getirilmesi gereken bir diğer nokta, Said’in “Şarkiyatçılık” kavramı ile Gramsci’nin “Kültürel Hegemonya” kavramı arasındaki ilişkidir. Said, sömürgeciliğin yalnızca askerî harekâtla sınırlı olmayıp, aynı zamanda siyasi ve ideolojik boyutu olan bir süreç olduğunu ifade etmektedir. Başka bir deyişle, Batı’nın Doğu üzerindeki tahakkümünü sürdürebilmesi için, askerî müdahalelerin yanında, ideolojik altyapıyı da oluşturması gerekmektedir. Batılı entelektüeller Şark araştırmalarıyla tam da bu görevi ifa etmektedirler. Zira Doğu hakkında araştırmalar yürüten oryantalistler, kurgusal bir Doğu tasviri yaratmışlar ve bu kurgu sayesinde Batı’nın sömürgeci girişimlerini meşrulaştırmışlardır. Said bu savı şu şekilde ifade etmiştir: “Emperyalizm olsun sömürgecilik olsun, basit bir birikim ve ele geçirme ediminden ibaret değildir. İkisi de, bazı ülke ve halkları tahakküm altına almayı ve tahakküme bağlantılı bilgi biçimlerini gerektirdiği ve hatta istediği düşüncesini de içeren etkileyici ideolojik oluşumlar tarafından desteklenmekte, belki de harekete geçirilmektedir.”⁵ Bu noktada şarkiyatçılığın emperyalizm ideolojisiyle ilişkisi göze çarpmaktadır. Şark araştırmaları, Batı’nın kendi indinde Doğu’daki egemenliğini olağanlaştırmış, hatta zaruri bir durummuş gibi algılanmasına zemin hazırlamıştır. Bu konuya Gramsci’nin bakış açısıyla açıklık getirmek mümkündür. Gramsci’ye göre aydın kesim, hakim grupların siyasi ve teorik tavrını belirleyerek hegemonyanın ideolojisini meşrulaştıran uzmanlardır.⁶ Bir ideolojinin kendisini meşrulaştırması için kullandığı en önemli yöntemlerden bir tanesi kendi kendisini “evrenselleştirmesidir”. Bu amaçla gerçekte belirli bir zamana ve mekâna

⁴ Michele Foucault, *Özne ve İktidar*, (çev. Işık Ergüden, Osman Akınbay), 4. B, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2014. S.16-18.

⁵ Edward W. Said, *Kültür ve Emperyalizm*, (çev. Necmiye Alpay), İstanbul, Hil Yayınları, 1998, s.45

⁶ Terry Eagleton, *İdeoloji Giriş*, 1.B. (çev. Muttalip Özcan), İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1996. s.171

ait olan değerler, düşünceler ve çıkarlar, normlaştırılır; yani bütün insanlığa ait mutlak doğrularmış gibi yansıtılır.⁷ Evrensel olanın dışında kalan her şey anormaldir. Liderlik kurma çabasındaki gruplar kendi “evrensel” dünya görüşlerini, toplum çıkarlarıyla eşitler; yani her iki grubun çıkarlarının ortak olduğu algısını yaratırlar. Yönetici grup okul, kilise, medya gibi araçlarla görüşlerini toplum içerisine yayar ve bu yolla yönetilenlerin “rızasını” kazanır. Yönetici grubun yaygınlaştırdığı dünya görüşü zamanla toplumun dokusuna yerleşerek bir alışkanlık, gelenek halini alır ve “doğallaşır”.⁸ Bu aşamada yönetici sınıf hegemonyasını kurmuş olur. Şarkiyatçılık kavramına geri dönersek, sömürgeciliğin sürdürülebilmesi, şarkiyatçılığın kurumsallaşarak hegemonya kurmasına ve Doğu toplumlarının “rıza”sını kazanmasına bağlıdır. Sömürgeciliğin sömürülen tarafından kabullenilmesi ve kurumsallaşması, Şarkiyatçılığın sömürülen tarafından üretilmesiyle mümkün olacaktır. Bu nedenle Batı, Şark hakkında bilgi toplayarak farklı bir Şark tasviri yaratmış, kurum ve kuruluşlarının desteğiyle bu tasvirin gerçek olduğu konusunda hem kendini hem de Şark’ı ikna ederek bilgiyi iktidara taşımıştır.

Said’e göre Doğu bilgisi kaynağını güçten aldığı için, Doğu’yu ve Doğu’luları yeniden yaratmıştır. Kabaca 18. yüzyıl sonlarında başlamış olan Şarkiyatçılık uğraşı, Şark hakkında araştırmalar ve saptamalar yaparak, Şarka ilişkin görüşleri meşrulaştırmak, onu yeniden biçimlendirmek ve üzerinde egemenlik kurmak için kullanılan bir söylemdir.⁹ Batının Doğu araştırmaları sayesinde edindiği bilgi, güçten kaynaklandığı için, bir bakıma Şark’ı ve Şarklı’yı yaratır. Bu bilgi sayesinde Batı, Doğu’da hükmettiği topraklarda bir ıslah edici görevi üstlenmesinde ve böylece sömürgeci uygulamalarını meşrulaştırmasına ve aynı zamanda kaynaklık etmesine yol açmıştır.¹⁰ Böylece Batı medeniyetinin kaynağı olan Doğu, Avrupa’nın yalnız komşusu olmakla kalmayıp aynı zamanda onun sömürge mekânı, kültürel rakibi ve en önemli “ötekisidir”.¹¹ Avrupa kendisine tehdit olarak kurguladığı başkalarını dışlamış, onları kendisinin belirlediği hudutların dışına yerleştirerek kendi bütünlüğünü sağlamış, kolektif kimliğini inşa etmiştir. Bu bakımdan Doğu araştırmaları, Avrupa’nın kimliğinin inşasında kullanılan bir araç olmuştur.

Batı, kimliğini üretirken aynı zamanda “Öteki” rolünü üstlenecek bir Şark da üretmiştir. Şark’ın ötekiliği zamanla giderek Batı’dan farklılaştırılarak

⁷ Eagleton, a.g.e. s.90

⁸ Eagleton, a.g.e. s.167

⁹ Edward W. Said, Şarkiyatçılık Batı’nın Şark Arayışları. Çev. Berna Yıldırım, 9. Baskı, Metis Yayınları, İstanbul 2016.s.13

¹⁰ Said, a.g.e. s.50

¹¹ Said, a.g.e. s. 11

“Şarkılaştırılmıştır”.¹² Batı kendi olumlu kişiliğini şekillendirirken, olumsuzlukları addedebileceği bir ötekilik mekanı olarak Şark’ı seçmiştir. Şarklı tembeldir, köle ruhudur, şehvete düşkündür, otorite baskısı altında yaşaması kaçınılmazdır. Kimlikler ötekiliğe göre belirlenmeleri halinde patolojik bir şekle bürünürler. Çünkü bu durumda grubun ortak kimliği, paylaşılan deneyimlere, hedeflere, dayanışma ruhu üzerine temellendirilmek yerine karşıtlık üzerine odaklanır; “Biz” olarak algılanan grubun dışında kalanlara, bir “Ötekilik” addedilir. Böylece belli bir gruba aidiyet duygusunu belirleyen unsurlar grup üyelerinin benzerlikleri değil, diğer gruplardan farklılıkları olur. Algılanan “farklılık” her zaman olumsuzluk ifade etmez; ancak “öteki” olarak tanımlanan grup, bir tehdit unsuru olarak görüldüğünde farklılık olumsuz bir hal alır ve Avrupa kimliği önemli ölçüde bu tür bir “kendi” ve “öteki” ilişkisine dayandırılmıştır.¹³ Said’e göre Avrupa, kendisini Şark karşısında konumlandırarak kimliğini şekillendirmiştir.¹⁴

Burada cevap aranması gereken önemli bir soru Şark ile Garbı birbirinden ayırıştırın sınırların nerede başlayıp nerede bittiği ve Osmanlı egemenliğindeki Yunanların (veya Rumların) Batı’lılarca nerede konumlandırıldıklarıdır. Bu suale verilecek tek bir cevap bulmak güçtür. Zira Avrupa kıtasının tarihsel ve düşünsel sınırları sürekli değişiklik göstermiştir. Hıristiyanlık inancı, hümanist değerler veya liberal demokrasi temelinde birleşmiş bir Avrupalı kimliği modern Avrupa’nın bir kurgusudur. Müttehit bir Avrupa kimliği, tarih boyunca dışarıdan gelen tehditlerin baskısı altında icat edilmiş ve tekrar tekrar şekillenmiş bir fikirdir.¹⁵ Said’in dediği gibi ne Şark ne de Garp belli bir yer değildir. Her ikisi de ortak bir tarih ve düşünme geleneğine, ortak bir kelime dağarcığına dayanan insan tarafından kurgulanmış fikirlerdir.¹⁶ Bu yüzden Doğu ve Batı terimlerinin ortaya çıkış noktaları ve kullanım alanları asırlar içerisinde sürekli değişim göstermiştir. Fakat Batı’nın köklerini iki ana kaynağa dayandırdığını söylemek mümkündür: Greko-Roman kültürü ve Yahudi-Hristiyan geleneği.¹⁷

¹² Said, a.g.e. s. 15

¹³ Gerard Delanty, *Avrupa’nın İcadı, Fikir, Kimlik, Gerçeklik*. Çev. Hüsamettin İnaç. 3. Baskı, Adres Yayınları, Ankara, 2013. s.63.

¹⁴ Said., a.g.e. s. 13

¹⁵ Delanty, a.g.e, s.56-57

¹⁶ Said. Ag.e. s. 14-15.

¹⁷ İbrahim Kalın, *Ben Öteki ve Ötekisi: İslam – Batı İlişkileri Tarihine Giriş*. 3.B, İnsan Yayınları, İstanbul, 2016, s.39.

1.2. Avrupa'nın Kadim Kökleri

Batı'nın Hıristiyanlık öncesi dönemine tekabül eden Greko-Roman kültürü, Avrupa'nın felsefi ve bilimsel temelini temsil eder. Avrupa, kendi kimliğini şekillendirirken, medeniyetinin esas köklerini teşkil eden Mısır, Fenike ve İran gibi uygarlıklara atıfta bulunur; ancak kadim Yunan'ın tarih sahnesine çıkışıyla birlikte bu uygarlıklar Avrupa medeniyetinin karşısında konumlandırılır.¹⁸ Avrupa, köklerini kadim Yunanistan'a dayandırarak geçmişine yeterli tarihî derinlik kazandırır ve gelişimsel sürecini Asya'dan ayırıp, farklı bir kimlik oluşturma imkânına kavuşmuştur. Bu nedenle Doğu'dan farklı bir Avrupa medeniyeti fikrinin ortaya çıkışında kadim Yunan medeniyeti belirleyici bir rol oynamıştır. Kadim çağ araştırmalarıysa Rönesans'la hız kazanmıştır.

Avrupa Rönesans döneminde, ortaçağlardaki Hıristiyanlık eksenli düşünceden sıyrılıp yeni bir kimlik arayışına girişmiştir. Dönemin gereksinimlerini tespit edip, çözüm üretebilmek için klasik çağ metinlerini rehber edinen Hümanistler, değişimin ve gelişimin anahtarını klasik eserlerde aramıştır. Kadim metinlerle bu hemhal olma hali, zamanla edebi veya akademik bir meşgale olmanın ötesine geçip tarihteki olaylar üzerinde paralellikler üreten bir ideolojiye dönüştü. Zira hümanistler antik geçmiş ile yakın bir akrabalık hissetmişler, sanat eserlerini toplamışlar, eğlencelerini yeniden canlandırmaya çalışmışlardır. Fakat Hümanistlerin klasik metin araştırmaları bu kadarıyla sınırlı kalmamıştır. Klasik kaynaklarda yer alan jeopolitik bir konu, Asya'ya karşı Avrupa veya Doğu'ya karşı Batı anlayışı yeniden keşfedilip kurgulanmaya başlamıştır. Pers savaşlarından sonra Yunanlar açısından Doğu, coğrafi farklılıktan çok, kültürel ve siyasi bir rakip, bir tehdit olarak görülmeye başlanmıştı. Hümanistler bu kadim Doğu – Batı ayrımını klasik metinlerden keşfedip eski çağların kültürel önyargılarını yeniden dirilttiler. Örneğin Petrarca, VI. Philippe'i verdiği Haçlı (1334) kararından dolayı bir şiirle selamlamak ister ve bunu yaparken Antik Yunan metinlerinde geçen Doğu – Batı ayrımını, Pers savaşlarını kullanır.¹⁹ Dolayısıyla klasik metinler, Hümanistlerin yalnızca kendilerini değil, Osmanlı Türklerini de yerleştirdikleri, rol biçtikleri, kültürel bağlamı yaratmıştır.²⁰

Batılı'lar neden klasik motifleri Türkler üzerine uyguladılar? Antik çağa sevgilerinden dolayı mı, yoksa başka etkenler mi rol oynamıştı? Osmanlı'nın Avrupa

¹⁸ Thierry Hentch, *Hayali Doğu: Batı'nın Akdenizli Doğu'ya Politik Bakışı*, 1.B, (Çev. Aysel Bora), İstanbul, Metis Yayınları, 1996, s.22.

¹⁹ Bisaha, Nancy. *Doğu ile Batı'nın Yaratılışı: Rönesans Hümanistleri ve Osmanlı Türkleri*. (Çev. Melek Dosay Gökdoğan), Ankara, Dost Kitabevi, 2012, s. 146.

²⁰ Bisaha a.g.e., s. 81-82

içlerine doğru ilerleyişinin kuşkusuz bunda payı vardır. Zira Batı’da Doğu Roma’nın başkenti olarak bilinen İstanbul’un Türkler tarafından fethedilişi, hümanistlere doğudan gelip Roma’yı istila eden barbarları anımsatmıştır.²¹ Batı’daki “Barbar Türk” imajının ortaya çıkışında, Batı’ya göç eden Bizanslı bilginlerin ayrıca büyük payı vardır.²²

Barbarlık kavramı, Batı’da en erken gelişen kültürel farklılık anlayışı olarak görünmektedir.²³ Bu kavramın hasıl oluşunda kadim Yunanlarla Persler arasında yaşanan çatışmalar önemlidir. Zira Milattan önce 5. yüzyılda yaşanan Pers saldırılarının neticesinde, Yunan toplumunu yabancı düşmanlığı sarmıştır. Farklı kültürlerle karşı takınılan bu tavır zamanla Yunanlar arasında bir Kendilik ve Ötekilik, başka bir ifadeyle, bir Helenlik ve Barbarlık düşüncesinin hakim olmasını sağlayan önemli bir etken olmuştur.²⁴ Böylelikle önceleri sadece Yunan olmayanları ifade etmek için kullanılan “Barbar” kelimesi, olumsuz bir anlam kazanıp “vahşi, gayri medeni” manasında kullanılmaya başlamıştır. Peki umumi bir Avrupa kimliğinin oluşmasına kadim Yunanların ne gibi bir katkısı olmuştur?

Kimlik oluşturma sürecinde mitin önemli bir yeri vardır. Zira mit, insanlara belli bir topluma aidiyet hissiyatı kazandırmanın yanında ötekinin belirlenmesinde de etkili olur. Mit kişinin tehdit algısını ve davranış biçimini şekillendirmektedir. Daha açık bir ifadeyle mitler, dostun ve düşmanın kim olduğunu ve kişinin veya toplumun kendini korumak için izleyeceği yolu gösterir.²⁵ Ortak bir kimliğe sahip Avrupa fikrinin altında Europa miti yatmaktadır. Buna göre Yunan tanrısı Zeus, sarı bir boğa kılığına girerek, Okeanos kızlarından tanrıça Europa’yı (kız kardeşlerinden birinin adı Asya’dır) kaçırap Girit topraklarına getirir. Başka bir rivayette ise Europa kaçırılma esnasında kendisini beyaz boğanın sırtından boşluğa bırakır ve düştüğü topraklara Europa adı verilir. Antik Yunanistan’da ortaya çıkan bu mit, Avrupa edebiyatı ve mitolojisinin bir parçası olmuş ve Avrupa’nın diğer medeniyetlerle ilişkisinin tasvir edilmesine kaynaklık etmiştir. Europa kelimesi, 8. yüzyıl itibariyle bütün Avrupa dillerinde kullanılmaya başlanmıştır.²⁶

Europa mitinin pek çok farklı açıklaması yapılmıştır. Herodot’un aktardığına göre olan bitenin altında “göze göz, dişe diş” prensibine dayalı bir mücadele söz konusudur:

²¹ Bisaha, a.g.e., s. 83

²² Bu konu “Rum Bilginlerin Batı’ya Göçü ve Yunan Hayranlığına Katkıları” başlıklı bölümde incelenmektedir.

²³ Bisaha, a.g.e., s. 84

²⁴ Paul Cartledge, *The Greeks A Portrait of Self and Others*, Oxford University Press, 2002, New York, s.39 aktaran Bisaha, a.g.e. s.84.

²⁵ Murray Edelman, *Politics As Symbolic Action Mass Arousal And Quiescence*, 1.B, New York, Academic Press, 1971, s.54-55

²⁶ Kalın, a.g.e. s. 27

Bazı Fenikeliler Argos kralı İnahos'un kızı İo'yu kaçırmışlardı. Bu olaya karşılık olarak, muhtemelen Giritli olan bir grup, Fenike'nin Tiro bölgesine gidip kralın kızını kaçırmışlardı. Mitte anlatılan kaçırma olayı gerçekte Zeus tarafından değil, bir grup Yunan tarafından gerçekleştirilmiştir. Herodot, Asya ile Avrupa arasındaki ayrımın, husumetin bu olaydan sonra başladığını, Yunanların bir kadın için Truva'ya saldırmalarından sonra Perslerin kendilerine ebediyen düşman olduklarını yazar ve nedenini açıklar: “Çünkü Persler, Asya'yı ve içinde yaşayan barbar kavimleri kendilerine ait olarak görürlerdi; Avrupa ve Yunanları ise yabancı kabul ederlerdi.”²⁷ Mitin altında yatan gerçek ne olursa olsun, anlatılan olay Yunanistan'ın kültürel kimliğinin kaynağını açıklama ve Yunanlara kendilerine özel bir kimlik yaratma imkanı sağlamıştır. Aynı şekilde bu efsane, daha sonra Yunanistan ile Avrupa arasındaki bağın kurulmasını sağlayıp aynı zamanda Avrupa'nın Asya'da bulunan kökleriyle de dolaylı bir bağ kurulmasını mümkün kılmıştır.²⁸ Zira mitte sembolik olarak ifade edildiği gibi Yunanistan'ın bilgeliği Asya'dan (Fenike'den) alınmıştır. Bernal'e göre, Antik Yunan uygarlığı, Mısır ve Fenikelilerin Milattan önce 2000 yılı civarında Yunanistan'ı kolonileştirme ve yerli halkı uygarlaştırma çalışmalarının sonucunda ortaya çıkmıştır. Ayrıca Yunan medeniyeti, zenginliğini Yakındoğu uygarlıklarından yapılan iktibaslarla (alıntılara) borçludur.²⁹ Örneğin Milattan önce 21. yüzyılda Mısır Firavunlarının boğa figürlü tanrısal koruyucusu olduğu gibi, Girit adasında ortaya çıkan Minos uygarlığına ait saraylarda da boğa kültü görülmekte, Kral Minos hakkındaki mitlerde boğa imgesi kullanılmaktadır.³⁰ Yazar, ayrıca, Athena, Sparta, Thebai gibi Yunan şehir isimlerinin ve daha pek çok kelimenin Sami dilden veya Antik Mısır dilinden türetildiğini savunmaktadır.³¹ Delanty'nin de belirttiği gibi³² muhtemelen Akdeniz'de gerçekleştirilen ticari faaliyet, bölgede yaşayan tüm medeniyetleri birbirine bağlamış, böylece kültürel etkileşim kurmalarına imkan sağlamıştı ve kadim Yunanlar da bu durumdan etkilenmişti.

Bernal, Kara Athena isimli eserinde, Yunan medeniyetinin Mısır ve Akdeniz havzasındaki diğer uygarlıklara çok şey borçlu olduğunu savunmaktadır. Ancak kadim Yunanlar etnik merkezîyetçi bir anlayış kurgulayıp kendileri dışındaki tüm diğer

²⁷ Ηρόδοτος, Ιστορίαι, 1.1.1 – 1.4.4 (Herodot, Tarih, 1.1.1 - 1.4.4) http://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=30 (30.01.2017).

Herodot, *Herodot Tarihi*, çev. Müntekim Ökmen, 3. B, İstanbul, Remzi Kitapevi, 1991, ss. 17-18.

²⁸ Hentch, a.g.e., s.24

²⁹ Martin Bernal, *Kara Atena: Eski Yunan Uydurmacası Nasıl İmal Edildi 1785 – 1985*, 4. B., (Çev. Özcan Buze), İstanbul, Kaynak Yayınları, 2016, s. 47.

³⁰ Bernal, a.g.e., s.65

³¹ Bernal, a.g.e., s.86-110

³² Delanty, a.g.e., s.90

kavimleri barbar olarak nitelendirmişlerdi. Bu nedenle Asyalılar kadar Yunan olmayan Batı kavimlerini de barbar olarak görüyorlardı. Antik Yunanların Avrupa kıtası tasavvuru, uzun zaman boyunca, Yunan kolonilerinin bulunduğu ve küçük Asya olarak adlandırdıkları Anadolu topraklarını ve Kuzey Asya'nın bir bölümünü içermekteydi. Avrupa fikri, kadim yıllarda henüz kısmen veya hiç tanınmayan Batı kıtası ise kesinlikle kapsamamaktaydı.³³ Batı topraklarının “Avrupalılaşması” ancak Büyük İskender'in fetihlerinden sonra gerçekleşti. Zira Yunanistan topraklarını ilhak ettikten sonra Hindistan'a kadar uzanan bir imparatorluk kuran Büyük İskender, imparatorluğunun merkezini Pers topraklarına taşımıştı. Yunan uygarlığının merkezi olan doğu Akdeniz, artık Batıda kalmıştı. Böylece Hellenik Batı, “Batı” kavrayışının ortaya çıkmasına vesile oldu.³⁴

Sonuç olarak, Antik Yunanlar her ne kadar kendi kültürlerine uzak olan bütün kavimleri barbar olarak nitelendirmişse de, kimi zaman mitlerle, kimi zaman savaşlarla modern Avrupa'nın kendisini Asya'ya karşı konumlandırmasına öncülük etmiştir. Fakat Batı, tarihi köklerini yalnızca Antik Yunanistan ile sınırlandırmayıp, Roma uygarlığına da atıfta bulunmaktadır. Ancak Yunanlarda olduğu gibi Romalılar da hiçbir zaman güçlü bir Avrupa kimliğine sahip olmamıştır.³⁵ Avrupa'da Batı kimliği, ancak Roma imparatorluğunun ikiye bölünüp Doğu Roma ile Batı Roma (Bizans) arasında bir çekişmenin doğmasıyla günümüzdeki anlamını kazanmaya başlamıştır. Doğu Roma'nın dili Latinceye sıyrılıp Yunanlaştıkça Bizans kendine ait farklı bir kimlik oluşturmaya başladı. Böylece tüm Avrupa'da, “Batı” (Occident) terimi, Roma İmparatorluğu'nun batı kısmı anlamında kullanılmaya başlandı ve Avrupa kimliği Batı Hıristiyanlığı (Katolik Hıristiyanlık) ile özdeşleşti.³⁶ Dolayısıyla Osmanlı hakimiyeti altındaki Rumların ve modern Yunanların Batı'nın indinde nerede konumlandırıldığını anlamak için Katolik – Ortodoks ilişkilerinin incelenmesi gerekir.

1.2. Avrupa'nın Hıristiyanlık Kökleri

Batı'nın kimliğini şekillendiren bir diğer önemli unsur, Şarkta ortaya çıktığı halde, Garptaki hayatı yeniden şekillendiren Hıristiyanlık inancıdır. Batı kimliğinin aklî

³³ Delanty, a.g.e., S.82

³⁴ Delanty, a.g.e., s.86

³⁵ Delanty, a.g.e., s.87

³⁶ Wallach, R. (1972) *Das Abendländische Gemeinschaftsbewusstsein im Mittelalter* (Hildesheim: Gerstenberg). Aktaran Delanty, a.g.e. s. 93

temelini temsil eden Kadim Yunanistan çok tanrılı bir inanca sahipti. Yunanistan'ın şehir devletlerinin tarih sahnesinden silinmesinden uzun bir süre sonra ortaya çıkan Hıristiyanlık inancıysa tamamen farklı bir dindi. Pagan Roma imparatorluğunca bir tehdit olarak algılanan bu yeni inanç, asırlarca yasaklı kalmış, mensupları çeşitli zulümlere, baskılara katlanmak zorunda kalmıştır. Bu yüzden Hıristiyanlığın Avrupa geneline yayılması asırlar sürmüştü ve “Hıristiyan Dünyası” ifadesi ancak 9. Yüzyıl itibarıyla kullanılmaya başlanmıştır.³⁷

Hıristiyanlığın Avrupa'nın ortalarından Arap yarımadasına kadar yaygınlaştığı 7. yüzyılda, İslam dininin ortaya çıkıp hızla yayılmaya başlaması, Batı'da manevi alanda bir takım gelişmeleri tetikledi. Din işlerinden sorumlu olan Kilise Kurumu, yaklaşan İslam “tehdidi” nedeniyle yıllar içinde büyük bir itibar ve güç elde etmişti. Özellikle ortaçağ Katolik kilisesi Avrupa'da kralları dahi yönetecek duruma gelmişti. Fakat bir “imparatorluk dini” haline gelen Hıristiyanlık kazandığı gücün karşılığında teolojik yapısını yeniden kurgulamak zorunda kalmış, böylece aslı kimliğinden uzaklaşmıştır.³⁸ Böylece Eski Roma imparatorluğunun “Evrensel İmparatorluk” fikri, yerini “Evrensel Kilise” fikrine bıraktı. İmparatora tapma kültürünün yerini papaya tapma aldı; Roma vatandaşları, Hıristiyan tebaaya dönüştü. Hülasa Roma'nın emperyal ideolojisini Hıristiyanlık inancı üstlendi. Fakat Avrupa'nın kimliği, Şark'a dayanan maddi – manevi kökleri göz ardı edilerek, manevi ve dinî bir üstülük duygusu üzerine kuruldu. İyi olan her şey Garp ile, kötü ve barbarca olanlarsa Şark ile özdeşleştirilerek iki coğrafya arasında büyük bir ayırım ve bölünme yaratıldı.³⁹

Hıristiyanlık ve İslamiyet ayrımı, Avrupa merkezli dünya görüşünün oluşmasında önemli rol oynadı. Barbar saldırılarının ardından gelen İslam tehdidi, Hıristiyan dünya'ya Avrupa kimliği hissini ve aidiyetini kazandırarak birlik duygusunun oluşmasına katkı sağlayıp Avrupalılar arasındaki farklı unsurların ve ulusların ortak bir amaca hizmet etmek adına birleşmesini mümkün kıldı. Haçlı seferleri, Avrupa'daki farklı etnik ve kültürel grupların aralarında bir homojenlik duygusunun oluşmasında kilit rol oynadı. Müslüman Doğu'ya karşı başlatılan seferler neticesinde bir mücadele ideolojisi hasıl olup, Avrupa'ya kolektif bir kimlik oluşturma yolunu açtı.⁴⁰

Haçlı seferlerinin yaşandığı ortaçağ döneminde, Avrupalılıktan çok Hıristiyanlık kimliği ön plandaydı. Fakat Batı medeniyeti, Hıristiyanlık inancını temsil eden Kudüs ile

³⁷ Delanty, a.g.e. s. 101

³⁸ Kalın, a.g.e., s.41

³⁹ Delanty, a.g.e. s. 94-99.

⁴⁰ Delanty, a.g.e., s.111

aklı temsil eden Atina arasında tarih boyunca diyalektik bir ilişki yaşamıştır. Modern batı düşüncesinde Atina'nın temsil ettiği felsefe, rasyonel ve sorgulayıcı olanı; Kudüs'ün temsil ettiği vahiy ise irrasyonel ve dogmatik olanı temsil eder. Aklın veya vahyin üstünlüğünü savunan taraflardan birisi, diğerinin hakikati temsil kabiliyetinden sürekli şüphe duyar. Bu durumda felsefe ve vahiy birbirini dışlar ve kişi Akıl/Atina - Vahiy/Kudüs arasında bir tercih yapmak durumundadır. Batı'nın Modern politika anlayışı akla, yani Atina'ya dayanır; kutsallıktan arındırılmış, metafizikten özgür olduğu iddiasındadır.⁴¹ Fakat Rönesans'la başlayan sekülerleşme sürecinde, Hıristiyanlık inancı ikinci plana gerilemiş olsa da, halen Avrupa kimliğinin belirleyici unsurlarından biridir ve Avrupa dışı kültürler tartışma konusu olduğunda Batılılar açısından ne denli öneme haiz olduğu açıkça görülür.⁴²

1.3 Oryantalizm ve Yunanistan

Batılı gezginlerin doğu Akdeniz ziyaretleri 16. yüzyıl itibariyle artış göstermeye başlar. Daha önce hac vazifesi niteliğindeki ziyaretler çeşitlenerek, bölgenin bitki örtüsü, hayvan toplulukları ve insanların örf ve adetlerini araştırmak amacıyla gerçekleştirilmeye başlanır.⁴³ Araştırmalar devlet tarafından finanse edilmiş ve gezginler gittikleri yerlerden Doğu'ya dair gözlemlerini içeren raporlarla – hatta tarihi eserlerle – dönmüşlerdir. Ziyaret edilen yerler arasında Mısır, İran gibi coğrafyaların yanı sıra, Osmanlı ve Yunanistan toprakları vardır.⁴⁴

Doğu hakkında yapılan araştırmalarda olduğu gibi, Yunanistan araştırmaları da Aydınlanma döneminin emperyalist ideolojisinden etkilenmiştir. Zira hiçbir söylem geleneği, tarihten ve politikadan bağımsız değildir. Rönesans döneminden beri süregelen ve bir gelenek haline almış olan Yunanilik, kadim Yunan medeniyetinin üstünlüğü inancına dayanıyor ve Yunan eserlerini yüceltiyordu. Böylece Kadim Yunanistan'ı, Doğu'dan uzaklaştırarak Batı'nın köklerini barındırabilecek özel bir konuma yerleştirmişti. Fakat Said'in ve onun takipçisi Stathis Gourgouris'in de gösterdiği gibi Oryantalizm ve Yunanilik birbirini destekleyen ideolojilerdir.⁴⁵ Zira Aydınlanma düşünürleri idealleştirilmiş, hayali bir kadim Yunanistan kurgularken, eskiçağ

⁴¹ Bengül Güngörmez, *Eric Voegelin İnsanlık Draması*, İstanbul, Paradigma Yayınları, 2011, ss. 156-160.

⁴² Kalm, a.g.e., s.43

⁴³ Hentch a.g.e., s.91

⁴⁴ Hentch a.g.e., s.117

⁴⁵ Aktaran Phirose Vasunia, Helenizm ve İmparatorluk: Edward Said'i Okumak. Oryantalizm : tartışma metinleri. Editör Aytaç Yıldız, Çev. Salih Akkanat [ve diğerleri]. Doğu Batı Yayınevi, Ankara, 2007. s.204

Yunanlarıyla modern Yunanlar arasında karşılaştırmalar yapmışlar ve olumsuzluklar üzerine yoğunlaşarak (benzerlikler yerine farklılıklar) çıkarımlarda bulunmuşlardır.⁴⁶ Modern Yunanlar, kadim Yunanların karşıtı, zıddı olarak tasvir edilmiştir. Başka bir deyişle Antik Yunan medeniyeti, modern Yunanlar küçük düşürülerek yüceltilmiştir.

Yunanlar Avrupa'nın hem atası hem de ötekisidir. Kadim Yunanlar, kendilerini Batı ile ilişkilendirmemelerine rağmen, Rönesans döneminde Avrupa'nın atası olarak Batı tarihine dâhil edilmişlerdir. Bu sayede modern Yunanistan özel bir konuma sahip olmuştur. Ferguson bunu şu cümleyle ifade etmektedir: "Yunanistan da Ortodoks Hıristiyanlığa bağlı olmasına rağmen, Antik Helen felsefesine kalıcı borcumuz ve Yunanların Avrupa Birliği'ne borçlarından dolayı resen bir üyedir."⁴⁷ Bu cümlede yer alan "Ortodoks Hıristiyanlığa bağlı olmasına rağmen" ifadesi Yunanların Avrupa'nın ötekisi olduğunu göstermektedir. Ötekilik ilişkisi Rönesans'tan daha eskilere, Roma imparatorluğunun Doğu ve Batı olmak üzere ikiye bölünmesiyle başlamıştır. Osmanlı dönemine gelindiğinde bölgeyi ziyaret eden Batılı araştırmacılar, modern Yunanları tamamen doğululaşmış, Avrupalılığın mezzetlerini kaybetmiş tembel, köleleşmiş, asil ruhunu kaybetmiş ve takdire şayan hiçbir yönü olmayan bir millet olarak tasvir etmiştir. Bunun en açık ifadelerinden birini Tournefort'un Seyahatnamesinde görmek mümkündür: "...günümüzde yaşayan Rumların artık Büyük Yunanlar olmadıklarını ve bilgisizlikle boş inançların Rumlar arasında kol gezdiğini itiraf etmek gerekir!" Aralarındaki zeki insanlar dahi kendilerine öğretilen yanlış bilgilerle hareket etmektedir. Ona göre dinî açıdan da yozlaşmış olan Rumlar hurafelere inanmaktadır ve gerçek Hıristiyanlığı tebliğ eden misyonerlere sırt çevirerek cehaleti tercih etmişlerdir.⁴⁸

Tournefort, Rumların mensubu olduğu Hıristiyan Ortodoks mezhebini "hurafe" olarak nitelendirmişti. Bu ifade Doğu ve Batı Kiliselerinin arasında asırlarca süregelen uyuşmazlığın bir tezahürüdür. Zira Roma imparatorluğunun ikiye bölünmesinin ardından, İstanbul ve Roma Kiliseleri arasında yaşanan çekişmeler sonucunda, Latin Batı ile Rum Doğu arasında gerilimli ilişkiler başlamıştır. Charlemagne döneminde Papalığın Avrupa'da kazandığı nüfuz, Batı'da sadece Romalı Hıristiyanların (Katoliklerin) Avrupalı olarak algılanmasına, doğulu Ortodoks Yunanlarınsa ötekileştirilmesine yol

⁴⁶ Σεφεριάδης, Σεραφεΐμ Ι. "Στάθης Γουργουρής, Έθνος-όνειρο: Διαφωτισμός και θέσμιση της σύγχρονης Ελλάδας," Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης 33 2009. [Seferiadis Serafeim, "Stathis Gurguris, Rûya Ulus: Aydınlanma ve Modern Yunanistan'ın Kuruluşu." Yunan Siyaset Bilimi Araştırmaları. 33,2009. ss 141-146.

⁴⁷ Niall Ferguson, Uygurluk - Batı ve Ötekiler. Çev. Nurettin Elhüseyni. 2. Baskı. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2015. s.40.

⁴⁸ Joseph de Tournefort, Turnefort Seyahatnamesi - Ege adaları, edit. Stefanos Yerasimos, çev. Ali Berktaş, Kitap yayınevi, İstanbul, 2005. S. 121-124.

açmıştı.⁴⁹ İki mezhep arasındaki gerilim, 1054'te Doğu ve Batı kiliselerinin birbirlerini aforoz etmesine, 1204'te İkinci Haçlı ordusunun Bizans'ın başkentini yağmalamasına yol açacak kadar ciddiye.

Alman tarihçi Fallmerayer, Tournefort'u takip ederek kadim Yunanlarla, modern Yunanların birbirinden kopmuş olduklarını tezini ortaya atmıştır. Fallmerayer, M. S. 6. yüzyıla kadar Bizans'ın dinî baskılarından ve barbarların saldırılarından korunmayı başaran Mora yarımadasında yaşayan Yunanların, bölgeye akın eden Avar ve Slav orduları tarafından katledildiğini veya yaşadıkları toprakları terk etmek zorunda bırakıldıklarını böylece bölgenin Slavlaştığını savunmuştur. Moraya yerleşen Slavlar bir müddet kimliklerini korumuşlardır ancak Ortodoks kilisenin etkisi ve Bizans devletinin Anadolu'da yaşayan, önceden Yunanlaşmış insanları tekrar Mora yarımadasına yerleştirmesiyle Slavları asimile etmiştir.⁵⁰ Araştırmacı ayrıca modern Yunanların sanat anlayışının, dilinin, coğrafi isimlendirmelerinin, kilise ve evlerinin mimarisinin barbarca ve monoton olduğunu ifade etmiştir.⁵¹ Fallmerayer'in bu tezi günümüz Yunanistan'ında halen tartışılmaktadır ve iddiayı çürütmek amaçlı bilimsel araştırmalar gerçekleştirilmektedir.⁵²

Yunan isyanının öncesinde Yunanistan topraklarını ziyaret eden Batı'lı gezginler modern Yunanları, görkemli atalarıyla kan bağını yitirerek soyluluğunu kaybetmiş, Hıristiyanlık dininden kopmuş, cehalet içerisinde bir millet olarak tasvir etmişlerdir. Adeta diğer şarklılardan bir farkları yoktur. Dolayısıyla bu millet Batı'nın hegemonyası altına alınmalı ve yeniden aydınlığa çıkartılmalıdır. Kadim çağlarda Yunan düşünürü Aristoteles, bazı canlıların doğuştan yönetmeye, bazılarının da yönetilmeye meyyal olduğunu; her bakımdan üstün özelliklere sahip Yunanların, Barbarları yönetmesinin doğal olduğu kadar zaruri bir durum olduğunu savunmuştu.⁵³ Benzer şekilde Atinalı hatip İsokrates, Makedon kral II. Filip'i Perslere savaş açmaya davet ederken şu sözleri sarf

⁴⁹ Ullmann, W. (1969) *The Carolingian Renaissance and the Idea of Kingship* (Londra:Methuen). Aktaran Delanty, a.g.e. s.120

⁵⁰ Konstantinos P. Romanos, *Peri tis Katagogis ton Simerinon Ellinon* (Περὶ τῆς Καταγωγῆς τῶν Σημερινῶν Ελλήνων) [Günümüz Yunanlarının Soyuna Hakkında] Nefeli Yayınevi, Atina, 1984. s. 31-87

⁵¹ Romanos, a.g.e., s.39

⁵² İddianın geçerliği son olarak 2017 yılında gerçekleştirilen bir araştırmayla sorgulanmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre, Yunanlar Fallmerayer'in iddia ettiği'nin aksine genetik olarak Slavlar ile değil, İtalyanlarla yüksek düzeyde, İspanyollar ve Fransızlarla orta düzeyde yakınlık göstermektedir. Bakınız: Iosif Lazaridis, Alissa Mittnik [...] George Stamatoyannopoulos. "Genetics of the peloponnesian populations and the theory of extinction of the medieval peloponnesian Greeks" *European Journal of Human Genetics* (2017) 25,637–645

⁵³ Aristoteles, *Politika* 1252 b4.

Aristoteles, *Politika, Aristoteles – Bütün Yapıtları 3*, çev. Furkan Akderin, 3.B., Ankara, Say Yayınları, 2017, s.24.

etmişti: Düşün ki bizler için Asya'nın Avrupa'dan daha mutlu olmasına ve barbarların biz Yunanlardan daha zengin olmasına müsaade vermek ne büyük utançtır.⁵⁴ Bu iki Yunan yurttaşı, nasıl ki Asyalıları ötekileştirip, Helenleri onların karşısında yücelterek onlarla savaşmayı ve hegemonya altına almayı meşrulaştırmışsa, bu kez Avrupalı entelektüeller aynı yolu izleyerek modern Yunanları küçük düşürmek suretiyle üzerlerinde tahakküm kurma çabasına girişmişlerdir. Batılılar Antik Yunanlardan öğrendiklerini, modern Yunanlar üzerinde uygulamışlardır.

Sonuç olarak, Avrupa'nın Doğu araştırmalarında hakim olan oryantalist bakış açısının Yunanistan araştırmalarına da sirayet ettiği söylenebilir. Çünkü Avrupa kendi tarihini kurgularken Yunanistan tarihini de yeniden şekillendirmiş, onun kadim geçmişini kendi köklerini barındıracak şekilde idealize etmiştir. Fakat bu yüceltme durumu, yine Avrupa tarihinin bir parçası olan Doğu ve Batı Kiliseleri arasındaki çekişmenin de etkisiyle, aynı zamanda modern Yunanların küçük görülmesine yol açmıştır. Bu nedenle Yunanlık akımının esasında oryantalizm'in bugüne kadar pek araştırılmamış farklı bir versiyonu olduğunu söylemek mümkün görünmektedir.

⁵⁴ Ἰσοκράτης, *Φίλιππος*, [Isokrates, *Filippos*] 132.

İKİNCİ BÖLÜM

YENİ YUNANİLİĞİN TARİHİ KÖKLERİ

2.1. Yeni Yunaniliğin Tarihçesi

Bağımsız Yunanistan'ın kuruluşu sürecinde, Batı kamuoyunun Yunan İsyancılara destek vermesindeki bilinen en önemli sebeplerinden biri edebiyat ve sanat alanındaki Yeni Yunanilik akımıdır. Bu bölümde bu akımın tarihteki gelişim süreci ve şartları ele alınacaktır. Ayrıca, Yeni Yunaniliğin temelinde Osmanlı'nın Hıristiyanlara zulüm ettiği inancı yattığından, bu fikrin geçerliğini sorgulamak adına, Osmanlı idaresi altında yaşayan Gayrimüslimlerin hukuku ve yaşamı incelenecektir.

Günümüzde “Philhellene”⁵⁵ (Türkçe: Helen-dostu) olarak bilinen kavram, tarihte ilk defa Herodot tarafından, Yunanistan'ın ve Yunanların dostu anlamında kullanılmıştır. Bu kavram tarih içinde farklı anlamlara bürünmüştür. İlk ortaya çıktığı dönemde “Yunan dostu” sıfatı politik amaçlar için kullanılmaktaydı. Siyasi çıkarlarına hizmet edilen siyasetçiler, aristokratlar, şairler, sanatçılar, siteler bu kavramı hizmet aldıkları kişileri yüceltmek için kullanıyordu. Örneğin Herodot'un Mısır Firavunu Amasis'i (M.Ö. 6 yüzyıl) “Yunan dostu” addetmesinin sebebi, onun Helen tüccarların Nil nehri çevresindeki verimli topraklara yerleşmelerine ve ticari faaliyette bulunmalarına izin vermiş olmasıdır⁵⁶.

Kavramların da bir tarihi vardır. “Philhellene” kelimesinin işlevi asırlar içerisinde değişime uğradı. Platon (MÖ 5. yy), Helen-dostu kelimesinin yabancı olduğu halde Yunanlara sempati duyan kişilere veya menfaat uğruna Yunanlar tarafında savaşan fırsatçılara, çıkarları için çalışan politikacılara atfedilmesine karşı çıkar. Ona göre Helen-dostu demek yurdunu sevmek, yurdun için çalışmaktır. İç savaşlarla kardeş kanı dökmeyip Yunan sitelerini ortak devlet olarak gören Yunanlar, gerçek Helen-dostları'dır⁵⁷. Atinalı Hatip İsokrates (MÖ 436 – 338) ise Atina'lıları gerçek

⁵⁵ Yunanca φιλέλλην.

⁵⁶ Κυριάκος Σιμόπουλος, *Ξενοκρατία Μισελληνισμός και Υποτέλεια*, 10. B, Αθήνα, Εκδόσεις Στάχυ, 1999 [Yabancı egemenliği, Yunan Karşıtlığı ve Vasallık, Staxy Yayınevi, Atina], s.27.

⁵⁷ Platon, *Devlet* eserinde (470 c,d) Yunanların birbirleriyle doğal dostlar olduğunu ve barış halinde olmaları gerektiğini söyler. Barbarlar ise doğal düşmanlardır.

“Philhellene”ler olarak görür. Çünkü Atinalılar, Pers istilası esnasında sahip oldukları her şeyi kaybetme pahasına düşman saldırılarına karşı koymuşlardır. Üstelik diğer Yunan sitelerinden çok daha fazla fedakârlık göstermişlerdir⁵⁸. Yunan tarihçi Ksenofon’a (MÖ yaklaşık 430 – 355) göre de “Philhellene” vatanını seven, koruyan Yunanlara verilebilecek bir unvandır. Yağmalanacağından endişe ettiği için bir Yunan şehrini fethetmek istemeyen, Yunanlara karşı girdiği savaşta ölüm ve yıkım getireceği için zafer kazanmaktan çekinen Yunan generaller, “Philhellene”dir⁵⁹. Görülüyor ki Antik Yunan döneminde Helen-Dostu kavramı, siyaset alanında bir övgü aracıken, düşünürler arasında vatanseverlik anlamı taşımaktadır.

Antik dönem ve ortaçağın sonlanmasının ardından, Rönesans ile birlikte Helen-dostu kavramı, “Yunan hayranlığı” mahiyetine bürünür. Bu dönemde Avrupa’da sanat, edebiyat ve düşünce alanlarında yenilik arayışı artmıştı. Çoğu hümanist bu yenilik arayışına, klasik Roma ve Yunan kaynaklarını inceleyerek, cevap arıyordu. Böylelikle yeniden gün yüzüne çıkan antik çağ eserleri, yeni tartışmalara ve ilmi gelişmelere aracı oldu.

Antik Yunan düşüncesine dönüş, hümanist düşünürlerin araştırma ve bilgi edinme arzusunu körükledi, yeni bir toplum anlayışının gelişmesine, bilim yolunun açılmasına imkân sağladı. İtalya’da eskiçağdan kalan eserlerin incelenmesi ve benzerlerinin yapılması amacıyla akademiler kuruldu. Sonuç olarak düşünürler arasında eski Roma ve Yunan kültürünün üstünlüğü kabul görmeye başladı. Böylelikle “Philhellene” kavramı, Yunan kültür ve medeniyetine karşı hayranlık duyanlara verilen ve övgü içeren bir sığfata dönüştü. Rönesans’la başlayan bu akım, modern çağ boyunca Batı düşüncesini şekillendirmeye devam etti. Yunan isyanının başladığı 19. yüzyıla gelindiğinde, kadim Yunan medeniyetine duyulan hayranlık, edebi eserleri süslemenin, veya ilmi araştırmalara esin kaynağı olmanın dışına çıkarak, siyasi amaçlarla kullanılmaya başlandı. “Hellas”⁶⁰ isimli eserinin girişinde “Hepimiz Grekiz. Yasalarımızın, edebiyatımızın, dinimizin, sanatımızın kökleri Yunanistan’da” yazan İngiliz şair Percy Bysshe Shelley gibi pek çok edip, düşünür, din adamı, akademisyen, siyasetçi Avrupa’yı Yunan isyancılara destek vermeye davet etmişti.

Bknz: Platon, *Devlet, Hasan Ali Yücel Klasikler Dizisi XXIV*, çev. Sabahattin Eyyüboğır – M. Ali Cimcoz, 21. B, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011, s.179.

⁵⁸ Ισοκράτης, *Πανηγυρικός* [İsokrates, *Panegyrikus*], IV, 96,98.

⁵⁹ Ξενοφών, *Αγησίλαος* [Ksenofon, *Agésilauus*], VII, 4.

⁶⁰ Percy Bysshe Shelley, *Hellas*, Londra, 1822 s.8

Batı'da klasik Yunan ve Roma medeniyetine duyulan ilgi ve hayranlıktan Türk entelektüeller de etkilenmiştir. Özellikle Tanzimat döneminde klasik çağa ait felsefi eserler üzerinde durulmuş, çeviriler yapılmış, makaleler yazılmış ve ilmi tartışmalar gerçekleştirilmiştir⁶¹. 20. Yüzyıla gelindiğindeyse Yahya Kemal ve Yakup Kadri öncülüğünde Yunan ve Latin edebiyatı esas alınarak, Nev-Yunani'lik adında yeni bir edebi akım ortaya çıkarılmış fakat kalıcı bir etki sağlanamamıştır⁶².

Türk düşünce ve edebiyatına da sirayet eden Yunanilik hareketinin Batı'daki temellerinin kurulmasında, Osmanlı'nın İstanbul'u fethetme sürecinde Bizans'tan ayrılıp Batı ülkelerine göç eden Rum bilginlerin büyük katkısı olmuştur. Dahası, Bizanslı bilginler Batı dünyasında Türk imajının şekillenmesinde de etkin rol oynamıştır. Çünkü Hümanistlerce Antik Yunan medeniyetinin varisleri olarak görülen Bizanslı bilginler, öğrencilerine Yunanca dersleri vermenin yanı sıra, onlarla Osmanlı hakkındaki duygu ve düşüncelerini de paylaşmışlardır.

2.2. Rum Bilginlerin Batı'ya Göçü ve Yunan Hayranlığına Katkıları

Bizans'ın çöküş sürecinde, imparatorlukta hakim olan kötü ekonomik şartlar, politik kargaşa ve dış tehditler, Rum halk arasında ciddi bir huzursuzluk kaynağıydı. Bu nedenle halk arasında, özellikle tahsil görmüş kesimde, göç olgusu yaygın bir hal almıştı. İtalya'da ise 15. yüzyılda ekonomi ve hayat şartları iyileşmiş, ilmi gelişmeler için uygun zemin oluşmuştu. Hümanizmin doğuşuyla klasik edebiyat ve Felsefi düşünce, hayatın içinde ön plana geçmeye başlamıştı. Sanatkârlar, düşünürler, bilim insanları değer verilen, övülen kişiler olmuştu. Başlangıçta daha çok edebi alanda kalan Hümanizm daha sonra bütün bilgi alanlarını kapsayan araştırmalar gerçekleştirmeye başladı. Böylece klasik Yunan metinlerine de ilgi duyulmaya başlandı. Hümanistler, Antik Yunan metinlerine ulaşmak için çabalıyorlardı. Bütün bu sebeplerden dolayı Bizanslı bilginlerin göç istikameti, başta İtalya olmak üzere, Batı ülkeleri olmuştur⁶³.

Bisaha'ya⁶⁴ göre Bizanslı bilginler Batı'daki meslektaşları tarafından Antik Yunan kültürünün temsilcisi ve yorumcusu olarak görülüyorlardı. Bizanslı bilginler de Batı'da karşılaştıkları bilimsel gelişmişlikten etkilenmişlerdi. İlmi faaliyetlerinin

⁶¹ Şevket Toker, *Türk Edebiyatında Nev Yunanilik*, 2008, <http://www.ege-edebiyat.org> (04.05.2017), s.4

⁶² Şevket Toker, a.g.e. s. 43

⁶³ Απόστολος Βακαλόπουλος, *Ιστορία του νέου Ελληνισμού*, C. I, Αθήνα, Εκδόσεις Ηρόδοτος, [Apostolos Bakalopoulos (Vakalopoulos), *Yeni Yunan Tarihi*, Atina, Herodot Yayınevi], 2007, s. 376.

⁶⁴ Nancy Bisaha, *Doğu ile Batı'nın Yaratılışı* (çev. Melek Dosay Gökdoğan), Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2012, s.179.

yanında, İtalya'ya göç eden Bizanslı bilginler oradaki hümanist düşünürler, rahipler, soylular ve hükümdarlarla bağlantılar kurdular; bazıları Bizans'ın elçilik görevini de üstlenip ülkelerinin Osmanlı'ya karşı Batı'dan askeri destek arayışlarında etkin rol oynadılar. Böylece 15. yüzyıl, aynı zamanda genel olarak Avrupa'luların ve özel olarak da hümanistlerin, Türklerin ilerleyişiyle yakından ilgilenmeye başladıkları dönemdir.

Antik Yunan metinlerini yıllardır Arapça kaynaklardan çevirerek okumak zorunda olan Avrupalılar, Bizanslı bilginlerden aldıkları Yunanca dersleri sayesinde, ilk defa bu metinleri birinci elden okuma imkânına sahip olmuşlardı. Rönesans düşünürlerinin, bilim adamlarının klasik Yunan edebiyat ve felsefe eserlerine ulaşmasına katkı sağlamış önemli isimler şunlardır:

D) Manuel Chrysoloras⁶⁵ : Chrysoloras (1355 - 1415), İtalya'daki Yunan araştırmalarının ilerlemesinde ilk önemli katkı sağlayan kişidir. İstanbul'da doğmuştur. 1395 yılında Bizans imparatoru Manuel Paleologos'un elçisi olarak Venedik'e bir ziyaret gerçekleştirir. Ziyaretin ardından 1396 ile 1399 yılları arasında Floransa Üniversitesi'nde Yunan dili öğretmeni olarak görev alır. Burada Yunan dilini hiç bilmeyen öğrencilere sıfırdan başlayarak Yunanca öğretir. Chrysoloras'ın şöhreti İtalya'ya yayılır ve sonraki yıllarda Pavia, Milan ve Roma şehirlerinde de aynı görevi üstlenir. Ancak bu şehirlerdeki öğretmenlik görevi, daha çok, bireysel ders şeklinde Yunan diline ilgi gösteren kişilere yönelikti.

Chrysoloras Floransa'da kaldığı üç yıl içinde, yeni bir edebiyat ekolu oluşturmuş, Leonardo Bruni, Poggio Bracciolini, Ambrogio Traversari ve Carlo Marsuppini gibi hümanizm düşüncesinin önemli isimlerinin yetişmesine katkı sağlamıştır. Öğretmenlik dışında Rönesans'ın gelişimine sağladığı bir diğer katkı da çevirdiği veya yazdığı eserler olmuştur. Platon'un "Devlet" eserini Latinceye çevirmiş, Yunanca öğrenmek isteyenler için "Erotimata" isimli dilbilgisi kitabı yazmıştır. Ayrıca Chrysoloras, tercüme ile ilgili bir teori de geliştirmiştir. O dönemki İtalyan bilginler Antik Yunan metinlerini kelimesi kelimesine tercüme ediyorlardı. Chrysoloras ise, klasik Latin bilginlerinin (Cicero gibi) yaklaşımını benimseyip, tercümanın metnin ruhunu kavraması gerektiğini ve kelimelerini buna göre seçmesi gerektiğini savunur. Fakat metnin orijinallğine de bağlı kalınmalıdır. Böylece tercüme anlaşılır ve okunaklı olur. Chrysoloras'ın teorisini öğrencisi Leonardo Bruni uygulamış, Platon'un diyaloglarını, Atinalı hatiplerin eserlerini; Lorenzo Valla ise

⁶⁵ Yunanca Μανουήλ Χρυσολωράς (Manuil Hrisoloras).

aynı yöntemle Thukidides'in eserlerini tercüme etmiştir. Böylelikle, Antik dünya hakkında yeni bilimsel tartışmalara zemin hazırlanmış olur⁶⁶.

Chrysoloras, 1403 yılında İstanbul'a geri döner ve beş yıl burada öğretmenlik yapar. Onun Bizans'a dönmesine üzülen Floransalı Pier Paolo Vergerio, 1406 tarihli mektubunda, "her zaman barbarlara esir düşme tehlikesi"nden bahsetmektedir. İtalyan hümanistler arasında, 1440'lardan önce Türkler için barbar terimi pek kullanılmamaktaydı. Bu yüzden Chrysoloras'ın bu terimi kendi çevresinde yaygınlaşmasında etkili olduğu düşünülmektedir. Barbar terimi daha sonra 1438-39 Floransa konsilindeki Bizans temsilcileri tarafından yeniden canlandırılır⁶⁷.

Chrysoloras, Bizans'ın ayakta kalabilmesi için Roma ile Bizans kiliselerinin birleşmesi gerektiğine inanmış ve bu yönde çaba sarf etmiştir. Yeğenine yazdığı mektubunda Roma sokaklarında dolaşmanın İstanbul'da dolaşmaktan pek farklı olmadığını, Bizans halkı ile İtalyanların kültürel olarak birbirlerine çok benzediğini yazmıştır. İdeolojik olarak da bu iki halkın birbiriyle yakınlaşması gerektiği düşüncelerini Bizans imparatoru VIII İoannis Paleologos'la paylaşmıştır⁶⁸. Diğer taraftan Latinleri de Bizans'ın Antik Yunan'ın mirası olduğuna ve Türklerden korunması gerektiğine ikna etmek için çabalamıştır.

II) Georgios Gemistos (Plethon)⁶⁹: Bizans'ın içinde bulunduğu krizden dolayı İtalya'ya göç eden bilginler, hümanistlerin ilim ve felsefede kat ettiği mesafeden etkilenmişlerdi. Ancak bazı Bizanslı bilginler de Hümanistleri etkilemeyi başarmışlardı. Lapo de Castiglionchio Bizanslı bilginlerin bazılarıyla sohbet ettiğinde, Antik Akademeia'da veya Lykeion'da bulunuyormuş gibi hissettiğini yazmıştır.⁷⁰ Bunlardan biri olan Gemistos (1355 - 1452), İtalya'da Platon felsefesinin ve neoplatonizmin yayılmasına önemli katkı sağlamıştır. Floransalı hümanistlerle gerçekleştirdiği tartışmalarda Platon'un Aristoteles'ten daha bilge olduğunu savunmuş ve bu konuda neşrettiği denemeye, hümanistler arasında ilgi odağı olmuştur. Bilgin, İtalya'ya gitmezden önce, Edirne'de Sultan II. Murad'ın sarayında bulunmuştu. Bu yüzden,

⁶⁶ Στέλιος Λαμπάκης, *Το Βυζάντιο και οι απαρχές της Ευρώπης*, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, Αθήνα, [Stelios Lampakis, *Bizans ve Avrupa'nın Başlangıcı*, Ulusal Araştırma Vakfı, Atina], 2004, s.41.

⁶⁷ Bisaha, a.g.e. s.173.

⁶⁸ Βακαλόπουλος [Bakalopoulos], a.g.e., s. 383.

⁶⁹ Yunanca: Γεώργιος Γεμιστός (Georgios Gemistos).

⁷⁰ Βακαλόπουλος [Bakalopoulos], a.g.e., s.387.

geliştirdiği ideal devlet teorisinde Osmanlı etkisi sezilir⁷¹. Gemistos'un düşüncelerini Batı'ya aktardığı dönemde, Pala Strozzi, Chrysolora ve Leonardo Bruni gibi hümanistler de Platon'un eserlerini tercüme etmişlerdi. Bu düşünürlerin gerçekleştirdiği çalışmalar daha sonra, Rönesans düşüncesinde farklı boyutlar açan Marsiglio Ficino'nun Platon'un Akademi'sini canlandırma fikrine katkı sağlamıştır⁷².

Gemistos, Batı aydınlarına Antik Helen medeniyetini tanıtırken, o dönem kendini Rum (yani Romalı anlamında Romios) olarak isimlendiren, Bizans halkına da kendilerinin Helen soyundan geldiğini ve bu medeniyetin dilini, dinini ve kurumlarını benimsemesini önermekteydi. Ancak bu görüş Hıristiyanlık inancına sıkıca bağlanmış olan Bizans halkı arasında kabul görmedi.⁷³

III) Basilios Bessarion⁷⁴: Bizans'a Batı'dan destek sağlamak için en çok çaba sarf eden şahsiyetlerden biri Bessarion'dur (1403-1472). Kendisi Trabzon'da doğmuş, İstanbul ve Mistra'da eğitim görmüştü. Papazlığa girdikten sonra, sarayın önemli bir üyesi olmuş ve 1437 yılında İznik başpiskoposluğuna atanmıştır⁷⁵. Ancak 1439 yılında bu görevden ve Ortodoks mezhebinden ayrıлып, İtalya'ya yerleşmiş ve Katolik kilisesinde kardinallik mevkiine ulaşmıştır. Etrafında toplanan bilginler topluluğu ile Bessarion Akademisi'ni kurup edebi eserler üzerinde çalışmışlardır. Ksenofon, Theofrastos ve Aristoteles'in eserlerini Latinceye çevirmiş, Yunanca dersleri vermiştir. Ölümünden sonra Venedik kütüphanesine 600'ü Yunanca olmak üzere toplam 800 adet el yazısı eser bırakmıştır⁷⁶.

Bessarion, akademik alandaki çalışmalarının yanında, Osmanlı'ya karşı Bizans'a destek sağlamak amacıyla bir takım diplomatik faaliyetlerde de bulunmuş, Haçlı seferleri için planlar hazırlamış, Bizans'a müttefikler kazandırmaya çalışmıştır. Özellikle İstanbul'un düştüğünü öğrendikten sonra, Bizans'ın kurtarılması için çabalarını daha da fazla artırmıştır. Bunun için papa III. Calixto'nun (1378 - 1458) Haçlı seferi planını destekler. 1458 yılında papalık makamına II. Pius (1405 - 1464) seçilir; Bessarion onu da

⁷¹ Halil İnalçık, *Rönesans Avrupası: Türkiye'nin Batıyla Özdeşleşme Süreci*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011, s.61.

⁷² Βακαλόπουλος [Bakalopoulos], a.g.e., s.389.

⁷³ Herkül Millas, *Yunan Ulusunun Doğuşu*, 3. B, İstanbul, İletişim Yayınları, 2006, s.45.

⁷⁴ Yunanca: Βασίλειος Βησσαρίων (Vasilios Vissarion).

⁷⁵ Bisaha, a.g.e. s.181.

⁷⁶ Βακαλόπουλος [Bakalopoulos], a.g.e., s.392.

aynı yönde teşvik eder.⁷⁷ Papa II. Pius, Mantova şehrinde gerçekleştirilen bir kongrede Hıristiyan hükümdarları bir Haçlı seferi düzenlemeye ikna etmeye çalışır ancak başarısız olur. Bunun üzerine Papa ve Bessarion Almanlara ümit bağlarlar. Böylece, 1460 yılında, Bessarion Alman devlet reislerini ikna etmek için yola koyulur. Nürnberg, Worms ve Venedik'te ziyaretler gerçekleştirir. Ancak Alman hükümdarlar gelecekte başlatılacak bir Haçlı seferine katılmaları için önce kendi aralarında dostane ilişkiler kurulması gerektiği kanaatindeydiler. Elbette böyle bir dostluğun kurulması pek olası değildi çünkü aralarında derin bir çıkar çatışması yaşanıyordu. Ayrıca Protestanlık mezhebinin doğuşuyla sonuçlanacak olan Reform hareketinin ilk sinyalleri belirmeye başlamıştı. Bessarion'un çabaları yine sonuçsuz kalır ve 1461 yılında Roma'ya eli boş döner.

Venedik ile Osmanlı ilişkilerinin bozulması Bessarion'un umutlarını yeniden yeşertir. 1463 yılında Papa tarafından Venedik'e gönderilir. Burada 6 ay boyunca Venediklileri savaş başlatmaları için ikna etmeye çalışır. Sonunda Venedik Osmanlı'ya savaş ilan eder. Ancak Papa II. Pius'un ölümü ve yeni Papa seçimi için başlatılan çalışmalar savaşın yaygınlaşıp diğer Hıristiyan devletlerin de savaşa katılmasına mani oldu. Yeni seçilen Papa II. Paolo ise Batı'da yeni bir haçlı seferberliği başlatabilecek yetkinliğe sahip değildi.⁷⁸ Daha sonra Papa IV. Sixtus döneminde Bessarion'un Fransa'ya gerçekleştirdiği son diplomatik ziyaret de sonuçsuz kaldı.

Bessarion, elçilik görevleri esnasında görüştüğü Batı'lı yetkilileri, Osmanlı ordularının zannedildiği kadar güçlü olmadığına ikna etmeye çalışıyordu. Ona göre, yeniçeriler hariç, Osmanlı ordusu düzensiz bir ordudur. Yeniçerilerse devlete ağır ekonomik yük oluşturmaktadır. Bessarion düşüncelerinde samimiydi, çünkü kendisi de Osmanlı'nın Anadolu'ya hâkim oluşuna ve Balkanları fethedip orta ve batı Avrupa sınırlarını tehdit eder hale gelişine anlam veremiyordu.⁷⁹

Bessarion da Hrisoloras gibi Doğu ile Batı'nın yakınlaşması gerektiği fikrini savunmuştur. Ferrara ve Floransa konsillerinde Ortodoks Kilisesi ile Katolik Kilisesinin birleşmesi gerektiği fikrini savunanlar arasında yer almıştır. Ona göre Bizans'ın kurtuluşunun tek yolu buydu. Batı'dan askeri destek sağlanamaması durumunda, Bizans'ın yok olacağına inanıyordu. Eğer imparatorluk kaybedilirse, halk İslam dinine

⁷⁷ Βακαλόπουλος [Bakalopoulos], a.g.e., s. 411, bkz. Mohler Ludwig, *Kardinal Bessarion als Theologe, Humanist uns Staatsman*, C.1, Paderborn 1923.

⁷⁸ Βακαλόπουλος [Bakalopoulos], s. 412

⁷⁹ Βακαλόπουλος [Bakalopoulos], a.g.e., s. 411, bkz. Mohler Ludwig, *Kardinal Bessarion als Theologe, Humanist uns Staatsman*, C.1, Paderborn 1923.

geçebilirdi. Bunun önlenmesinin tek yolu ise, kendisinin de yaptığı gibi, halkın Ortodoks inancından ayrılıp Katolik mezhebine katılmasıdır. Böylece en azından Hıristiyan olarak kalmış olurlar ve Bizans'ın hatırasını yaşatmayı başarırlar. Bu düşünceyle Bessarion, Ortodoks Bizans halkını Katolikleştirmek için çabaladı. Örneğin Girit adasında kendisi gibi düşünen 11 papaza Papa tarafından maaş bağlanmasını sağladı. Görevleri, diğer papazları da Katolikleşmeye ikna etmekte. Ancak Bizans halkı, onları dışladı; çağrılarına kulak vermedi. Çünkü Latinleri baskıcı olarak görüyor, kendilerine tanınan dini özgürlükten dolayı Osmanlı hakimiyetinde kalmayı tercih ediyorlardı⁸⁰.

IV) Giovanni Argiropulo⁸¹: İstanbul'un fethinden sonraki yıllarda da Bizanslı bilginlerin Batı'ya göçü ve Bizans topraklarındaki Osmanlı egemenliğinin sona erdirilmesi için Batı'dan askeri destek arayışları devam etmiştir. Destek arayanlardan biri olan Argiropulo (1415 - 1487) İstanbul'da doğmuş, 1456 yılında Floransa'ya göç etmiş ve şehrin üniversitesine Antik Yunan edebiyat öğretmeni olarak atanmıştır. Burada 14 yıl hizmet verir. Ancak ardı ardına iki çocuğunu kaybetmesi üzerine Floransa'dan ayrılmak ister. İlk olarak kendisini davet eden Macar kralı Matthaias Corvinus'un yanına gitmeyi düşünür ancak vazgeçip Roma'ya gitmeye karar verir. Burada Padova üniversitesinden arkadaşı olan papa IV. Sixtus ve Bessarion bulunmaktadır. Roma'da yaklaşık 15 yıl ders verir. Öğrencileri arasında şair Angelo Poliziano ve ismini Yunanca "Kapnion" (Καπνίων - Yunanca isim kullanmak hümanistler arasında alışkanlık haline gelmişti) olarak dile getiren Alman hümanist Johan Reuchlin bulunmaktadır⁸². Fakat ilerleyen yıllarda tekrar Floransa'ya dönüp ders vermeye devam eder. Üniversite dersleri haricinde kişilere özel dersler de vermiştir. Aristoteles eserlerinden bazılarını tercüme etmiştir. İsmi yazılı eserlerinden çok, verdiği dersler sayesinde duyurmuştur⁸³.

V) Demetrios Khalkokondyles⁸⁴: Khalkokondyles (1423 - 1501) Atina'da doğmuş, 1449 yılında Roma'ya gelip öğretmenlik yapmış, daha sonra 9 yıl Padova, 16 yıl Floransa ve 20 yıl boyunca Milano şehirlerinde aynı görevi üstlenmiştir. Bu bakımdan Bizanslı bilginler arasında İtalya'da en uzun süre eğitimlik yapmış kişidir. Floransa'da bulunduğu sırada Homeros Destanı'ndan bazı parçaları çevirerek şöhret kazanmıştır. Daha sonra Milano şehrine yerleşip eğitim ve araştırma işine devam etmiştir. Burada her

⁸⁰ Σιμόπουλος [Simopoulos], a.g.e., s.313.

⁸¹ Yunanca: Ιωάννης Αργυρόπουλος (Ioannis Argiropulos).

⁸² Λαμπάκης [Lampakis], a.g.e., s. 43.

⁸³ Βακαλόπουλος [Bakalopoulos], a.g.e., s. 396.

⁸⁴ Yunanca: Δημήτριος Χαλκοκονδύλης (Dimitrios Halkokondilis).

ne kadar daha önce Bizanslı bilginler bulunmuşsa da, Yunan dili eğitimi Milano’da pek yaygınlaşmamıştır. Bu yüzden Khalkokondyles burada büyük ilgi görür. Retorikle ilgili “İsokrates”, “Suida” isimli sözlük ve “ta erotimata” isimli eserlerini burada tamamlar. Öğrencileri arasında İngiliz William Grocyn (1446 - 1519), Thomas Linacre (1460 - 1524), Fransız Guillaume Budé (1467 - 1540), ve Alman Johan Reuchlin (1455 - 1522) bulunmaktadır⁸⁵.

VI) Georgios Ermonymos⁸⁶: Doğum ve ölüm tarihleri bilinmemekle birlikte, Sparta şehrinden olduğu ve 1473 yılında Sorbon üniversitesinde ders verdiği bilinmektedir. Öğrencileri arasında Alman Johan Reuchlin (1455 - 1522), Hollandalı Desiderius Erasmus (1466 - 1536) ve Fransız Fransız Guillaume Budé (1467 - 1540) sayılmaktadır. Dilbilgisi kitaplarının ve sözlüklerinin yanı sıra Ksenofon, Tukydidis, Aristoteles, Plutarkhos isimli kitabiyat el yazmaları günümüze dek ulaşmıştır⁸⁷.

VII) Janus Lascaris⁸⁸ (1455 - 1535): İstanbul’da doğmuş, Padova’da eğitimini tamamladıktan sonra, bir süre Floransa’da şahıslara özel Antik Yunan edebiyatı dersleri vermiştir. Bu sırada Floransa hükümdarı Lorenzo de’ Medici ile tanışmış ve kütüphane sorumlusu olarak atanmıştır. Bundan sonra Lascaris, Osmanlı topraklarına gidip Yunan el yazmalarını Floransa’ya getirmekle görevlendirilir. Korfu, Arta, Tesalya, Selanik, Aynaroz, Serez, Edirne, İstanbul, Girit bölgelerini dolaşır 1492 yılında yaklaşık 200 el yazması eserle Floransa’ya geri döner⁸⁹. Ancak dolaştığı coğrafyada yalnızca el yazmaları toplamakla yetinmemiş, Osmanlı ordusunun mevcudunu araştırmış ve genel olarak imparatorluğun yapılanması hakkında bilgi edinmişti. Ayrıca Rum tebaa ile gerçekleştirdiği görüşmelerden Avrupa’dan bir ordu gelmesi halinde onlara destek sağlayabilecekleri izlenimi edinmişti. Bu bulgularını hayatının sonraki evrelerinde karşılaştığı Batı’lı hükümdarlarla paylaşarak onları Osmanlı ile savaşmaya ikna etmeye çabaladı⁹⁰.

Lascaris 1492 yılında Floransa’da üniversiteye öğretmen olarak atanır. Akademik kariyerinin sağladığı imkânlardan faydalanarak Fransa kralı VIII. Charles ile tanışır. Napoli’yi işgal etmek için yola çıkan VIII. Charles Floransa’ya ulaştığında, Lascaris ona

⁸⁵ Βακαλόπουλος [Bakalopoulos], a.g.e., s.398.

⁸⁶ Yunanca: Γεώργιος Ερμόνυμος (Georgios Ermonimos)

⁸⁷ Βακαλόπουλος [Bakalopoulos], a.g.e., s. 400.

⁸⁸ Yunanca: Ιανός Λάσκαρης (Janos Laskaris)

⁸⁹ Βακαλόπουλος [Bakalopoulos], a.g.e., s. 401

⁹⁰ Βακαλόπουλος [Bakalopoulos], a.g.e., s. 417

Osmanlı imparatorluğu hakkında bilgi vererek imparatorluğun yıkılması için yardım talep etmiştir. Bir süre sonra kendisine Paris'te kraliyet danışmanlığı görevi verilir. Ayrıca kraliyet kütüphanesinde görevlendirilir. Böylece Fransız Sarayı ile bağlantı kurmuş ve daha sonra tahta çıkan krallarla da irtibatını sürdürmüştür. Ayrıca zaman zaman Fransız kral XII. Ludovic tarafından İtalya'ya elçi olarak gönderilir. Böylece Lascaris o dönemde yaşayan pek çok düşünürle tanışma imkânı bulmuştur. Bunlar arasında Erasmus da bulunmaktadır⁹¹.

Papalık makamına X. Leo (1475 - 1521) geçtiğinde, Lascaris ondan Avrupa genelinde ve Osmanlı idaresi altında bulunan Yunan gençlerin gelip Yunanca ve Latince eğitim görebilecekleri bir kolej açmasını rica eder. 1517 yılında kolej hizmete açılır ancak kısa bir süre sonra, Papa X. Leo'nun ölümü üzere, 1521 yılında kolej kapanır. Kolejde görev almış Bizans bilginlerinden bir de, Marcus Musurus'tur (1470 - 1517). Ayrıca Lascaris yeni bir haçlı seferi düzenlemesi için papaya çağrıda bulunmuştur. Bu amaçla Filozof Platon'a dair yazdığı bir kasideyle, Bizans'ın kurtarılması için Papa X. Leo'yu etkilemeye çalışmıştır (kasidede, Platon yer altı dünyasından çıkıp gelerek, esaret altındaki Yunanlıları kurtarması için Papaya yalvarır)⁹².

Lascaris, Papa VII. Clemens'in elçisi olarak Kutsal Roma imparatoru V. Karl (1500 - 1558) ile görüşmek üzere görevlendirilir. Bu görevi üstlendiğinde artık 80 yaşındadır ve daha önce Fransa kralı VII. Charles, Kutsal Roma İmparatoru I. Maximilian, papa II. Julius ve papa X. Leo'yu Osmanlı imparatorluğuna karşı savaş açmaya ikna etmeye çalıştığı gibi V. Karl'ı da ikna etmeye çalışır. Ancak yine arzuladığı sonuca ulaşamaz.⁹³

VIII) Diğer Bizans Bilginleri: Bizans'a destek sağlamak için çaba gösteren bilginlerin sayısı yukarıda ismi zikredilen kişilerle sınırlı değildir elbette. Papa veya batılı krallarla tanışma fırsatı bulamamış okuryazar kişiler, yazdıkları şiirlerle, ağıtlarla, edebi eserlerle ve mektuplarla Avrupa devletlerinin yöneticilerini etkilemeye çalışmıştır. Bu kişiler arasında Michael Tarchaniota Marullus⁹⁴ (1453 - 1500) yazdığı şiirle Fransa kralı VIII Charles'ı Yunanistan'a yardıma davet eder. Andronicus Callistus⁹⁵ (1400 – 1486),

⁹¹ Βακαλόπουλος [Bakalopoulos], a.g.e., s. 402

⁹² Σιμόπουλος [Simopoulos], a.g.e. s312

⁹³ Βακαλόπουλος [Bakalopoulos], a.g.e., s. 417

⁹⁴ Yunanca: Μιχαήλ Μάρουλλος Ταρχανιώτης (Mihail Marulos Tarhaniotis).

⁹⁵ Yunanca: Ανδρόνικος Κάλλιστος (Andronikos Kallistos).

Mikhail Apostolios⁹⁶ (1420-1478) ve diğerk pek çok bilgin, yazdıkları eserlerle, siyasi faaliyetleriyle, gündelik hayattaki sohbetleriyle Batı'da Yunanlık hareketinin ortaya çıkmasına katkı sağlamıştır.

Özetle 15. yüzyılda İstanbul'dan ayrıılıp İtalya ve Avrupa'ya göç eden Bizanslı bilginler, ünlü hümanistlerin yetişmesine katkı sağladılar ve toplumun önde gelen kişileri arasında yer aldılar. Ulaştıkları konumdan yararlanarak gerek yazdıkları eserlerle, gerekse üstlendikleri diplomatik görevlerle Batı'da Osmanlı'ya karşı negatif bir imaj oluşmasına yol açtılar. Dahası Osmanlı'ya karşı yeni bir Haçlı seferi başlatma çabasında oldular. Başarısız olmalarının sebebi ise o dönem Avrupa'da uygun şartların oluşmamış olmasıydı. Ancak onların çalışmaları sayesinde 16. yüzyıl itibariyle Avrupalılar, Osmanlı hakimiyeti altındaki Rumları, Antik Yunanların torunları olarak görüp onlara karşı sempati duymaya başlamıştır⁹⁷.

2.3. Osmanlı Hakimiyeti Döneminde Yunanlar

2.3.1 Din Hürriyeti ve İbadetler

Osmanlı Devleti bünyesinde yer alan Gayrimüslimler “Millet sistemi” olarak isimlendirilen yöntemle idare ediliyordu. Gayrimüslimlerin idarê – hukukî statülerinin ana kaynağı ise İslam Hukuku'ndaki “Zimmet Kurumu”dur. Kendi dinlerini değıştirmeden bir İslam devletinin korunmasından yararlanan, gayrimüslim ehli kitap kişilere “zimmi” adı verilir. Osmanlı Devleti'nde millet sistemi doğrultusunda oluşturulan idarê ve hukukî statü ile her dini grubun en yüksek rütbeli din adamlarından biri, kendi dindaşları tarafından yönetici olarak seçilirdi. Böylece çeşitli dinî gruplar kendilerine verilen beratlarla özerklik kazanarak, dine ilişkin kurallarını, eğitimlerini, örf - adetlerini, özel hukuklarını korudular ve baskı görmeden uyguladılar. Dinî toplulukların seçmiş oldukları liderler ise, devlet memuru gibi, Sultan'a karşı yönetimleri altındaki topluluklardan sorumlu tutuluyorlardı⁹⁸. Bu sayede Osmanlı egemenliğindeki gayrimüslimlerle, Müslümanlar farklı hukukî düzenlere tabi olarak yaşamlarını birlikte sürdürüyorlardı. Milletler arasında hareketlilik (mobilité) olduğundan, millet sisteminde belli bir gruba dahil olan kişiler, istediklerinde başka bir gruba katılabiliyorlardı. Ayrıca Millet

⁹⁶ Yunanca: Μιχαήλ Αποστόλης (Mihail Apostolis).

⁹⁷ Βακαλόπουλος [Bakalopoulos], a.g.e., s. 420.

⁹⁸ Ali Güler, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Azınlıklar, Ankara, TÜRKAR (Türk Metal Sendikası araştırma Bürosu), 2007, s.6-7.

mensupları, kendi kabiliyet ve şanslarına göre devlet yönetiminde yer alabiliyordu. Ancak Millet yönetimi ve diğer üyeler, sosyal uyum ve sükûnu korumak için mensuplarının din değiştirmesini desteklemiyordu. Böylece Millet sistemi çok uluslu bir devlette sosyal düzeni korumaktaydı⁹⁹.

Millet sisteminin önemli bir yararı, Gayrimüslimlerin ekonomik ve politik hayata katılmalarını sağlıyor olmasıydı. Böylece gayrimüslimler kültürlerini ve dinlerini yaşatma imkânına sahip olmanın yanı sıra, ekonomik ve politik olarak toplumun gerisinde bırakılmamışlardı¹⁰⁰.

Osmanlı imparatorluğu, İstanbul'un fethinden önce Balkanlar ve Batı Anadolu topraklarında bulunan gayrimüslimleri idaresi altında bulundurmuş ve farklı inançlara hoşgörüyü yaklaşan bir siyaseti benimsemişti. Bu hoşgörü elbette Yunanlar için de geçerliydi. Fatih Sultan Mehmet İstanbul'u fethettikten sonra Ortodoks patriklerini reayanın dini önderleri olarak tayin etmiş, Patrikhaneyi Ortodoksların ruhanî, adlî, malî, idarî işlerin yürütüldüğü merkez haline getirmiştir. Patrik bütün kilise evkafına hükmediyor, varissiz miraslara patrikhane sahip oluyordu. Eğitimi ve basım işlerini gözetliyor ve sürgün cezası verebiliyordu. Patrik sadece Dîvân-ı Hümâyûn tarafından yargılanabilirdi. Kilisenin tayin ettiği metropolitler bölgelerinden patriğin mutlak yetkili temsilcileriydi.¹⁰¹ Bulgar, Sırp ve diğer Ortodoks kiliseleri de Patrikhane'nin yetki sınırları içine alınarak Ortodokslar "Rum Milleti" adı altında düzenlenerek Patrikhane aracılığıyla yönetiliyordu. Üç Tuğlu Osmanlı Paşası unvanı alan Patrik, Padişah'ın memuru sayılıyordu ve Yeniçeri Çorbacıları'ndan kurulu bir muhafız birliği tarafından korunuyordu¹⁰². Ayrıca patrik her türlü vergiden muaf tutulmuştu. Böylece Fatih Patriğe Bizans imparatorlarından daha fazla imtiyaz sağlamıştır.¹⁰³

Fatih, Fener Rum patriğini sadece Hristiyanların dini önderi olarak kabul etmekle kalmamış, Bulgaristan, Romanya, Sırbistan ve Yunanistan'daki kiliseleri İstanbul'daki patrikliğe bağlayarak onun güç kazanmasını sağlamıştır. Fatih'in amacı Hristiyanların

⁹⁹ Salâhi R. Sonyel, Osmanlı Devletinin Yıkılmasında Azınlıkların Rolü, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2014. s. 6.

¹⁰⁰ Güler, a.g.e., s.8.

¹⁰¹ İlber Ortaylı, Osmalı'da Milletler ve Diplomasi, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008. s.28

¹⁰² Güler, a.g.e. s.8-9

¹⁰³ Βασίλης Βλ. Σφυροέρα, *Ιστορία Νεότερη και Σύγχρονη*, Γ' Γυμνασίου, Αθήνα, Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων, [Vasilis Sfiroera, *Modern ve Çağdaş Tarih*, Yunanistan Orta 3 ders kitabı, Didaktik Kitaplar Basım Kurumu, Atina], 2006, s.111.

barış ve refaha kavuşmaları, yöneticilerinden memnun kalarak devlete katkıda bulunmalarını sağlamaktı. Böylece Rum milleti Osmanlı'nın ticaret, sanayi ve finansman alanına dahil olarak devletin ekonomisinin gelişmesine katkı sağlayabiliyorlardı.¹⁰⁴

Patrikhane'de eğitim ve ibadet Yunanca olduğundan, Sırp, Bulgar ve diğer kiliselerin zamanla Yunanlaşma ihtimali vardı. Günümüze kadar imparatorluk idaresi altındaki farklı toplulukların kiliselerinin asıllarını koruyabilmiş olması, Osmanlı'nın manastırlara otonomi tanımış olmasından kaynaklanmaktadır. Yani Yunan asıllı olmayan Hıristiyanlar da kendi manastırlarında kendi dil ve geleneklerine göre eğitim görmek, araştırma yapmak, ilahi icra etmek, kütüphane kurmak gibi görevleri rahatça yerine getirebiliyordu. Osmanlı'nın manastırlara özerklik tanınması, Fener'in bütün üstünlüğüne rağmen, Slavların Yunanlaşmasının önlenmesinde etkili olmuştur. Osmanlı'nın Yunan olmayan Hıristiyan tebaası zaman zaman Rum metropolitlerin yönetim şeklinden, yolsuzluk yapmalarından şikayet etmiş, Osmanlı idaresi şikayetlerin giderilmesi için çeşitli tedbirler almıştır.¹⁰⁵

Gayrimüslim topluluklar kamu düzenini bozmamak kaydıyla her türlü dini ibadet ve ayini kendilerine ait ibadethanelerde gerçekleştirebiliyordu. İbadethanelerin statüsü fermanlarla belirlenmiş olup Osmanlı devleti bunların iç teşkilatına ve idaresine karışmamış, bu işi cemaatlerin yönetim teşkilatlarına bırakmıştır. Bu ibadethanelere yapılan saldırı girişimleri devlet tarafından engelleniyor ve suçlular cezalandırılıyordu.¹⁰⁶ Buna rağmen Osmanlı idaresi altında yaşayan gayrimüslim dini gruplar arasında gerginliklerin yaşandığı dönemler olmuştur. Örneğin Patrikhanenin çıkarmış olduğu asılsız iddialar sebebiyle Rumlar'ın Yahudi topluluklara saldırdığı görülmüştür. Osmanlı idaresi bu olayları engellemek için fermanlarla önlemler alıyordu.¹⁰⁷ 19. yüzyılda Yunanca konuşan gruplarla Bulgar ahali arasında da giderek artan çatışmalar olmuştur. Rumlar, Bulgarların Patrikhaneden ayrılarak kendi bağımsız kiliselerini kurmalarına, Bulgarca eğitim veren özel okulların açılmasına karşı çıkıyordu. Öyle ki, Bulgar ulusal uyanışı karşısında Patrikhane ve Yunan reaya Babiâli'den daha sert tepki göstermiştir.¹⁰⁸

İslam'daki zimmet hukuku gereğince, Osmanlı devleti gayrimüslimlerin yeni ibadethane inşa etmesine veya var olan ibadethanelerine yeni bölümler eklemesine izin

¹⁰⁴ Sonyel, a.g.e. s.29-30

¹⁰⁵ Ortaylı, a.g.e. s.22

¹⁰⁶ Güler, a.g.e., s.35.

¹⁰⁷ Ortaylı, a.g.e. s. 23.

¹⁰⁸ Ortaylı, a.g.e. s. 119-120

vermiyordu. Fakat bu kısıtlamaların 18. yüzyıl itibariyle kaldırıldığı görülmektedir. Hatta devlet, fermanlarla ibadethane yapımı bahanesiyle gayrimüslimlerin kendi, dini liderleri tarafından baskı altına alınmasını, suistimal edilmesini önlemeye çalışmıştır¹⁰⁹.

Rum-Ortodoks Patrikhanesi kullandığı dil ve akide itibariyle Bizans yapısını koruyordu ve ulusalcı akımı benimsemektense kendisine imtiyazlar tanıyan Osmanlı idaresine sadakati seçmekteydi. Fenerli beyler, Fransız ihtilâlinin getirdiği fikirlere karşı çıkmışlar ve Osmanlı İmparatorluğunu Türk ve Hellenlerin müşterek imparatorluğu olarak geliştirmeyi tercih etmişlerdi. Bu yüzden patrikhane Yunan isyanına ilk etapta kayıtsız kalmıştır.¹¹⁰ 18. yüzyılın sonlarına doğru Batı'da yayımlanan Rum gazeteleri, patrikhaneyi, Fenerli bürokratları, başpiskoposu Osmanlı'ya bağlı oldukları için sert bir şekilde eleştirmektedir. Bu eleştirilerin karşılığında patrikhane "Didaskalia Patriki" (Patrikhanenin Öğütü) adlı bir kitap yayımladı. Kitap, Ortodokslara Osmanlı hakimiyeti altında kalmayı öğütüyordu:¹¹¹

Tanrı, Ortodoks dininden sapmaya başlamış olan bizim Romen (Bizans) imparatorluğumuzun yerine, Osmanlıların bu güçlü imparatorluğunu hiç yoktan ve herhangi bir krallıktan daha çok yükseltmiş ve onu, insanlığın gücüyle değil, kutsal amaçla yapmıştır... Bundan sonra Yüce Tanrı, Batı'nın halkları için bir dizgin ve Doğu'da bizim gibi bir halkın kurtuluş aracı olarak bu yüce (Osmanlı) padişahını başımıza geçirmiştir.¹¹²

Kilise bu şekilde, Rum milletine koruma sağlayan ve dinî hayata kısıtlama getirmeyen Osmanlı imparatorluğuna karşı gelmemeyi, Batı'lı siyasî akımların etkisine kapılmamayı tembihliyordu.

Patrikhane Batı'nın dini ve siyasi baskılarından rahatsız oluyordu. Osmanlı, Gayrimüslimlere hoşgörü ile yaklaşmış, dinî hususlarda kendi liderlerine yetki vererek onlara bir nevi özerklik tanımıştı. Buna karşın Batı'lı Hristiyanlar, Ortodoks doğu Hristiyanları sapkın bir inanç içindeymiş gibi görüyordu.

Osmanlı topraklarına gelen ilk misyonerler, 1804 yılında kurulan Britanya ve Yabancı İncil Derneği'nin üyeleriydiler. Dernek kurulduğu tarihten itibaren İzmir'den başlayarak Anadolu'nun iç bölgelerine İncil göndermeye başlamışlardı.¹¹³ Ancak İngiltere'de Helen dostluğunun zirveye ulaşmasıyla İngiliz misyonerler dikkatlerini

¹⁰⁹ Güler, a.g.e., s.37

¹¹⁰ Ortaylı a.g.e. s.27

¹¹¹ Sonyel, a.g.e. s.194

¹¹² Sonyel, a.g.e. s.195

¹¹³ Bliss, Edwin: Turkey and Armenian Atrocities, Philadelpia 1896. s.302, aktaran S. Sonyel, a.g.e. s.231.

Yunanistan'a çevirdiler. Kendilerine Yunanların zaten Hıristiyan olduğu söylenince, yine de din (veya mezhep) değiştirmeleri gerektiğini öne sürmekteydiler. Çok geçmeden Amerikalı misyonerler de dikkatlerini Yunanistan'a çevirdiler. İngilizler "Rum kardeşlerinin durumunu üzüntü ve tiksinti" ile karşılamışlardı. Çünkü Rum kilisesinin "cahil, batıl inançlı ve çürük" olduğuna inanıyorlardı. Rum kilisesi, Rum halkı gibi "yozlaşmıştı ve yeniden canlandırılmalıydı". Tüm kadim Grekler "kötülüğün ve elemin derinliklerine dalmışlardı." Bu misyonerler Rumları Türk ve Yahudilere karşı kışkırtıyordu ve Yunan isyanında yaşanan katliamlarda onların da parmağı vardı.¹¹⁴

2.3.2 Hıristiyan Azınlıkların Yargı ve Hukuk Sistemi

Osmanlı Devleti'nde yaşayan Gayrimüslimlerin medenî ve aile hukuku alanına giren davaları, "Cemaat Mahkemeleri" tarafından görülürdü. Hıristiyan reaya Patrik tarafından kurulan cemaat mahkemelerinde yargılanırdı. Bu mahkemeler tarafından verilen hükümler, Osmanlı devleti tarafından icra ve infaz olunurdu. Patrikhane mahkemeleri, Bizans'ın kilise yasası, sivil ve geleneksel yasalara göre adaleti sağlıyordu. Kendi dinî hükümlerini çiğnemek suretiyle işlenen, dini nitelik taşıyan suçların cezalandırılması dini liderlere bırakılmıştı. Osmanlı idaresi boyunca gayrimüslim din adamlarının cezalandırma yetkileri atama beratiyle belirtilmekteydi ve ölüm cezası verme yetkileri bulunmuyordu.¹¹⁵

Gayrimüslimler arzu ettikleri takdirde, dini nitelik taşımayan, özel hukuk davalarını veya noterlik işlerini, kadı makamına getirebiliyorlardı. Şer'îye sicillerinde görüldüğü üzere gayrimüslim tebaa genelde bu yolu seçiyordu. Gayrimüslimler İslam ceza hukukuna tabiydiler. İhanet, cinayet hırsızlık veya kargaşa çıkarma gibi cürüm oluşturan suçlar Türk mahkemelerine devrediliyordu.¹¹⁶ Fakat Osmanlı hukukunda bir Müslüman ile aynı suçu işleyen bir Gayrimüslim, verilecek olan diyet cezasının yarısı kadar cezaya çarptırılıbiliyordu. Böylece Osmanlı ceza hukukunda Müslüman – Gayrimüslim eşitliği ilkesi uygulanmamıştır. Bu durum Tanzimat'tan sonra (1840 yılında) getirilen bir kanunla değişmiş, istisnasız herkesin eşitliği ilkesi benimsenmiştir.

117

¹¹⁴ Sonyel, a.g.e. s.232

¹¹⁵ Güler, a.g.e., s.47.

¹¹⁶ Sonyel, a.g.e. s.33.

¹¹⁷ Güler, a.g.e., s.47-48.

2.3.3 Devşirmeler

Osmanlı'daki azınlıklar konusunda “Devşirme” sistemine değinmekte yarar vardır. Zira günümüzde Yunan tarih kitaplarında Türklerin zor kullanarak gayrimüslim çocukları asker yapmak için ailelerinden kopardığı iddiaları yer almaktadır. Osmanlı'nın ilk genişleme döneminde devlet yönetiminde sadece Müslümanlar yer almaktaydı. Fakat sonraki dönemlerde Hıristiyan ailelerden, on ile yirmi yaş arası her beş çocuktan biri devşirilerek Müslüman edilmeye ve “Kapıkulu” adıyla sarayda önemli görevlere getirilmeye başlandı. Böylece Hıristiyanlar devlet kademelerine dahil edilmiş oluyorlardı. Bu noktada, sıkça karşımıza çıkan bir iddiayı çürütmek mümkündür. Zira devşirmelerin zorla değil kendi rızalarıyla Müslüman olduğunu yalnızca Türk tarihçiler değil, Gibbs ve Bowen gibi yabancı araştırmacılar da dile getirmektedir. Gibbs ve Bowen'e göre, Gayrimüslimlerin İslamiyet'e girme sebebi yüksek mevkilere yükselebilmek imkânıdır¹¹⁸. Çoğu kez devşirme sisteminde yetiştirilmiş olan yüksek rütbeli subay ve yetkililer, güç ve yetkilerini kendi zimmî akrabaları için kullanmışlardır. Dolayısıyla bazı aileler çocuklarını devşirme olmasını istiyor, yetenekli olmamaları durumundaysa çeşitli entrikalar çevirerek onları bu sınıfın içine dahil etmeye çalışıyorlardı.¹¹⁹ Yine de, çocuklarını kaybettikleri için bu sisteme içerleyen aileler mevcuttu.¹²⁰ Fakat gayrimüslimler genellikle askerlikten muaf oldukları için Türkler ve diğer Müslümanlar gibi savaş sebebiyle büyük kayıplar vermiyorlardı.¹²¹

2.3.4. Azınlıkların İktisadî Durumu

Osmanlı imparatorluğundaki gayrimüslimler genellikle ticaretle uğraşmakta veya doktorluk, mühendislik gibi yüksek eğitim gerektiren mesleklerde çalışmaktaydılar. Bu alanlarda çalışmanın bir sonucu olarak Gayrimüslimler büyük bir zenginliğe ulaşmışlardı¹²².

Gayrimüslimler sosyo-ekonomik konumlarından dolayı özellikle dış ticarete önemli role sahiptiler. Türkler daha çok şark ticaretiyle uğraşırken, Rumlar Avrupalı tüccarlarla iş yapıyorlardı. Çünkü din, dil, kültürel ve daha pek çok yakınlıklardan dolayı Batılılarla iyi münasebetler kurabiliyorlardı. Bu sayede yabancı devletlerin himayesi

¹¹⁸ Gibb Sir Hamilton ve Bowen Harold, *İslamic Society and the West*, bölüm 1 ve 2, Londra 1950 ve 1957.s.43-44. Aktaran Salahi Sonyel, a.g.e. s.8.

¹¹⁹ Gibb Sir Hamilton ve Bowen Harold, a.g.e. s. 210. Aktaran Salahi Sonyel, a.g.e. s.8.

¹²⁰ Sonyel, a.g.e.s.8.

¹²¹ Sonyel, a.g.e., s.86-87.

¹²² Güler, a.g.e., s.79.

altına giren Gayrimüslim tüccarlar özellikle 18. yüzyıl itibariyle aldıkları beratlar sayesinde çok az vergi ödeyen imtiyazlı tüccarlara dönüştüler. Örneğin Rum gemiciler Rusya'nın himayesine girerek Karadeniz'de yasaklı ürünlerin ticaretini yapıyorlardı.¹²³ Rumlar büyük ticaret gemilerine sahiptiler. 1813 yılına kadar Rumlar 600'den çok gemiye sahip olmuşlar, adeta "ticari bir imparatorluk" kurmuşlardı¹²⁴.

İslam dininin yasaklaması nedeniyle Türkler bankacılıktan uzak durduğundan, Yahudiler ve daha çok Rumlar devletin bankacıları ve finansmanları olmuşlardı. Böylece Rum zenginlerinden oluşan yeni bir aristokrat sınıfı doğdu. Bu topluluk patrikhanenin bulunduğu İstanbul'un Fener semtinde yaşıyordu. Fenerli Rumlar kendilerini Bizans'ın varisleri olan soylular olarak tanımlıyor, bu yüzden padişahı ve patrikhaneyi etki altına alarak Bizans'ın yeniden kurulmasına vesile olacaklarına inanıyorlardı.¹²⁵

Ege, Akdeniz, Marmara ve Karadeniz sahillerinde yaşayan Rumlar, çiftçilik, hayvancılık ve balıkçılıkla da uğraşıyorlardı¹²⁶. Özellikle kırsal kesimde yaşayan Rumlar, Müslüman köylüler gibi yoksulluk çekiyorlardı. Bunun başlıca nedeni toprağın verimsiz olması ve devşirme sınıfıyla diğer derebeylerin zorbalıklarıydı¹²⁷. Türk toprak ağalarının geniş çapta çiftliklere sahip oldukları verimli ovalarda Rumlar tarla kiracıları olarak yönetilmekteydi. Bu insanlar Fransa, Almanya, İtalya ve Rusya'daki serflerle benzer statüye sahiptiler. Mora'da geniş arazi sahibi olan Rumlar ise yüksek statü sahibiydiler. Türkler tam olarak denetim sağlayamadıkları ulaşımı zor bölgelerin yönetimini bu kişiler aracılığıyla yapmaktaydı. Vergi toplama yetkisine sahip olan yüksek sınıf Rumlar ve Yahudiler zamanla önemli kişiler olmuşlardı ve rahat bir hayat yaşıyorlardı. Köyler grup halinde başkan ve senato seçip vergi oranlarını belirleyebiliyor, Türk yetkililere şikâyetlerini bildirebiliyordu. Yunanistan'ın diğer bölgelerinde de benzer şekilde "vekilides" (vekiller) ismi verilen varlıklı Rumlar Osmanlı yönetimiyle iletişim kurabiliyordu. Onların verdiği raporlar doğrultusunda sorunlara çözüm üretiliyor ve bazen halka zulmettiği anlaşılan bir paşa görevden alınıyordu¹²⁸.

Yunan isyanından sonra bile Osmanlı yönetimi Rum asıllı kimi kişileri yüksek görevlere atamayı sürdürmüştü. Örneğin 1832 yılında Osmanlı'nın Londra

¹²³ Güler, a.g.e., s.90

¹²⁴ Sonyel, a.g.e., s.189.

¹²⁵ Sonyel, a.g.e., s.92-93.

¹²⁶ Güler, a.g.e., s.83.

¹²⁷ Sonyel, a.g.e., s.92.

¹²⁸ Sonyel, a.g.e., ss.115-117.

mazlahatgüzarı Mavroyenis Bey'di. Kostakis Musurus Paşa da 1840 yılında Atina'da, 1848'de Viyana'da, 1851 yılındaysa Londra'da büyük elçilik yapmıştı ve bu örnekleri uzatmak mümkündür.¹²⁹ Yunanistan'ın uluslararası anlaşmalarca resmi bir devlet olarak tanındığı 1829 ve 1831 yılları arasında Osmanlı topraklarını ziyaret etmiş olan İngiliz gezgin ve yazar Adolphus Slade, İstanbul'un Tarabya semtinde hâlâ varlıklı Rumların saray benzeri konaklarda yaşadıklarını, dış ticaretin çoğunun onların denetimi altında olduğunu; köylülerin de iyi giyindiğini kaydetmişti. Köy ve kentlerdeki Rumların durumunu Türklerle karşılaştıran gezgin, Türklere göre çok daha varlıklı olan Rumların hâlâ kendilerini fakir ve zulüm altındaymış gibi takdim ettiklerini aktarmıştı.¹³⁰

2.3.5. Eğitim hürriyeti ve Kültürel Gelişme

Osmanlı Devleti, eğitimi, din ve mezhep imtiyazlarının bir parçası olarak kabul etmiş, Gayrimüslimleri bu konuda serbest bırakmıştır. Gayrimüslimler ibadethanelerinde olduğu gibi okullarını da kendi cemaat teşkilatları vasıtasıyla kurup işletmekteydiler. Bu sayede Gayrimüslimler hem nitelikli eğitim almışlar hem de kendi din ve kültürlerini yaşatma fırsatı bulmuşlardır. Bu okullar zamanla bağımsızlık fikirlerinin aşılandığı hatta milli istiklalleri uğrunda yabancı devletlerin siyasî oyunlarına alet oldukları kurumlar haline gelmiştir.¹³¹

İstanbul'un fethinden sonra, Rum halkın sahip olduğu en önemli eğitim kurumlarından bir tanesi, 16. yüzyıldan itibaren kesintisiz bir şekilde eğitim vermeye devam eden "Patrikhane Akademisi"dir. Burada Rönesans İtalya'sında eğitim almış meşhur eğitimciler kadim Yunan dili, felsefe ve matematik de dahil olmak üzere çeşitli alanlarda ders vermekteydi. 16. yüzyılın sona ermesiyle, Patrikhanenin teşvikiyle payitaht haricinde de çok sayıda okullar kurulmuştur. Yanya, İzmir, Sakız adası ve diğer okullarda Yunan dili ve felsefe dışında müspet ilimler alanında da dersler verilmekteydi. Takip eden iki yüzyıl boyunca, Batı ile ticaretin ve ilişkilerin artışı, matbaanın icadı gibi gelişmeler sayesinde Rumların eğitim imkanları daha da gelişmiştir.¹³²

Varlıklı Rumlar, eğitime önem vermişlerdi. Çünkü eğitim alan Gayrimüslimler Osmanlı Devleti'nde yüksek kademelere ulaşma imkânına sahip oluyordu. Özellikle 17.

¹²⁹ Diğer örnekler için bakınız: Sonyel, a.g.e., s.227

¹³⁰ Sonyel, a.g.e. s. 222.

¹³¹ Bilal Eryılmaz, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Teb'anın Yönetimi*, İstanbul 1990, ss. 166-167.

Aktaran Ali Güler, a.g.e., s.107

¹³² Σφοροέπα, a.g.e., s.118.

ve 18. yüzyıllar itibariyle Epir, Makedonya, Atina gibi Yunanistan'ın ve Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde kurulan akademiler sayesinde, Rumlar bilim adamları ve entelektüeller yetiştiriyorlardı. Ayrıca 18. yüzyılda birçok Rum öğrenci Osmanlı coğrafyası dışında, Avrupa'da eğitim görüyordu¹³³. Tahsil gören Rumlar zamanla Osmanlı yönetiminde büyük güç kazandılar. Örneğin 17. yüzyılda Panayotis Nikusios Manomas isimli bir Rum, Osmanlı'nın "Avrupa işleri bakanlığı"nı yürütmüştür.¹³⁴ Devletin ileri kademelerinde görev alan Rumlar gördükleri teveccüh sebebiyle Osmanlı yanlısıydılar. Yaşamları daha güç olan eğitimsiz ve varlıksız Rumlar da Türk aleyhtarı değillerdi.

Bağımsız bir Yunan devletinin kuruluşundan sonra da Osmanlı topraklarında yaşayan Rumların eğitimi kesintiye uğramadan devam etmiştir. Binaenaleyh 19. yüzyıl itibariyle İstanbul'da 105 okulda toplam 15.000 öğrenci eğitim görüyordu. Ayrıca Rumlara ait cemaatler vasıtasıyla inşa edilen hayır kurumları da vardı. Örneğin 1753 yılında Balıklı Rum Hastanesi hizmete girmiş, 1853 yılında Büyüka'da yetimler evi kurulmuştur. Yine 19. yüzyıl sonlarına doğru İstanbul'da bir spor kulübü ve müzik derneği kurulmuştur.¹³⁵

2.3.6. Osmanlı Hakimiyeti Döneminde Kadim Yunan Eserleri

Rönesans çağında ilmin ve sanatın canlanması, geçmişe dönüp köklerdeki kaynakların araştırılması ve geçmişin kültürünün canlandırılmasıyla ilişkilendiriliyordu. Canlanma öncelikle İtalya yarımadasında bulunan Roma imparatorluğu dönemine ait edebi eserlerin, sanat anlayışının, mimarinin incelenmesini; ikinci fasılda ise Yunan medeniyetiyle kendi topraklarında yeniden hemhal olmayı gerektirmektedir. Bu bir nevi arkeolojik araştırma, geçmişi öğrenme hareketidir. Fakat eserleri yerinde inceleme olarak başlayan bu hareketlilik, sonraları koleksiyonculuğa dönüştü. Hatta bazı durumlarda yağmacılık vakaları dahi yaşandı. Antik metinlere ve mimari eserlere ait kalıntıların incelenmesi faslına zamanla bu eserlerin toplu halde İtalya ve diğer batı ülkelerine kaçırılması faslı takip etti. Batıda hakim olan yeni bir estetik arayışı ve bu ihtiyacın karşılanmasına yönelik ticari faaliyetler, tarihi eserlerin çalınmasının başlıca sebebiydi. Rönesansla birlikte ortaya çıkan geçmişe olan tutku (geçmiş-severlik) ilk olarak soyluların ve daha sonra da zenginlerin antik eserlere sahip olma arzusunu uyandırdı.

¹³³ Sonyel, a.g.e., s.90.

¹³⁴ Sonyel, a.g.e., s.94.

¹³⁵ Millas, a.g.e., s. 217-218

İtalyada o dönem inşa edilen saraylar köşkler kadim yunan eserleriyle süsleniyordu. Örneğin Chrisoloras'ın öğrencisi, Gian Francesko, villasını bir Ege adasından getirttiği heykellerle süslemişti.¹³⁶

Antik eserlerin Batı şehirlerinde büyük talep görmesi, 17. yüzyılda İstanbul'a diplomatik amaçlarla gelen pek çok Batılının tarihi eser kaçakçılığı yapmasına sebep olmuştur. Osmanlı padişahları, tarihi eserlerin satılıp yurtdışına kaçırılmasını yasaklamıştı. Bu yüzden yetkililere Osmanlı güvenlik unsurlarına yakalanmamak için veya eserleri rakiplerine kaptırmamak için kaçakçılar eserleri alelacele gemilere yüklüyorlardı. Taşıma sırasında eserler zarar görüyordu. Bazen de kaçırılan eserleri gizleyebilmek için kasten zarar veriliyordu. Örneğin heykellerin kol veya bacakları kesiliyordu. 1674 yılında Atina'da bulunan İtalyan Cornelio Magni, tarihi eser kaçırmak isteyen yabancıların heykelin tamamı sökülemeyecekse başı koparılıp aldığını yazmıştır¹³⁷. Tarihi eserleri elde etmek isteyen Batılı koleksiyoncular arasında büyük bir rekabet vardı. 1622-1628 yıllarında İstanbul'da elçi olarak bulunan İngiliz Thomas Roe, Bizans heykellerini çalmayı planlıyordu. "Bu heykellerin İslam'a hakaret amacı taşıdığı konusunda dini yetkililerden birini ikna ederiz, böylece hukuki olarak onları oradan sökeriz, sonra saklar, parçalara ayırır göndeririz."¹³⁸ Yazar benzer şekilde çalınan pek çok tarihi eseri saymaktadır: 1788 yılında Fransız elçi Choiseul-Gouffier tarafından tutulan teknisyenler, Atina'da bulunan Partenon tapınağının üst kısmında bulunan heykelleri sökerek almak isterken tapınağın bir yüzünün yıkılmasına sebebiyet vermişti. Buna rağmen Choiseul-Gouffier bir Yunansever olarak tanınmaktadır ve Atina'da bir sokağa onun ismi verilmiştir. Fransızlar tarafından 1820'de Milos (Değirmenlik) adasından çalınan Afrodite heykeli, İngilizler tarafından 1639'da Dilos (Delos) adasından ortadan ikiye bölünerek çalınan Apollo heykeli, 1828'de Fransızların Mora harekatı sırasında Zeus tapınağından çalınan heykeller, 1801 yılında İngiliz Edward Clarke tarafından Elefsina (Elefsis) şehrinde çalınan heykeller ve daha niceleri. Bazen İngilizler ile Fransızlar aralarındaki rekabetten dolayı birbirlerinin eline geçmemesi için tarihi eserleri yok ediyordu.¹³⁹

¹³⁶ Σιμόπουλος [Simopoulos], a.g.e., s.368

¹³⁷ Σιμόπουλος [Simopoulos], *Ξενοι ταξιδιώτες στην Ελλάδα*, C.III, Αθήνα, Εκδόσεις Πιρόγα, [Yabancı Seyyahlar Yunanistan'da, Atina, Piroga Yayınevi], 2007, s.529

¹³⁸ Σιμόπουλος [Simopoulos], a.g.e., C.I, s.139

¹³⁹ Σιμόπουλος [Simopoulos], *Ξενοκρατία Μισελλνισμός και Υποτελία* [Yabancı Egemenliği, Yunan Karşıtlığı ve Vasallık], ss.368 – 382.

İngiliz parlamentosunda 1815 yılında yapılan bir konuşmada, Partenon mermerleriyle ilgili özel araştırma komisyonu başkanı Henry Bankes, Elgin kontu Thomas Bruce'un mermerleri getirmekle doğru bir iş yaptığını, çünkü yerli halkın eserleri umursamadığını söyleyerek onu savunmuştu. Heykelleri nişan taliminde kullandıklarını söylemişti. Komisyon başkanını gerçekten yaşanmış bir olayı abartıyor ve çarpıtıyordu. Gerçekte, bir Osmanlı vatandaşı, Partenon'un Katolik kilisesine çevrilmesine tepki göstermek amacıyla buraya yerleştirilen Meryem ana tasvirine ateş etmişti. Fakat Osmanlı yetkilileri faili cezalandırıp, zarar gören yeri de restore etmeyi ihmal etmediler. Bu olay üzerine, bir Cizvit rahibi olan Pier Babin ateş eden elin felç olduğunu yazmıştır.¹⁴⁰ Buradan anlaşılıyor ki, Osmanlı tarihi eserleri sadece korumakla yetinmiyor, zarar görmüş olanları restore ediyordu. Piere Babin, Parthenon tapınağı duvarından düşen bir duvar süsünün Osmanlılar tarafından dikkatlice yerine yerleştirildiğini anlatmaktadır.¹⁴¹

Elbette Osmanlıların da zaman zaman tarihi eserlere zarar verdiği olmuştur. Ancak bunu yapmalarının sebebi Batılılar gibi ticaret yapıp kâr elde etmek değildi. Osmanlı'nın Müslüman ahalisi kimi zaman İslam dininin put yapımına karşı tavrından dolayı, kimi zaman da yeni bir cami inşa etmek için harabelerden arta kalan taşları kullanarak farkında olmadan tarihi yapıların kalıntılarına zarar veriyordu. Fakat böyle hatalar yalnızca yerel yöneticilerin umursamazlığından dolayı gerçekleşiyordu. Merkezi yönetim tarihi önem taşıyan yapılara zarar verilmesine asla izin vermiyor, aksine onları koruyordu. Örneğin 1660 yılında Müslüman Osmanlılar Atina'daki Thisio adlı tapınağı yıkıp yerine cami inşa etme kararı almışlardı. Ancak Yunan halkının tepki göstermesi ve durumu saraya bildirip şikayet etmesi üzerine, bu tasavvurdan vazgeçildi. Hatta sultan bu konuyla ilgili özel bir ferman neşretti. Bir başka örnek 1759 yılında Sultan'ın Atina voyvodası Cizdaraki'yi tarihi eserlere zarar vermesi sebebiyle görevinden ihraç etmesidir.¹⁴²

Osmanlı Sultanları tarihi eserlere sahip çıkarken, günümüz Yunanistan'ında Helen dostu olarak bilinen pek çok Batı'lı, Antik Yunanistan'a ait eserleri ülkelerine kaçırmanın yolunu aramıştır. Örneğin Helen dostu dendiğinde akla ilk gelen isimlerden biri olan romantik şair Lord Byron ve onun edip arkadaşı John Cam Hobhouse, 1810 yılında Atina

¹⁴⁰ Σιμόπουλος, [Simopoulos], a.g.e., 381

¹⁴¹ Σιμόπουλος, [Simopoulos], a.g.e., 380

¹⁴² Σιμόπουλος, [Simopoulos], a.g.e., 381

- Akropolis'teki Parthenon tapınağını ziyaret ettiklerinde, düşündükleri ilk iş tapınağın mermerleriyle İngiltere'deki şömineleri süslemektir.¹⁴³ Fakat onların bu küçük hayallerinin çok üzerinde tahribatlar gerçekleştiren sözde Helen dostları da mevcuttur. Örneğin Atina'da Elgin kontunun yaptığı yağmacılık, Türkleri bile derinden sarsmıştı. Olayın görgü tanığı Dodwell, Elgin kontu Thomas Bruce'a izin vermiş olmasından dolayı Türklerin yüksek sesle padişahı kınadıklarını yazmıştır. Dodwell, Türklerin Parthenona hayranlık ve saygı duyduklarını, ayrıca onu koruduklarını ifade etmiştir¹⁴⁴.

Batının kültürel emperyalizminde iki ülke ön plana çıkmıştı: İngiltere ve Fransa. Bu iki ülke, Antik Yunan medeniyetinin sanat eserlerini ele geçirmek için kıyasıya yarışıyorlardı. Eserlerin yok olmasını, zarar görmesini umursamıyorlardı. Ülkelerin tarihi eserlere sahip olma arzusu aynı zamanda siyasi egemenlik, şan ve şöhret meselesiydi. İngiliz aristokrat John Cam Hobhouse Fransız ve İngiliz gezginlerin arasında geçen diyaloglara yer vermektedir: “İngilizler Fransızlara önce siz başlattınız diyordu. Choiseul - Gouffier isimli kişi yıllar önce Parthenon tapınağının süslemesini kırdı. Hatta Theseus tapınağını olduğu gibi söküp Fransa'ya taşıma planınız bile vardı!” Fransızlar cevaben: “Bizler başta her şeyin kopyasını yapmaya yeltenmiştik. Ancak bu çok pahalıya mal olan lüzumsuz bir işti; böylece orjinalleri almaya karar verdik. Bizlerden Choiseul – Gouffier hariç hiç kimse Yunan tapınaklarına bir zarar vermedi. Sizlerse çalmakla kalmadınız, kalleşçe çaldınız!” İngilizler cevap verdi: “Bizler hırsız değiliz. Taşadığımız her parçayı satın aldık; üstelik ateş pahasına. Yine de, diyelim ki siz haklısınız. Bizler sadece Türkler tarafından yok edilecek olan eserleri aldık.”¹⁴⁵

İngiliz ve Fransız gezginlerin arasında geçen bu tartışmada, iki grup arasındaki rekabetin yanı sıra, tarihi eserleri ülkelerine taşımak için sığındıkları bahane de görülmektedir. Onlara göre, Türkler tarihi eserlerin kıymetini anlayamayacak, hatta onlara zarar verecek kadar cahil bir millettir ve bunları kazanç kaynağı olarak görmektedir. Bu yüzden eserler Türklerin vahşetinden korunmalıdır. Bunun için en iyi yol, eserleri oldukları yerden söküp kendi ülkelerinde bulunan müzelere taşımaktır. Fakat

¹⁴³ Σιμόπουλος, Ξένοι Ταξιδιώτες στην Ελλάδα [Simopoulos, Yabancı Seyyahlar Yunanistan'da], C.II, s.35.

¹⁴⁴ Edward Dodwell, *A Classical and Topographical Tour Through Greece, During the Years 1801, 1805, and 1806*. London, 1819. C.I s. 323.

<https://archive.org/details/aclassicalandto01dodwgoog/page/n372> (22/11/2017).

¹⁴⁵ John Cam Hobhouse, *Travels in Albania and Other Provinces of Turkey in 1809 & 1810*, C.1, Londra, 1858, s.299-300 dipnotlar.

[https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=uc1.\\$b235131;view=1up;seq=7](https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=uc1.$b235131;view=1up;seq=7) (22.11.2017).

bugün halen ayakta duran antik döneme ait pek çok eser İngiliz ve Fransız gezginlerin asılsız iddialarının geçersizliğini kanıtlamaktadır.

Bu noktada Hobhouse tartışmaya dahil olur ve İngilizlerin resmî fikrini beyan eder: “Şu kesin ki Atina Türklerin elinde kalmaya devam ederse bütün tarihi eserleri yok edeceklerdir. Fransızlarsa Yunanistan’ı Napolyon yayılmacılığının bir parçası haline getirmeyi düşünüyorlar. Bizler elimiz kolumuz bağlı bekleyemezdik. Millî hislerimiz bizlerin de bazı Antik Yunan eserlerine el koymamız gerektiği yönünde cereyan etti, ki eserler medenileşmiş bir düşmanın tekelinde olmasın. Bu bir gurur meselesi değil, uygar Avrupa’yı güzel sanatlarda ilerletme arzusudur. Açıktır ki tarihi eserlerin Türk topraklarında araştırmaktansa, Paris ve Londra’da bir müzede bulunmaları durumunda, çok daha fazla mimar ve sanatçı bu eserlerden istifade edecektir. Ayrıca bir Yunan isyanının başlaması durumunda bu eserlerin korunması hakkında hiç kimse bir şey yapma niyetinde değil. Modern Yunanların zihniyetini gördükten sonra bu durum beni hiç şaşırtmadı. Yine de Yanyalı tahsilli bir Yunan’ın söylediği sözü hatırlıyorum: “Siz İngilizler, atalarımızın eserlerini götürün ve koruma altına alın. Daha sonra biz Yunanlar gelip sizlerden bunları geri isteyeceğiz.”¹⁴⁶

Hobhouse’ın sözleri Yunan ve Türklere karşı olan bakış açısını açıkça ifade etmektedir. Ona göre ne Türkler, ne de Yunanlar eserlerin değeri hakkında bir fikir sahibi değildir. Eserleri önemsememekte, korunmaları ile ilgilenmemektedirler. Bu nedenle Avrupa uygarlığının ilerlemesi ve gelişmesi adına İngiliz ve Fransızlar eserleri koruma altına almalıydılar. Eserlerin ait oldukları yerden sökülerek Batı ülkelerinin müzelerine kaçırılması bu şekilde meşrulaştırılmaktadır. İngilizler geçmişte ülkelerine getirdikleri tarihi eserleri, Yunan makamlarının çabalarına rağmen bugün halen Yunanistan’a iade etmiş değildir. Bu durum Batı’lıların yağmacılık itiyadının devam etmekte olduğunu göstermektedir.

¹⁴⁶ Hobhouse, a.g.e. s.300.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSYAN ÖNCESİ DÖNEMDE BİR DOĞU'LU OLARAK YUNANİSTAN

3.1. İsyân Öncesi Dönemde Avrupa'lı Gezgînlerin Yunanlar Hakkındaki Görüşleri

Avrupalı entelektüeller, Yunanistan'ın bağımsızlığıyla sonuçlanan İsyân'dan kısa bir süre öncesine kadar Yunanlara Doğu'nun tüm olumsuzluklarını yüklemişlerdi. Bu dönemde Yunanlar yalnızca Batı devletlerinin kendi çıkarları doğrultusunda kullanmayı planladıkları bir topluluktur. Okumakta olduğunuz bölüm bu konulara açıklık getirmeyi hedeflemektedir.

İsyân öncesi dönemlerde Yunanistan'a gelen Avrupalı gezginler karşılaştıkları antik çağ Yunan eserlerinin yanında bölgenin doğal güzelliğine de hayran kalıyorlardı. Ancak bölgede yaşayan halk genelde gezginlerin dikkatini cezp etmiyordu. Zira o dönemde Avrupa'da modern Yunanların, Osmanlı'daki adıyla Rumların, kadim Helenlerin halefleri olup olmadığı tartışma konusuydu ve bu yüzden gezginler insanlardan çok, antik eserlerle ilgileniyorlardı; onlar sadece antik çağ hayranıydılar.

Avrupalı araştırmacıların bir çoğuna göre modern Greklerin kanı yüzyıllar içinde Yunanistan'da hakimiyet kuran Roma, Frenk, Venedik, Türk kanıyla; veya Yunanistan'a göç eden Arnavut, Slav ve çeşitli barbar kavimlerin kanıyla karışmış böylelikle ari Yunan ırkı yok olmuştur. İngiliz yazar William St. Clair'e göre¹⁴⁷ Ortaçağ ve Rönesans döneminde Avrupalı bilginler, modern Greklerin kadim Helenlerin varisleri olduğuna inanmakla birlikte, onların atalarından farklı karakteristik özellikler gösterdikleri kanaatindeydiler. Modern Yunanlar genellikle ayyaş veya dolandırıcı olarak nitelendiriliyordu. Bir Batılı'nın zihninde, Modern Yunanlarla Grek ataları arasında herhangi bir bağ kurulması söz konusu değildi. Örneğin Bizans kendisini savunmak için Avrupa'dan yardım talep ettiğinde, hiçbir batılı, Bizans'a yardım etmesi durumunda Perikles'in torunlarına yardım etmiş olacağını düşünmüyordu. Yine Clair'e göre, 18. yüzyıl sonlarına doğru Avrupalı'lı gezginlerin vardıkları sonuç genellikle şu oluyordu:

¹⁴⁷ William St. Clair, *That Greece Still be Free - The Philhellenes In The War of Independence*, Cambridge, Open Book Publishers, 2008. s. 15

modern Yunanlar kadim Helenlerin dejenere olmuş torunlarıdır fakat Türklere başkaldırmaları durumunda yeniden “altın çağlarına” dönmeleri mümkündür¹⁴⁸.

Kadim Yunan medeniyetini araştırmak için Yunanistan’a gelen gezginler, genellikle modern Yunanların atalarının yakalamış olduğu uygarlık düzeyinden uzaklaşmış oldukları sonucuna varıp hayal kırıklığına uğruyorlardı. Modern Yunanların atalarına layık olmadıklarını, bu yüzden özgürlüklerini kaybetmeyi hak ettiklerini düşünüyorlardı. William Lithgow İstanbul’da bulunduğu 1617 yılında Rumlar için şöyle diyordu: “Tek kelimeyle, onlar yiğitlikte, erdemde ve eğitimde atalarından tamamen kopmuşlardır. Üniversiteleri yok, medeni davranışlar kaybedilmiş. Eskiden, alay konusu olarak, bütün diğer ulusları barbar olarak nitelendiriyorlardı; bu isim şimdi onlara uyuyor. Hristiyanlık dünyasının en yalancı, döneç ve nezaketsiz insanları.”¹⁴⁹ Lithgow ayrıca Rumların İngiltere kralına beyan ettikleri gibi zulüm altında olmadıklarını, Türklerin Rumlar dâhil tüm doğu Hristiyanlarına din ve vicdan özgürlüğü tanıdığını, üzerlerindeki vergi yükünün hafifletildiğini aktarıyor. Yunanistan’ı 17. yüzyıl sonlarında ziyaret eden Fransız gezgin Mirambal ise “Geçmişte zirveye ulaşan bilim ve sanattan günümüz Yunanistan’ında en ufak bir iz dahi bulunmuyor” diyerek hayal kırıklığını dile getirmiştir.¹⁵⁰

18. yüzyıl sonları ile 19. yüzyıl başlarında Yunanistan’a gelen gezgin sayısında artış olmuş, bölgeyi diplomatlar, askerî yetkililer ve sanatçılar da ziyaret etmeye başlamıştır. Fakat Yunanistan’a gelen hemen herkes Yunanlara karşı tavır sergilemektedir. Avrupalılar, antik eserlere duydukları ilgiye karşın, siyasi veya dini sebeplerle modern Yunanlara karşı soğukluk hissediyor, onlarla karşılaşmak dahi istemiyorlardı. Siyasi soğukluğun sebebi, Osmanlı egemenliği altındaki Rumların Akdeniz’de önemli ticari güç elde etmiş olmaları ve Batılıların ticari varlıklarını tehdit eden ciddi bir rakip haline gelmeleridir. Zira Rumların ticarî başarıları nedeniyle İzmir’deki Hollandalı tüccarlar yalnız zarar etmekle kalmamış, iflas etmeye başlamışlardı; İngiliz ve Fransız tüccarlarsa Rumların İngiltere ve Fransa ile ticaretlerinin engellenmesi için girişimlerde bulunmuşlardı.¹⁵¹ Dini açıdan bakıldığında ise Batı dünyasının soğuk tutumu, Katolik – Ortodoks çekişmesinin bir sonucudur. Vatikan, uzun

¹⁴⁸ Clair, a.g.e. s.16.

¹⁴⁹ William Lithgow, *Travels and Voyages Through Europe, Asia, and Africa for Nineteen Years*, 12.B., 1814, s.99-100 <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=hvd.hxjre;view=lup;seq=119> (16.12.2017).

¹⁵⁰ Voyage d’Italie et de Grèce, Paris 1698, s. 5. Aktaran Simopoulos a.g.e. s.351.

¹⁵¹ Herkül Millas, a.g.e., s.76.

zamandır kendisine tabi olmayı reddeden Ortodokslar aleyhinde propaganda yürütüyordu ve Batı Hıristiyanlarıyla Doğu Hıristiyanları arasındaki çekişme halka iyice nüfuz etmişti.¹⁵²

Yunanistan topraklarına gelen her antikite hayranı Batı'lı gezgin, halkta korku ve paniğe neden oluyordu. Çünkü yanlarında yeniçerilerle ya da korumalarla dolaşıyorlardı. İskoç John Galt antik tiyatro, tapınak kalıntıları arasında dolaşırken ruhu coşuyordu. Fakat kalıntılar arasında modern Yunanları görmek, kendisine tiksinti hissettiriyordu. Rumların varlığı, çevrenin estetiğini bozuyor ve dolaştığı kalıntılar arasında geçmişi yaşamasına engel oluyordu. “Geçmişteki Yunanların şanını ve yüceliğini bilip, günümüz Yunanlarının bu düşkün halini görünce hayal kırıklığına uğramamak mümkün değil. Eğer geçmişteki ihtişamlı dönemlerinden kendi elleriyle düşmeselerdi şimdi perişan halde olmazlardı. Fakat durumlarından dolayı üzülmeye değmez. Milletler, bireyler gibi, ölmek zorundadır;” Galt, modern Yunanları çürümekte olan bir cesedin üzerinde dolaşan haşerelere benzetmektedir. Antik eserler arasında dolaşmalarını esefle izlemektedir; “Günümüz Yunanları, antik eser kalıntıları arasında dolaşırken, ölmüş bir kahramanın cesedi üzerinde dolaşan haşereler gibi görünmekteler.”¹⁵³ Galt bunları Yunan isyanından yalnızca sekiz yıl önce, 1813 yılında yazmıştı.

İsyan öncesi yıllarda kadim Yunan uygarlığının geliştiği toprakları ziyaret etmiş gezginler dışında, Yunanistan'ı hiç görmemiş olan Batı'lı yazarlar da Yunanların atalarından koptuğunu ve barbarlaştığını savunan tezler, makaleler yazıyorlardı. Üstelik eserlerine Rumların ilkelikleri ve cehaletleri nedeniyle özgür olmayı hak etmediklerini vurguluyorlardı. Dikkat çekici bir husus bu tezlerin, Fransız devrimini doğuracak ve özgür ulus devletleri ortaya çıkaracak olan aydınlanma ideolojilerinin mayalandığı dönemde yazılmalarıdır.

Yunan aleyhtarı bu “bilimsel” tezlere örnek olabilecek bir eser Alman rahip Corneille de Pauw'un “Yunanlar hakkında felsefî araştırmalar”¹⁵⁴ isimli eseridir. Eserde bulunan tespitler, empati ve bilgi eksikliğinin, önyargıların gölgesinde kalmaktadır. Pauw Rumları barbar ve işe yaramaz olarak nitelendirmiş, ayrıca dinî fanatizmleri yüzünden

¹⁵² Simopoulos a.g.e. s. 351

¹⁵³ John Galt, *Letters from the Levant*, London, 1813,

https://books.google.com.tr/books?id=7A4IAAAAQAAJ&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_suummary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false, (15.11.2017), s. 78.

¹⁵⁴ Cornelius de Pauw, *Recherches philosophiques sur les Grecs*, Chez George Jacques Decker & Fils, Berlin, 1788, aktaran Σιμόπουλος [Simopoulos], a.g.e. s.353.

tehlikeli olduklarını ileri sürmüştür¹⁵⁵. Alman filozofun bunları yazmasına Marsilya Bilim ve Güzel Sanatlar Akademisi üyesi Fransız Düşünür Pierre Augustin Guys'ın "Yunanistan'ın Edebî Yolculuğu"¹⁵⁶ isimli eseri vesile olmuştur. Pauw, Fransız düşünürün Antik Helenlerle modern Yunanlar arasında benzerlik arayıp bulmuş olmasından rahatsızlık duymuş, Yunanistan'a hiç gitmemiş, Yunanlarla hiç tanışmamış olduğu halde sadece kitaplardan ve mektuplardan okuduklarına dayanarak Yunanların köklerinden tamamen koptuğunu savunan bir eser kaleme almıştır. Ona göre, Yunanların düştüğü durum iddia edildiği gibi Türklerin baskılarından dolayı değil, kendi hatalarından kaynaklanmaktadır. Zira Türkler, Rumların manastırlarının hiçbirine zarar vermemiş, hiçbir zaman tahsil görmelerine yasak getirmeyi düşünmemişlerdir. Dolayısıyla Rumlar mektebe gitme imkânına sahip oldukları halde tembelliklerinden ve yozlaşmış olduklarından çaba göstermemektedirler. Pauw ayrıca Guys'un Ruslara Yunanları özgürlüklerine kavuşturması için yaptığı çağrının da boşuna olduğuna inanmaktadır. Çünkü Yunanlar özgür kalırlarsa yapacakları ilk iş büyük bir dini iç savaş başlatmak olacaktır. Simopoulos'a göre Alman filozofun bu düşüncesinin temelinde papa propagandası yatmaktadır.¹⁵⁷

Modern Yunanlar hakkında olumsuz izlenimler edinen Batılı gezginler, Türkler hakkındaysa olumlu beyanlarda bulunuyorlardı. Örneğin İngiliz gezgin John Sawery Morritt 1797-1796 yılları arasında Osmanlı topraklarına yaptığı ziyaretlerden bahsederken Türkler tarafından ve özellikle bölgenin yöneticisi tarafından büyük nezaketle misafir edildiğinden bahsetmekte ve Osmanlı insanını övmektedir.¹⁵⁸

Corneil de Pauw'un yazdıklarına benzer düşünceler bir başka Alman Salomon Bartholdy tarafından dile getirilmektedir. Bartholdy bir arkeologdu ve Pauw'un aksine 1803 – 1804 yıllarında Yunanistan'ı ziyaret etmişti. Gezisinin sonuçlarını 1807'de yayımlanan iki ciltlik bir kronikte aktarmaktadır. Bartholdy, Pauw ile aynı görüşleri paylaşmaktadır: Türkler tarafından bir kısıtlamaya maruz kalmadıkları halde Rumlar eğitimde geri kalmış, yozlaşmanın son haddine ulaşmışlardır. Bartholdy, atalarından hem biyolojik hem de moral manada uzaklaşan Rumların, bir daha asla atalarının şanına, başarılarına erişmelerinin mümkün olmayacağını düşünmektedir. Yine de içine düştükleri

¹⁵⁵ Σιμόπουλος [Simopoulos], a.g.e., s.353.

¹⁵⁶ Pierre Augustin Guys, *Voyage littéraire de la Grece*, Paris, 1783, aktaran Σιμόπουλος [Simopoulos], a.g.e. s.353.

¹⁵⁷ Σιμόπουλος [Simopoulos], a.g.e., s.353.

¹⁵⁸ George Eden Marindin, *The letters of John S. Morritt of Rokeby*, John Murray, London, 1914, <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=mdp.39015011339648;view=1up;seq=202> (22.12.2017), s.180.

bu vahim durumdan kurtulmaları için bir şansları vardır; bu ihtimal çok üstün meziyetlere sahip bir liderin bu halkın başına geçip onları tekrar ayağa kaldırmasıdır.¹⁵⁹ Bartholdy'nin bu tutumu onun Romantizm akımının en muhafazakâr şeklinin bir savunucusu olduğu göz önüne alındığında anlaşılabilir. Onun karizmatik bir lideri ön plana sürmesi bu yüzdendir. Bu araştırmacı, monarşi yanlıydı ve liberal akımların karşısındaydı. Ayrıca üstlendiği diplomatik görevler onun ideolojik yaklaşımını daha açık şekilde görünmesini sağlıyor: Prusya'nın elçisi olarak gönderildiği Vatikan'da, dostu Metternich'in kurucusu olduğu, "Viyana Düzeni"ni güçlü bir şekilde savunmuştu.¹⁶⁰

Osmanlı topraklarında on beş yıl yaşamış olan Thomas Thornton, Yunan isyanının başlamasında on bir yıl önce, yayımlanan kitabında kendilerini Antik Yunanların torunları olarak takdim eden Rumlara, İstanbul'un fethinden çok önce atalarının, edebiyat hariç olmak üzere, ilim ve sanat alanındaki kazanımlarını kaybetmiş olduğunu yazmaktadır. "...O halde Türkler (kadim Yunanlara ait) bilgileri nasıl yeniden canlandıracaklardı? Yardım için etrafa baktılar; ancak onlara öğretecek hiç kimse yoktu. Rumlara'ın utanmadan unuttukları (kadim Yunanlara ait) bilgileri Türkler bulup geliştirmediler diye onları (haksız yere) kınıyoruz." ¹⁶¹

Simopoulos'a göre Batılıların Rumlara karşı olmalarının sebeplerinden biri de onların Akdeniz'de ticaretin ana unsuru haline gelmiş olmalarıdır¹⁶². Rumlar özellikle 18. yüzyılın son çeyreğinde Akdeniz ticaretinin önemli bir kısmını, Osmanlı ticaretininse neredeyse tamamını ele geçirmişti. Batı, karşısında ciddi bir ticari rakip devlet kurulmasına izin vermek istemiyordu. Üstelik Rusya'nın sıcak sulara inme planı varken, Ruslarla yakınlaşmaya başlamaları Batı devletleri için hem ticari hem de stratejik açıdan daha da büyük tehlikelere işaretledi. Bu yüzden Batılı aydınlar ve gezginler Rumlara karşı Osmanlıyı desteklemekteydiler ve eski dini ayrılıkları, önyargıları yeniden alevlendirerek Rumlara karşı bir soğukluk yaratmaya çalışıyorlardı. Böylece geleneksel Yunan karşıtlığı resmileşiyor ve büyük güçlerin dış politikasının bir parçası haline geliyordu.

¹⁵⁹ Salomon Bartholdy. *Mémoire sur l'état actuel de la civilisation dans la Grèce. Lu a la Société des Observateurs de l'homme le 16 Nivoise de l'an XI*, 1803 . Aktaran Σιμόπουλος [Simopoulos] a.g.e. s.355.

¹⁶⁰ Σιμόπουλος (Simopoulos), a.g.e. s.356.

¹⁶¹ Thomas Thornton, *The Present State of Turkey*, C. 1, 2.B., London, 1809, https://books.google.com.tr/books/about/The_Present_State_of_Turkey_Or.html?id=g0xC AAAAIAAJ&redir_esc=y , (19.11.2017), s.32.

¹⁶² Σιμόπουλος [Simopoulos], a.g.e., s.357.

3.2. Bizans'ın Düşüşünden Yunan İsyanı'na Avrupa'da Siyasi bir Amil Olarak Yunanlık ve Osmanlı Karşıtlığı

Bizans imparatorluğunun varlığının sona ermesinden sonra takip eden yaklaşık üç asırlık dönemde Yunanlar, Osmanlı üzerine sefer başlatmak isteyen Batı devletleri için bir araç olarak görüldü. Büyük küçük her Avrupa ülkesi siyasi veya askeri çıkarlarını karşılamak için Yunanları kullanmayı planlıyordu. Osmanlı egemenliği altındaki Yunanlar isyan yangınına başlatacak patlayıcı madde olarak görülüyordu. Özgürlük arayışı içerisinde olan Rumlar ise kendilerine ümit vaat eden her batı devletine kolayca güveniyordu. Ancak batılılar Osmanlı karşısında hedeflerine ulaştıklarında, verdikleri sözlerden kolayca cayıyor ve Yunanları yarattıkları çatışma ortamına terk ediyordu. Hatta Venediklilerin yaptığı gibi, Yunan isyanlarını kendileri zor kullanarak bastırıyor liderlerini cezalandırıyorlardı¹⁶³. Ancak yaşadıkları bütün hayal kırıklıklarına rağmen, Yunanlar Batı güçlerinden yardım dilemekten vazgeçemediler. Yunanlar, 15. yüzyılın ortalarından 16. yüzyılın sonlarına kadar Venedik, Papalık gibi İtalyan ülkelerinden ve İspanyadan yardım alarak isyan başlatmayı hedeflediler. 18. yüzyıla gelindiğinde değişen güç dengeleri nedeniyle Yunanların destek beklentileri Rusya ve Kuzey Avrupa ülkelerine odaklandı. Bu ülkelerden gelen vaatlerle, Yunanların bağımsızlık ümidi durmaksızın canlanıyor ve isyan girişimleri hararetleniyordu. Fakat sonuç hep aynı, ihanet ve hayal kırıklığı oluyordu.

Amerika kıtasının keşfi Batı ile Osmanlı devletinin ilişkilerinde bir dönüm noktası olmuştur. Yeni keşfedilen kıta sayesinde Avrupa'da ticaret ve ekonomi canlandı. Bu yüzden Haçlı ruhu bu dönemde yok oldu. Hıristiyanlığın inançsızlar karşısında zafer arayışları sona erdi. Artık Avrupa'da dolaşan yeni slogan din ve ticaret özgürlüğüydü ve bu nedenle Osmanlı ve İslam coğrafyası yola getirilmesi gereken inançsız düşmanlar diyarı olmaktan çıkmıştı. Aksine batı devletleri İslam ülkeleriyle barışçıl ilişkiler kurarak ticaret yollarını genişletmenin gayreti içerisine girmişlerdi. Hilal artık düşman sembolü olarak görülüyordu; yeter ki ticari genişlemenin önünde durmasın. Avrupalılar bu dönemde sadece çıkarları zarar gördüğünde Hıristiyan olduklarını hatırlıyor ve Yunanların desteğiyle inançsız Osmanlıya karşı savaş planları yapmaya girişiyorlardı.

Ortaçağın sonlanmasıyla Avrupa'da baş gösteren reform hareketinden sonra, kıtada çatışma ve gerginliğin artmasıyla endişeye kapılan Avrupa ülkeleri, Osmanlı'nın

¹⁶³ Σιμόπουλος [Simopoulos], a.g.e., s. 324

desteğini kazanmaya çalışıyordu. Örneğin Kutsal Roma imparatoru V. Karl ile girdiği mücadelede Fransa kralı 1. Francis, Osmanlı'nın yardımını istemiştir. Kral 1. Francis İspanya'da esir bulunduğu sırada Kanunî Sultan Süleyman'ı Orta Avrupa'ya saldırmaya davet etmiştir. Hâlbuki Sultan ile dost olmazdan önce I. Francis, tahta çıktığı 1515 yılında Papa ile anlaştıktan sonra Türklere karşı bir Haçlı seferi başlatmak niyetindeydi.¹⁶⁴ Benzer şekilde diğer Avrupa hükümdarları aynı politikayı uyguluyordu. Bir gün “inançsızlara karşı savaş” bayrağını çekerken, başka bir gün dostane ilişkiler arıyorlardı. Papa 10. Leon, Avrupa devletlerine inançsızlara karşı birlik olup bir haçlı seferi düzenleme fikrinden bahsedince, Kutsal Roma imparatoru I. Maximilian Sultan Selim'i hemen durumdan haberdar edip ona Venedik'e ait Dalmaçya topraklarına saldırmasını tavsiye etti. Sadece beş yıl sonra ise Polonya'dan Portekiz'e kadar tüm Hıristiyan ülkelerinin iştirak edeceği bir Haçlı seferi düzenlenmesini önerdi. Planına göre, Yunanlar ayaklanarak Haçlı askerlerinin saldırısı için uygun zemin hazırlayacaklardı. Galibiyetin ardından elde edilen topraklar Kardinaller Konseyi tarafından Avrupa güçleri arasında dağıtılacaktı. İsyan çıkartıp canını tehlikeye atan Yunanlar ise Osmanlı hâkimiyetinden çıkıp bu kez bir batı devletinin hükmü altına girecekti.¹⁶⁵

Yunanların Batı'lı devletlerce nasıl kullanıldığını gösteren bir başka örnek, Haçlı donanmasının zaferiyle sonuçlanan 1571 İnebahtı deniz muharebesinin ardından yaşandı. Zaferin ardından Avrupa güçleri, yardım sözü vererek Yunanlardan isyan çıkarmalarını istediler. Onlara güvenen Yunanlar Manya'da, Orta Yunanistan'da, Epir'de ve batı Makedonya'da isyan başlattılar. Ancak Batı güçleri sözünde durmadı. Böylece Osmanlı isyanı bastırıp isyancıları cezalandırdı. Olan biteni Evthimios isimli bir keşiş şöyle aktarmaktadır: “Bunları anlattığım yerde, sizlere Frenklerin ikiyüzlülüğü yüzünden gerçekleşen – ki onlar her zaman Rum inancıyla savaşırlar - kötü bir olay daha anlatacağım. Frenkler, Türk donanmasını yenmelerinin ardından, bütün Hıristiyanlara Türklere silah çekmeleri için çağrıda bulundular ve (kendilerine) destek vereceklerini ilan ettiler. Böyle sevindirici sözler duyan Hıristiyanlar, büyük bir gizlilik içerisinde ve neşeyle Türkleri vurmak için hazırlık yapmaya başladılar... Ayaklanma hazırlığını duyan Türk askeri harekete geçti. O anda haberciler gelip Venediklilerden kimsenin kılıç kuşanmadığını, Frenklerin de ortalıkta görünmediğini, yardım göndermediklerini,

¹⁶⁴ Σιμόπουλος [Simopoulos], a.g.e., s.325

¹⁶⁵ Σιμόπουλος [Simopoulos], a.g.e., s.326

kandırıldıklarını haber etti...”¹⁶⁶ Bu olaydan sonra Haçlı ordusunun lideri Don Juan, donanmanın geciktiği bahanesine sığınarak şunları söyler: “Biliniz ki, gelip size yardım etmeme, sizi kurtarmama, sizi özgürlüğe kavuşturmama donanmanın gecikmesinden başka bir şey engel olmadı¹⁶⁷”. Fakat Don Juan gemilerin beş gün içerisinde Korfu adasına geleceğini ve Yunanlarla birlikte harekete geçeceklerini belirtir. Fakat Don Juan bu sözünde durmadı.

Yayılmacı politikalarını gerçekleştirmek için Yunanları kullanmayı planlayan Avrupa Devletlerinin yanı sıra, Avrupalı düşünürler de Hıristiyan Osmanlı tebaasının katılımıyla başlatılacak bir Haçlı ordusu için planlar kurmuştur. Bu düşünürlerden ateşli bir Helen hayranı olan Erasmus, Türklerle dost olmanın mümkün olmadığını, onlarla savaşa girilmemesi durumunda, Türklerin Batı dünyasına mutlaka savaş açacağını yazmıştır. Ona göre Türkler, kökeni karanlık olan barbar bir millettir. Düşünür 1536 yılında, Avrupa’da barışın hüküm sürdüğü dönemde Türklere saldırmanın tam sırası olduğunu yazmıştır. Bu savaş zaferle sonuçlanacaktır çünkü Osmanlı hakimiyeti altında yaşayan milyonlarca Hıristiyan ayaklanarak din kardeşlerine destek sağlayacaktır. Ancak Erasmus kazanılacak zafer sonrası Yunanların akibetinin ne olacağına açıklık getirmemiş, Avrupalı fatihlerin yönetimi altına gireceklerini kastetmiştir.¹⁶⁸

3.2.1. Rusya’nın Sıcak Sulara Açılan Kapısı: Yunanistan

Sultan II. Mehmet İstanbul’u fethedince Bizans İmparatorluğu tarih sahnesinden silinmiş, imparator Konstantin hayatını kaybetmişti. İstanbul’un ardından 1460 yılında Sultan II. Mehmet Mora’yı fethettiğinde, buranın despotluk görevini yürüten son Bizans imparatorunun kardeşi Thomas Paleologos, bir Venedik gemisi aracılığıyla İtalya’ya kaçıp Papalık makamına sığındı. Papa IV Sixtus “Bizans Prensesi” adı takılan Thomas’ın kızı Sophia’yı Türkler aleyhine kullanmak istedi. Bu gayeyle Çar III. İvan’a haber göndererek, Sophia ile evlenmesini teklif etti. Papa, bu evlilikle aynı zamanda Katolik ve Ortodoks kiliselerini yeniden birleştirmeyi ümit ediyordu¹⁶⁹. Rus Çarı III. İvan’ın teklifi kabul etmesiyle prenses Sophia ile birlikte kalabalık bir Bizanslı bilgin ve sanatçı topluluğu ile birlikte Rusya’ya gitti. Böylece Rusya, İtalyan ve Bizans kültür ve ilmini

¹⁶⁶Κωνσταντίνος Σάθας, *Χρονικόν Ανέκδοτον Γαλαξειδίου*, Αθήνησιν, εκ του Τυπογραφείου Ιω. Κασσανδρέου, [Konstantinos Sathas, *Galaksidio'nun Yayınlanmamış Tarihi*, Atina, İo. Kassandreas Basimevi], 1865, s.212.

¹⁶⁷Σάθας [Sathas], a.g.e., s.151.

¹⁶⁸Σιμόπουλος [Simopoulos], a.g.e., s.331

¹⁶⁹Walther Kirchner, *A History of Russia*, Barnes and Noble, New York, 1874, s.35. Aktaran Süleyman Kocabaş, *Kuzeyden gelen Tehdit: Tarihte Türk-Rus Mücadelesi*, Vatan yayınları, İstanbul, 1989, s.21.

elde etme imkânı kazandı; ayrıca Avrupa devletleriyle diplomatik ilişkiler kurmuş oldu¹⁷⁰.

Çarın Bizans prensesiyle evlenmesiyle, Papa Sixtus'un umduğu gibi, Rus kilisesi Roma'ya bağlanmadıysa da, Prenses Sophia Çar III. İvan'a "Bizans imparatorlarının meşru halefi ve Ortodoksluğun yegâne hamisi" olduğu fikrini aştı. Bu fikri, Filofey isimli bir rahip geliştirerek "Moskova-Üçüncü Roma" tezini ortaya attı. Buna göre ilk Roma ile ikinci Roma (Konstantinopolis) düşmüştür. Fakat Hıristiyanlıktaki "kutsal üçleme" (Teslis) kaidesine göre her mukaddes şeyin bir "üçüncü"sünün var olması gerektiğinden, üçüncü "Roma" Moskova'dır. Dolayısıyla vaktiyle dünyaya hakim olan her iki "Roma" gibi, Moskova da dünyaya hakim olacaktır¹⁷¹. Bu nazariye ile Moskova hükümdarları Ortodoksluğun kurtarıcısı ve Bizans imparatorluğunun halefi sayılmıştır. Rus manastırlarında "Moskova – Üçüncü Roma" nazariyesine bağlı, İstanbul'un eninde sonunda Ruslar tarafından zapt edileceğine dair yeni nazariyeler, kehanetler geliştirildi. Zamanla bu düşünceler, kehanetler, derin kökler salarak, İstanbul'un ilhakı Rusya tarafından takip edilecek siyasi akide haline getirilmiştir¹⁷². Çar III. İvan, bu nazariye doğrultusunda, Bizans'ın varisliğini temsil etmek amacıyla Rus bayrağında Bizans'ın çift başlı kartal armasını kullanmıştı¹⁷³.

Batı'dan aradıkları desteği bir türlü bulamayan Yunanlar, dikkatlerini farklı bir yöne çevirip, yeni bir güç olma yolundaki Rusya'nın desteğini almayı denediler. Çünkü Rumlar arasında Türk hakimiyetinin "kavm-i âfer" tarafından tahrip edileceği inancı mevcuttu ve bu kavmin Ruslar olduğuna kanaat getirilmişti. Bu nedenle çar 1. Petro döneminden (1682-1725) itibaren Rum papazları Ruslarla ittifak arama çabalarına giriştiler. Kilise papazları vasıtasıyla Rumlarda başlayan "Rus Hayranlığı" yavaş yavaş bütün Balkanlara yayıldı¹⁷⁴. Rumlardaki bu duygu ve düşünceleri keşfeden Rus kurmayı Mareşal Münich, 1723 yılında Rus çarına bir proje sundu. Buna göre Rumlar silahlandırılıp isyana davet edilecek ve böylece Rusya'nın Kırım ve Buğdan'ın ele geçirilmesi kolaylaşacaktı. Mareşal Münich'e göre Rumlar, Çarı meşru hükümdarları

¹⁷⁰ Süleyman Kocabaş, *Kuzeyden gelen Tehdit: Tarihte Türk-Rus Mücadelesi*, İstanbul, Vatan yayınları, 1989, s.22.

¹⁷¹ Haluk F. Gürsel, *Tarih Boyunca Türk Rus İlişkileri*, İstanbul, Ak Yayınları, 1968, s. 38.

¹⁷² Akdes Nimet Kurat, *Türkiye ve Rusya-XIII Sonundan Kurtuluş Savaşına kadar Türk Rus İlişkileri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2011, s.4.

¹⁷³ Haluk F. Gürsel, a.g.e., s.39.

¹⁷⁴ Albert Sorel, *Mesele-i Şarkiyye ve Kaynarca Muahedesi*, s.20 aktaran Osman Köse, *1774 Küçük Kaynarca Andlaşması*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2006, s.39.

olarak görüyorlardı¹⁷⁵. Moskova ve Kiev’de kurulan Yunan semtleri gelişmekteydi. Rusların desteğiyle Osmanlı hükmüne son verilebilirdi. Artık Yunanları kullanma sırası Ruslara gelmişti.

Rus ajanlar Yunanistan’da örgütlü bir şekilde faaliyet halindeydi. Yunanları kazanmak için, eski bir propaganda türü olan kehanet üretme yöntemi seçildi. Agathangelos’un kehanetinde “Sarı Saçlı Irk” olarak adlandırılan Ruslar, Yunan dindaşlarını özgürlüğe kavuşturacaktı. Kurtarıcı Çar, Greklerin gelecekteki imparatorudur. “ilk Rus – Grek imparatoru Çar Büyük Petro” isimli ikon elden ele dolaşmaktadır. Çar Bizans imparatorlarının varisidir ve Moskova üçüncü Roma olacaktır. Çar İstanbulu ele geçirip Bizans imparatoru olmayı, ekümenik Ortodoks kilisesinin kontrolünü ele geçirmeyi düşünüyordu. Bir kez daha Yunanlardan bu yolda fedakarlık göstermeleri bekleniyordu. Çar Yunanlara şöyle sesleniyordu:

Benim kılıcımın gücüyle Türklerden kurtulup huzur bulun... İnancınız ve kiliseniz için savaşın. Sizin kurtuluşunuz için acı çekiyorum ve sizden bana yardım etmenizi istiyorum. Bundan (zaferden) sonra tanrının size her türlü iyiliği vermesini dilerim ve ben de sizlere şeref ve merhamet sunacağım. Sizin için üzülüyorum ve sizi saygısızların elinden kurtarıp kilisenizi ihya etmek, haçınızı yüceltmek isterim.¹⁷⁶

Çar, Yunanları dinleri ve kiliseleri için kutsal haçın yüceltilmesi için kendi tarafında savaşmaya davet ediyordu. Ancak Osmanlı ne kilise ne de kutsal haç için bir tehdit unsuru değildi. Aksine Hıristiyan tebaa inanç ve ibadet özgürlüğüne sahipti. Çar Yunanların yeni kurulacak İstanbul merkezli bir Rus imparatorluğu için savaşmalarını bekliyordu. Ancak karşılığında vaat ettiği tek şey şeref ve merhametti. Onlardan istenen şey Osmanlı tebaası olmak yerine Rus tebaası olmaktan başka bir şey değildi. Sefer başarılı olup İstanbul alındığında Yunanistan’ın tamamı Rus topraklarına katılacaktı. Kendilerine destek sağlayan Yunanlar için çarın iyi dileklerinden başka hiçbir mükafat verilmeyecekti.

Yunanlar bu olaydan yıllar sonra, Rus misyonerlerin faaliyetleri sayesinde, tekrar 1768 yılında baş gösteren Osmanlı - Rus harbi için hazırlanmıştı. İsyanın başlaması için Rus donanmasının Ege denizinde görünmesinden başka bir şeye ihtiyaç yoktu. İngilizlerin desteğiyle, Rusya Ege denizine iki filo gönderdi. Filonun başkanlığında Gregory ve Aleksî Orlof bulunuyordu. Gemilerde Yunanların yanında savaşacak Rus

¹⁷⁵ Albert Sorel, Mesele-i Şarkıyye ve Kaynarca Muahedesi, s.21 aktaran Osman Köse, *1774 Küçük Kaynarca Andlaşması*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2006, s.40.

¹⁷⁶ Σιμόπουλος [Simopoulos], a.g.e. s. 333.

ordusunun mevcudiyeti ise iki bin kişiyi bulmuyordu (İlk filoda 1200, ikinci filoda 600 asker mevcuttu)¹⁷⁷. Bu sadece Karadağlıları ve Yunanları isyan çıkarmaya teşvik etmek için hazırlanmış bir plandı¹⁷⁸. Yunanlar isyan edince Osmanlı ordusunun bir kısmı onlarla ilgilenmek zorunda kalacaktı böylece Rus ordusunun işi kolaylaşacaktı. Beklenen gemiler Ege'ye ulaştığında birinci filo fırtına nedeniyle Manya limanına sığındı. Rus gemilerini gören Manya'lılar bunu bir işaret sanarak ayaklanmayı başlattı ve isyan kısa zamanda Mora ve etrafındaki adalara yayıldı. Ruslar planladıklarından erken başlayan isyanı yönlendirmek için karaya asker çıkardı. Fakat Osmanlı donanmasının Mora'nın imdadına yetişmek üzere olduğunu öğrenen Rus filosunun kaptanı Alexander Orlof geri çekildi ve kendilerine güvenerek isyan eden reayayı yüzüstü bırakarak gitti¹⁷⁹. Orlof bundan sonra Pire, Atina, Ağriboz gibi yerlerde ahaliyi isyana teşvik ettiyse de, Mora'nın akibetini iyi bilen Rumlar bu tahriklere aldırmadılar¹⁸⁰.

Yunanlar Rusların kışkırtmasıyla isyanı başlattılar. Aralarında çok az sayıda Rus askeri bulunuyordu. Osmanlı ordusu isyanı bastırmayı başardı, isyancıların arasında bulunan Ruslar ülkelerine geri döndü. Mağlubiyetin faturası ise yine Yunanlara kesildi. Alexander Orlof, Rus çariçesine yazdığı mektupta Yunanların korkaklıklarının kendisini hayal kırıklığına uğrattığını yazmaktadır: “Moralılar dalkavuk, sahtekâr, güvenilmez, küstah, korkak; sadece para ve ganimet peşindeler.” Çariçe II. Katerina şöyle cevap verir: “Yunanların doğal korkaklığı yüzünden harekât bekleneni sunmamış olsa da, Rusların sizin komutanız altında hevesle görevlerini tamamlamış olmalarından ziyadesiyle memnunum.” Çariçe daha sonra Voltair'e de benzer bir mektup gönderir: “Yunanlar korkaklar ve bu yüzden özgür olmayı hak etmiyorlar.” Bir başka mektubunda: “Yunanlar ve Ispartalıların ahlakı pek ziyade bozulmuştur. Onlar hürriyetten ziyade çapulculuğa meyyaldirler. Kendilerine gönderdiğim kahramanlar vesayasında, vaziyet-i hâzıradan istifade etmezlerse ebediyen kendilerini ziyan etmiş olurlar” demektedir.¹⁸¹ Orlof Yunanlar hakkında söylediği sözlere rağmen, bugün halen Yunanistan'da Helen dostu olarak tanıtılmakta, Atina'da iki cadde onun ismini taşımaktadır.

¹⁷⁷ Osman Köse, *1774 Küçük Kaynarca Andlaşması*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2006, s.41.

¹⁷⁸ Süleyman Kocabaş, *Kuzey'den Gelen Tehdit: Tarihte Türk Rus Mücadelesi*. İstanbul, Vatan yayınları, 1989. s.131.

¹⁷⁹ Osman Köse, a.g.e., s.46

¹⁸⁰ Osman Köse, a.g.e., s.48

¹⁸¹ Albert Sorel, *Mesele-i Şarkıyye ve Kaynarca Muahedesi*, s.124 aktaran Osman Köse, *1774 Küçük Kaynarca Andlaşması*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2006, s.48.

Kısa süre sonra Rusların teşvik ettiği Ethniki Eteryia isimli örgütün faaliyetleri sonucu Rumlar yeni bir isyan hazırlığı yapmıştı. Ancak Yanya valisi Tepedelenli Ali Paşa'nın Rumlar üzerinde kurduğu sıkı idare buna imkan vermiyordu. nihayet bazı saray entrikaları sonucu Tepedelenli, II. Mahmud'a isyan edince beklenen fırsat ortaya çıktı; Rumlar isyan ettiler. Rus yardımı sağlanabilmesi amacıyla, isyan evvela Rus sınırına yakın Eflak – Buğdan'da başladı. Ancak, Rumenlerin destek vermemesi ve Osmanlı devletinin atik davranması sayesinde isyan bastırıldı. İpsilanti Avusturya'ya kaçtı. Çar ise yaverinin isyan hareketini ayıpladı¹⁸². Fakat Rusya bu olaydan kendine yarar sağlamaktan geri kalmadı. Küçük Kaynarca (1774) antlaşmasına dayanarak Osmanlı topraklarında yaşayan Ortodoks tebaanın hamisi olduğunu iddia eden Çar, Eflak-Buğdan'da gözü olduğu için birdenbire orada yaşayan ahalinin zulüm gördüğünü iddia ederek Voyvodaların atanmasında söz sahibi olmayı talep etti. Bunun yanında ticaret gemilerinin boğazlardan serbest geçiş hakkının tanınmasını istedi. Aynı dönemde Yeniçeri Ocakları kaldırıldığından, ordusuz kalan Osmanlı devletinin Rusların bu taleplerine ret edecek durumu yoktu. Neticede 1826 yılında Akkerman'da imzalanan antlaşmayla Rusya'ya birtakım yeni imtiyazlar tanındı veya eskileri tasdik edildi¹⁸³. Fakat antlaşmanın Yunan meselesiyle ilgisi yoktu; Rusya fırsattan faydalanarak bazı avantajlar elde etmişti¹⁸⁴.

Rusya bu antlaşmanın kazanımlarıyla yetinmedi. Kafkasya'da da ele geçirmek istediği topraklar bulunuyordu. Yeniçerilerin henüz ilga edilmiş olması iyi bir fırsattı. Ayrıca devam etmekte olan Yunan isyanı, Rusya'ya savaş başlatması için bahane sunabilirdi. Avrupa'da var olan Yunanilik akımı Fransa ve İngiltere'nin de Yunanistan'da olan bitene seyirci kalamayacağını gösteriyordu. Sonuçta Rusya, Fransa ve İngiltere 1827 Londra antlaşmasıyla aldıkları müşterek kararlar, Yunanistan'ın Osmanlı'nın himayesinde muhtar bir devlet olması istediler. Babıâli'nin bu isteği reddetmesi üzerine, aynı yıl, üç ülke Osmanlı'ya nota vererek, Rumlar hakkında olan her türlü düşmanca eylemin son bulmasını istediler. Babıali'den cevap gelmeyince, müttefikler, harp hali olmadığından hazırlıksız halde Navarin'de demirlemiş bulunan Osmanlı donanmasını imha ettiler¹⁸⁵. Fakat İngiltere ve Fransa gözdağı vermekle yetinirken, Rusya daha ileri gidip savaşa girmek niyetindeydi. Savaşı meşru göstermek için Yunanistan'ın muhtariyetini öngören Londra antlaşmasının zorla kabul ettirilmesini bahane etti. Ayrıca harekât sebebiyle

¹⁸² Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, C. 5, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1995-1996, s. 116.

¹⁸³ Akdes Nimet Kurat, a.g.e., s.35.

¹⁸⁴ Haluk F. Gürsel, a.g.e., s.85.

¹⁸⁵ Süleyman Kocabaş, a.g.e., s.205.

toprak işgal etmeyeceğini ilan etti. Böylece Osmanlı tecrit edildi ve 1828 Nisanında harp ilan edildi¹⁸⁶.

Rusya'nın, Yunan isyanını düzenleyip bu isyan vasıtasıyla Batı'lı devletleri Türkiye'den tecrit ederek ilan ettiği harp karşılığı toprak kazançları doğuda batı Kafkasya'nın, Rumelide Tuna deltasının eline geçmesi oldu. Rusya, İngiltere ve Fransa'ya toprak ilhak etmeyeceği sözünü tutmadı fakat adı geçen devletler buna göz yumdu. Yunanistan'ın Rus himayesine girmesine ise müsaade etmediler. Rusya'nın Yunanistan'a kral tayin etmek istediği Kapodistrias muhtemelen Fransa ve İngiltere tarafından kiralanan biri tarafından öldürüldü. Akabinde Yunanistan'a Bavyera Prensi Otto'yu kral tayin ederek Fransa ve İngiltere bölgedeki nüfuz mücadelesini kazanmış oldular¹⁸⁷.

3.2.2. Fransa'nın Doğu Siyasetinde Yunanilik

Fransız Devriminden (1789) sonra Avrupa'ya yayılan milliyetçilik akımı, bağımsız Yunanistan'ın kuruluş sürecini tetikleyen gelişmelerden birisidir. Fakat devrimin ortaya çıkardığı özgürlük vurgusu Yunanlar söz konusu olduğunda Fransa'nın çıkarlarını korumak amaçlı bir araç olarak kullanılmıştır. Ayrıca Fransa'daki Yunanilik akımı bağımsız Yunanistan'ın kurulması fikrini destekleyen bir diğer unsur olmuştur. Ancak Fransızlar esasında Mısır seferi planlarının bir parçası olarak Yunanilik maskesini takmışlar böylece Yunanların sempatisini kazanarak onları Osmanlı'ya karşı kullanmayı hedeflemişlerdir. Bu nedenle Yunanilik konusu incelenirken Fransız siyasetine değinmeden geçilemez.

Fransızlar, Mısır seferinin başarıya ulaşması için, Mora yarımadasının stratejik bir coğrafya olduğuna inanıyorlardı. Buraya ordularını yerleştirmek için Yunanların desteğinin alınması gerekiyordu. Peki, bu nasıl mümkün olabilirdi? Yunanilik akımı, özgürlük vurgusu bu iş için en uygun araçlardı. Fransız devriminin getirdiği insan hakları bildirisi sonrası, Demokrasi yanlısı Fransızlar iyon adalarında “Özgür Yunanistan” sloganını yaymaya başladılar. Demokrasi kurumunu icat ve ihya eden bir halkın zincirlerini mutlaka kıracaklarını söylüyorlardı. Lefkada generali Royer duyurusunda “Uzun bir kölelik döneminin ardından artık özgürlüğün temiz havasını almanın ve mutlulukla umudun yeryüzünün birinci ırkına yayılmasının zamanıdır.” Bir başka

¹⁸⁶ Süleyman Kocabaş, a.g.e., s.206

¹⁸⁷ Süleyman Kocabaş, a.g.e., s.224

bildiride: “Size değerler arasında en önemli olanı, özgürlüğü sunuyoruz... Artık her türlü korku ve karamsarlık sizden uzak... Bizler sizin efendileriniz değiliz... sizleri çok mutlu etmek istemekteyiz.”¹⁸⁸ Aslında Fransızların Yunanlara demokrasi ve özgürlük getirmek gibi bir niyetleri yoktu. Rusya’ya benzer şekilde, Fransa da Helen Dostluğu fikrinden yararlanarak, Rumları kendi yayılcı politikalarını gerçekleştirmek için bir araç olarak kullanmak istemiştir. Fransız dışişleri bakanı Talleyrand’ın (Charles-Maurice de Talleyrand-Périgord) Napolyon’a cevaben yazdığı mektupta Fransızların asıl gayesi açıkça görülmektedir: “Bizim için hiçbir şey Arnavutluk’a, Yunanistan’a, Makedonya’ya el koymaktan daha kıymetdar ve daha mühim olamaz”.¹⁸⁹

Fransa İmparatoru Napolyon Bonapart, henüz ülkesine komutan olarak hizmet ettiği dönemde, Akdeniz ve Mısır üzerindeki yayılcı planlarının gerçekleşmesi için, hedefinde bulunan ülkelerdeki azınlıklar arasında tahrikler başlatmayı planlıyordu. Napolyon’un Osmanlı topraklarındaki ilk hedefi İyon adalarıydı. Burayı ilhak etme yolunda, Osmanlı ile çıkabilecek muhtemel bir çatışmada adada yaşayan Rumlar iyi bir müttefik olabilirdi. Yunanlık akımı, Osmanlı topraklarında yaşayan Rumları savaşıma ikna etmek için etkili bir propaganda aracı olarak kullanılabilirdi. Nitekim Napolyon Rumları isyana teşvik edebilmesi için General Gentili’ye şöyle nasihatte bulunmuştur: “Nutuklarında Yunanistan, Atina ve Sparta’dan söz etmeyi unutma ve onların özgürlük tutkularını kullan.”¹⁹⁰ Mora adasında bulunan Manya şehrine gönderdiği mektubunda ise Fransızların Antik Yunanistan döneminden bu yana özgürlüğünü korumayı başaran küçük ama cesur Manya halkını takdir ettiğini ve kendilerini korumayı ihmal etmeyeceklerini yazmıştır. Ayrıca Sparta’lıların torunlarının fırsatları olsaydı ataları gibi şanlı zaferler elde edebileceklerinden şüphe duymadığını belirten Bonaparte, kendilerini yakından tanımak istediğini yazmıştı¹⁹¹. Daha önce 1768-1774 Türk –Rus harbi sırasında Rus donanmasının Akdeniz’e gelişi üzerine, Rusların tahrikiyle Babıali’ye karşı isyan edip istiklal hareketine girişen Yunanlar, bu sefer Fransız’ların yardımıyla, milli gayelerinin gerçekleşeceği ümidine kapılmışlardı.

Napolyon Rumlara bunları söylerken, Rusya’nın sıcak denizlere inmesi tehlikesi ortaya çıktığında kendini Osmanlı’nın tarafında gösterir; Osmanlı’nın zayıf düşmesi

¹⁸⁸ Σάθας [Sathas], a.g.e., s. 565.

¹⁸⁹ Edouard Driault, *Napoleon’un Şark Siyaseti*. (Mütercim Köprülüzade Mehmed Fuad, Çeviryazı Selma Günaydın) Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2013, s.6.

¹⁹⁰ İsmail Soysal, *Fransız ihtilali ve Türk – Fransız Diploması Münasebetleri (1789-1802)*, Ankara, Türk Tarih kurumu Basımevi, 1964, s.168

¹⁹¹ Σιμόπουλος [Simopulos], a.g.e., s.339

halindeyse topraklarını alacağını söyler. 16 Ağustos 1797'de yazdığı bir mektubunda şöyle der: "... Korfu, Zante (Zakintos), Sefalonya (Kefalonya), adaları bizim için bütün İtalya'dan daha ehemmiyetlidir. Eğer tercih mecburiyetinde olsaydık, bütün İtalya'yı İmparatora (Avusturya'ya) terk edip, ticaretimiz ve zenginliğimiz için basamak olacak bu adaları muhafaza etmek, zannedirim, çok daha müreccaktır. Türklerin İmparatorluğu gün geçtikçe yıkılıyor. Bu adalara sahip olmak bizi, imkan nispetinde Türkiye'yi takviye edebilmek veya bu olmazsa, ondan payımızı alabilmek mevkiine koyacaktır. İngiltere'yi tam manasıyla ezmek için Mısır'ı zapt etmek lüzumunu hissedeceğimiz zaman uzak değildir. Her gün zayıflayan geniş Osmanlı İmparatorluğu'nun durumu, bizi bir an önce Yakındoğu ticaretimizi muhafaza tedbirlerini almak mecburiyetine koymaktadır."¹⁹²

Napolyon, yaşadığı zaferlerin kendisine kazandırdığı özgüvenle, Büyük İskender'in imparatorluğunu yeniden canlandırmayı hayal ediyordu. Sainte Helene hatıratında: "Yunanistan'ı kurtaracak insan ne büyük şeref kazanacaktır. Onun ismi tarihe Homer, Eflatun ve Epaminondas ile birlikte hakkedilecektir. Ben İtalya'da harbederken bu ümidi beslemiş ve Adriyatik kıyılarından Directoire'a, önümde İskender'in imparatorluğunun bulunduğunu yazmıştım¹⁹³" demişti. Elbette Napolyon Yunanistan'ı kurtarıp onu özgür bırakacak değildi. Şair ve Edip Fontanes kendisine şöyle sesleniyordu: "İtalya sizin büyük emelleriniz için çok dardır. Çok zaman, sizin Yunan milletiyle münasebetlerinizi düşünürüm. Eğer hem Vatikan duvarları, hem de İstanbul sarayının kulesi üzerine Fransız sancağı dikme gayesini benimsemişseniz, buna hiç hayret etmem. Bu, Doğu ve Batı İmparatorluğu'nun ihyası demek olacaktır."¹⁹⁴

Fransa'nın niyeti Avusturya'nın ve Rusya'nın Akdeniz'e açılmasını önlemek, aynı zamanda İngiltere'nin başarılarına karşın kendilerinin Akdeniz'de hakim güç olmalarını sağlamaktı. Talleyrand, bir mektubunda, Avusturya'nın esasen gözü bulunduğu Malta'nın zaptını Directoire'in tasvip ettiğini söyledikten sonra, Avusturya'nın Dalmaçya ve Raguza (Duprovnick) üzerinden Akdenize hakimiyet iddiasına işaretle şunları yazmıştı:

Avusturya, Türkiye'nin Arnavutluk ve Bosna eyaletlerine tecavüz niyetindedir. Öte yandan, Rusya ile birlikte hareket ederek, Rus donanmasının Egeye girmesi üzerine, buralarını arkadan da alabilir. Şu halde, onun denizlere doğru genişlemesini önlemek menfaatimiz icabıdır. Mısır'a gelince, bu husustaki fikirlerimiz büyüktür. Bunun faidelere hissedilmelidir. Size bu hususta mufassal şekilde

¹⁹² İsmail Soysal, a.g.e., s.165

¹⁹³ Rodocanachi, *Bonaparte et les Îles Ioniennes*, s.68, aktaran İsmail Soysal, a.g.e., s.166

¹⁹⁴ E. Driault, *La Question d'Orient*, Paris, 1912, s.72 aktaran İsmail Soysal, a.g.e., s.166

yazacağım. Bugünlük diyebilirim ki, eğer Mısır ilhak edilirse, bu iş, bu talihsiz memlekette sık sık tekerrür eden Rus ve İngiliz entrikalarını bozmak için yapılmalıdır. Türklere bu kadar büyük bir hizmet edince, oradaki hakimiyetlerini ve ihtiyacımız olan bütün ticari menfaatleri bize bırakmaya kolaylıkla razı olacaklardır. Müstemleke olarak, Mısır bize pek yakında Antiller'in mahsulatı kadar mahsul temin edecek, ayrıca Hint ticaretinin yolunu açacaktır...¹⁹⁵

Talleyrand, burada bir yandan, Adriatik havalisinin ve Mısırın akdenizde Avusturya – Rusya'nın nüfuzuna karşı Fransa'nın mücadelesinin ehemmiyetine ve Mısırdan elde edilecek ticari menfaatlere işaret ederken, öte yandan da, Mısır sanki sahipsizmiş gibi, oranın işgalini Türkiye için bir hizmet şeklinde göstermek istiyordu.

3.2.3. Alman Devletlerindeki Siyasi Arayış ve Yeni Yunanilik Akımı

Yeni Yunanilik akımı, Rusya ve Fransa'da siyasi çıkarları gizlemek için kullanılan bir paravan iken, Alman devletlerinde siyasi yenilenmeyi sağlayacak bir araç hizmeti görüyordu. Aydınlanma, siyasi, ideolojik ve kültürel bir hareket olarak özgürlükçü ve devrimci bir yapıya sahipti ve Avrupa'daki monarşinin statüsünü sorguluyordu. Ancak Fransa'da devrime sebep olan bu köktendeğişimci hareket, Almanya açısından olumsuz sonuçlar doğurmuştu. Bu yüzden Alman ülkelerinde Aydınlanma düşüncesine alternatif olabilecek bir hareket arayışı yaşıyordu. Bunun neticesinde neoklasizm, yani kadim Yunanistan medeniyetini model alan akım doğdu. Böylece insanı özgürleştirmeyi hedefleyen aydınlanmaya karşı, farklı bir ideal ortaya çıkarıldı: çağlara meydan okurcasına hiç değişmeyen, mükemmelliğe erişmiş klasik medeniyete geri dönmek.

Fikrin öncülerinden biri Yunanistan'ı hiç ziyaret etmemiş olan Alman arkeolog Wickelmann'dır. İtalya'daki antik çağ kalıntılarını araştırdığı sırada, Yunan medeniyetinin Avrupa kültürü üzerindeki etkisini fark etmiş olan Wickelmann, "Geschichte der Kunst des Altertums" (1763) isimli eserinde Yunan estetik anlayışının zaman ötesi olduğunu ispatlamaya çalışmıştır. Ona göre Roma eserleri sadece birer kopyadır; asıl olan sadece Yunan eserleridir.¹⁹⁶ Klasik çağın görkemi Antik Yunan'dan kaynaklanmaktadır. Çünkü Yunan kent devletlerinde özgürlük mevcuttur ve güzel sanatların gelişmesi için özgürlük en önemli şarttır. Wickelmann, bu yüzden modern

¹⁹⁵ Σιμόπουλος [Simopoulos], a.g.e., 342.

¹⁹⁶ Σιμόπουλος [Simopoulos], a.g.e. s. 388

insanın gelişebilmesi için kadim Yunan medeniyetini taklit etmesi gerektiğini savunmuştur.¹⁹⁷

Klasik döneme dönme fikri muhafazakâr bir düşünce gibi görünse de, aslında ilerlemek adına ortaya atılmış, feodalizm karşıtı bir düşüncedir. Klasik döneme dönmek, özgürlüğe ve demokrasiye dönmek demektir. Çünkü klasik ideal, özgür siyasi hayatı gerektirmektedir. Siyasi hayatta özgürlük yoksa kültürel gelişim mümkün olamaz. Kadim Yunan medeniyetinin zirveye ulaşmasının sebebi, siyasi özgürlük ve demokrasidir. Almanların izlemesi gereken yol budur.

Wickelmann Almanya'daki Yunaniliğin gelişmesine büyük katkı sağlamıştır. Onun tezinden sonraki yıllarda Goethe ve Schiller antik tragedya etkisi taşıyan tiyatro eserleri yazmıştır. Goethe ayrıca altı Yunan halk müziğini ve Yunan aşk şarkılarından bazılarını tercüme etmiştir. Bunlardan başka Herder ve Lessing kadim Yunan hayranlığıyla dolup taşan eserler yazmışlardır¹⁹⁸. Holderlin "Hyperion" isimli romanında, Almanya'nın Yunanistan'ı takip edip, Rönesans yaşaması gerektiğini savunmuştur.¹⁹⁹

Almanya'daki Yunanilik akımı, filozof ve dilbilimci Wilhelm von Humboldt'un Prusya eğitim bakanı olarak görevlendirilmesiyle, yeni bir aşamaya geçmiştir. Prusya hükümeti, Fransa karşısında uğranan mağlubiyetin ardından, ülkenin yeniden ayağa kalkmasını sağlayacak, aynı zamanda da kendilerini Fransa'daki gibi bir devrim hareketinden koruyacak özgün bir reform arayışı içerisindeydi. Eğitim alanında da reformlar yapılmalıydı. Görevi üstlenen Humboldt'un eğitim bakanlığı boyunca uygulamaya çalıştığı eğitim reformları, 1792-1793 yıllarında August Wolf ile birlikte hazırladıkları "Antikçağ ve özelde Yunanların incelenmesi üzerine" isimli taslağa dayanmaktaydı. Buna göre, Napolyon güçleri karşısında yaşanan yenilginin ardından Alman halkını yeniden bütünleştirmenin yolu, genel olarak antik çağın ve özellikle Antik Yunanların öğrenilmesinden geçmektedir. Yaşadığı dönemde hâkim olan romantik fikirlerden etkilenen Humboldt'a göre, antikçağın medeniyetleri yabancılaştırmaya uğramamış, saf, arı bir yapıya sahipti ve bunlar hakkında bilgi edinmek Almanya'da daha iyi insanlardan meydana gelmiş, daha iyi bir toplum ve dolayısıyla daha güçlü, zamana

¹⁹⁷ Martin Bernal, a.g.e., s. 284.

¹⁹⁸ Καρολίδης Παύλος, Ο γερμανικός Φιλελληνισμός [Karolidis Pavlos, Alman Yunaneverliği], Atina, 1917.,ss. 8-9

¹⁹⁹ Λασκαρής Σ.Θ., Ο Φιλελληνισμός εν Γερμανία κατά την Ελληνικήν Επανάστασιν, Αθήνα, Σύλλογος προς Διάδοσιν Ωφελίμων Βιβλίων, [Laskaris S. Th., Yunan isyanı sırasında Almanya'daki Yunaneverlik, Atina, Faydalı Kitapların Yaygınlaştırılması Derneği Yayınları], ss.1-14.

mevdan okuyacak kadar sağlam ve 6zg6n bir medeniyet yaratacaktır. “Altertumswissenschaft” ismi verilen bu doktrin, kurucuları tarafından gerıcılık ile devrim arasındaki 6ç6nc6 yol olarak g6r6lm6şt6r. Ne var ki ilerleme adına girişilen eğitim alanındaki bu reform hareketi pratikte stat6koyu korumaktan ileri gidememiştir.²⁰⁰

Alman bilginlerinin ve sanatçılarının ortaya koydukları eserler, kadim Yunan medeniyetine duyulan hayranlığı ifade etseler de, Almanya’daki Yunanilik akımı gerçek bir Yunaneseverlik hareketi değildir. Zira bu eserlerde modern Yunanlar ve onların içinde bulunduğu durum tamamen g6z ardı edilmiştir.²⁰¹ Almanya’daki Yunanilik hareketi aslında kadim Yunan medeniyetinin y6c6ltilerek Alman’larla Antik Yunanlar arasında hayali bir bağ kurulmasına vesile olmuş, bu vasıtayla Alman milliyetçiliğinin gelişmesine hizmet etmiştir.

3.2.3.1. Avusturya’nın Siyasi Çıkarları ve Yeni Yunanilik Akımı

Antik Yunan eserlerine duyulan ilgi, Almanya’da Fransız devriminin yarattığı dehşetle başlayan, gerıcılık ile ilerıcilik gerilimine ç6z6m olabilecek 6ç6nc6 bir yol bulma çabalarının bir 6r6n6 olarak doğmuştur. Alman romantikler kadim Yunanları d6nyevi kaosu aşmış ve kutsal m6kemmele yaklaşmış olarak g6r6yordu ve Aydınlanma tarafından ilan edilen evrensel değerleri reddetmek için aradıkları sağlam temel taşlarını kadim Yunanda bulmuşlardı. Romantiklere g6re Yunanlar evrensel insanlık değerinin ta kendisiydi.²⁰²

6te yandan Alman romantiklerinin Avrupa genelinde yayılan yenilikçi fikirlerinin karşısında, monarşi d6zeninin muhafaza edilmesi için çabalayan bir z6mre de mevcuttu. Buna en iyi 6rnek, Yunan isyanı d6neminde Avusturya’nın dış politikasını şekillendiren Metternich’tir. Alman siyasetçi, Napolyon savaşları sonrası Avrupada’ki dengeleri ve monarşi d6zenini korumak adına elinden gelen her t6rl6 çabayı g6stermiştir. İlerici, aydın fikirlerin 6n6ne set çektiği için Alman liberaller ona gerıciliği ve karanlığı ifade eden “Mitternacht” yani “gece yarısı” lakabını layık g6rm6řlerdi²⁰³. Metternich modern Yunanları bir zamanlar g6rkemli olan bir halkın yalnızca k6t6 y6nlerini tevar6s etmiş ahlaksız bir topluluk olarak g6r6yordu²⁰⁴. Onun muhafazakâr politik yaklaşımının bir

²⁰⁰ Bernal, a.g.e. s.362

²⁰¹ şim6poulos [Simopoulos], a.g.e. s. 366.

²⁰² şim6poulos [Simopoulos], a.g.e. s. 369.

²⁰³ şim6poulos [Simopoulos], a.g.e., ss. 399-401.

²⁰⁴ Tuncer H6ner, *Metternich’in Osmanlı Politikası (1815–1848)*, Ankara, 6mit Yayınları, 1996, s. 66.

sonucu olarak Avusturya Yunan isyanının başlangıcından itibaren Osmanlı Devleti'nin yanında yer almıştır. Metternich sadece diplomasi yoluyla değil, ülkesinin diğer olanaklarını da isyanın bastırılması için kullanmıştır. Bunu yapmasının sebebi elbette Osmanlı'ya karşı hissettiği dostane duygular değildir. Balkanlarda meydana gelecek herhangi bir kargaşa, Rusya'nın buradaki etkisini artırmasını sağlayacağı için Avusturya'nın çıkarlarına ters düşüyordu. Ayrıca Avusturya'da Yunan isyanı yasal otoriteye karşı başlatılmış bir devrim hareketi olarak görülüyordu.²⁰⁵ Dolayısıyla isyan, hem Avrupa'nın hassas siyasi ilişkilerini bozup yeni savaflara yol açabileceği için, hem de devrim hareketlerini tetikleyip monarşi düzeninin yıkılmasına sebep olabileceği için tehlikeli olarak görüldü ve engellenmesi için çaba gösterildi. Avusturya'da siyasi önceliklerin karşısında geri planda kalan Yunanilik, modern Yunanların desteklenmesine bir katkı sağlamadı.

²⁰⁵ Tuncer, a.g.e., ss.67-68.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

YUNANİLİK VE ORYANTALİZM

4.1 Yunan İsyanı ve Yeni Yunanilik Akımının Bilinmeyen Yüzü

Yunanilik akımı, yalnızca kadim Yunan medeniyetine methiyeler düzen edebî ve sanatsal bir hareket değildir. Yunanilik akımı, aynı zamanda, Batı'lı entelektüellere yasaklanmış siyasi görüşleri semboller aracılığıyla ifade etme imkânı sağlayan bir üsluptur. Dahası, Yunanilik akımı, Batı'nın üstün meziyetlerini ortaya çıkarmak için, Doğu'ya ve Doğululara olumsuz özellikler yakıştıran Şarkiyatçılık tavrıyla benzerlikler göstermektedir. Elinizdeki bölümde bu konular irdelenecektir.

Yunan isyanı başladığında, Avrupa'da henüz monarşi düzeni hâkimdi. Ancak Liberal fikirlerin yaygınlaştığı bu dönemde, Avrupa halkı bu isyanı despotizme karşı başlatılmış bir hareket olarak görmüş, Yunan isyancılara arka çıkmışlardı. Çünkü isyan, eski düzenin yerine yeni bir düzenin başlaması açısından ümit vaat ediyordu. İsyân, Avrupalı aydınlar tarafından da heyecanla karşılandı. Yunan isyanı kendilerine liberal fikirlerini uygulama ve her tür monarşi karşıtı davranış ve düşünceyi ifade etme imkânı sağlayacaktı. İsyân ile ilgili haberler öncelikle Antik Yunan araştırmaları yapan toplumlarda coşku yaratmıştı. Özellikle konu ile ilgilenen akademik topluluk ve yeni bir gelecek hakkında hayaller kuran gençlik arasında bu coşku daha fazla yaşanmıştı. Antik Yunan ruhunun tekrar canlandığı düşünülüyordu. Akıllara Antik Helenlerin Perslerle yaptıkları savaşlarla ilgili kahramanlık hikayeleri geliyor, duyguların kabarmasına yol açıyordu. Kısa sürede bu coşku halkın diğer kesimlerine de yayıldı. İşçiler ve köylüler de isyan hakkındaki gelişmeleri merak eder oldu. Ancak bu ilginin kaynağı Yunan hayranlığı değildi. Aslında bunların altında yatan şey, liberal özgürlük arayışının uyanmasıydı.²⁰⁶

Yunanilik akımı, Yunan isyanının duyulması ile yeni bir safhaya geçmiş oldu. Neoklasizm akımı Antik Yunan sanat ve edebiyatını yeniden gündeme getirmişti. Romantizm akımı ise insanlara cesaret ve kahramanlık hayalleri aşılamıştı. Yunan isyanı,

²⁰⁶ Σιμόπουλος [Simopoulos], a.g.e., s.463.

Avrupa’da liberal düşüncenin canlanmasına yol açtı. Yeni Yunanilik hareketi bu canlanmanın edebî ifadesi olarak Avrupa kamuoyunun dikkatlerini isyan sırasında olan biten hadiseler üzerine yoğunlaştırdı. Böylelikle Yunan isyanı Avrupalıların zihninde baskıcı rejimlere karşı yürütülen bir kurtuluş savaşı olarak sembolleşti. İsyanın tüm Avrupa için taşıdığı önemi romantik şair ve radikal bir siyasetçi olan Percy Bysshe Shelley, “Hellas” isimli trajedi eserinin girişinde şu sözlerle ifade etmiştir: “Hepimiz Yunanız. Yasalarımızın, edebiyatımızın, dinimizin, sanatımızın kökleri Yunanistan’dandır. Yunanistan olmasaydı hala vahşiler ve putperestler olabilirdik.” Eser, kadim çağlarda Yunanlarla Persler arasında geçen savaştan esinlenerek yazılmıştı; Ancak bu kez Perslerin yerinde Türkler, Pers hükümdarı Kserkses’in yerindeyse Sultan II. Mahmut bulunuyordu. Eserin son korosunda yer alan mısralar dünyaya hâkim olacak yeni düzeni müjdeliyordu; dünyanın altın çağı yeniden başlayacak, bambaşka bir Atina doğacaktı. Çünkü Rum isyancılar, tiranlığa baş kaldırarak tüm Avrupa’ya örnek olacak bir eylem başlatmışlardı. Shelley, Yunan isyancılara yardım etmeyen hükümetleri bu yolla yermiş, Avrupalıları bu şekilde isyanı desteklemeye davet etmişti.²⁰⁷

Yunan isyanının Avrupa’daki yorumu basın tarafından gerçekleştiriliyordu. Fransa ve İngiltere gibi sansürün düşük olduğu ülkelerde gazetelerde Yunanistan’daki savaş hakkında haberler yayımlanıyor, köşe yazılarında isyancıları destekleyen ateşli yorumlar yazılıyordu. Bunları makaleler ve şiirler takip ediyordu.²⁰⁸ Avrupa üniversitelerindeki klasik filoloji profesörleri Yunanilik hareketinde ön planda yer alıyordu. Örneğin Stazburg Üniverstesinden Antik Yunan edebiyatı profesörü J.G. Schweighauser:

“Türkler pek çok defa uygarlığımızı tehdit etti ve Yunanların bu konuda şöyle bir atasözü var: onlar nereye ayak bassalar, çimenlerin büyümesi durur. Medeniyet şu anda boyunduruk altında inliyor. Bu adamlar uygarlığımızı borçlu olduğumuz kahramanların, şairlerin, filozofların, sanatçıların torunları. Ülkelerini yeniden canlandırmak istedikleri için korkunç katliamlara maruz kalıyorlar. Modern ilerlemenin mükemmelleştirdiği meyvelerin tohumlarının atıldığı geçmişin ihtişamını hatırlayarak topraklarını ve adalarını kurtarmaya çabaladıkları için denizleri aşmak zorunda kalıyorlar. Hangi Edebiyat ve Sanat dostu Maraton’u ve Salamina’yı meydana getiren kadim Yunan devletinin yeniden hayat bulmasını, Platon’un Sofokles’ten ders dinlediği, Homeros’un şiirlerinin Perikles’in sarayında ve Fidias’ın tapınağında seslendirildiği zamanın geri gelmesini istemez ki.”²⁰⁹

Fakat Avrupalılar, Yunanistan’dan alınan haberleri takip ederken, Rumların propaganda amacıyla gerçekleri çarpıttığını bilmiyorlardı. Üstelik Türkler hakkında

²⁰⁷ Clair, a.g.e., s. 54.

²⁰⁸ Clair, a.g.e., s. 53.

²⁰⁹ J.G. Schweighauser, *Discours sur les Services que les Grecs ont rendues a la Civilisation*, Paris, 1821, aktaran Clair, a.g.e., s. 56.

tarihten gelen önyargılar, Avrupa'luların çarpıtılmış veya abartılmış haberlere inanmasını kolaylaştırıyordu. "Doğu Despotizmi" bu önyargıların temel taşıydı. Bu önyargılara göre Türkler, zalim, saldırgan, barbar bir soydu ve Avrupa medeniyeti için tehlike arz ediyordu. Türk hükümdarlar devletlerini keyfi olarak yönetiyor, halka köle muamelesi uyguluyordu. "Doğu Despotizmi", 18. yüzyılda Doğu'ya ötekilik katan en önemli kavramlardan biridir. Hentch'e göre bu kavram İslam'a yönelik fanatizmin doğurduğu eski önyargılardan daha etkili olmuştur.²¹⁰ Bir yandan da Hıristiyan din adamları halkı Türkler aleyhine kışkırtıyordu. Eski Fransız piskoposlarından N. de Pradt Yunanlar hakkında şöyle yazıyordu: "Bilimlerin ülkesi, kahramanların annesi, kürenin hocası (Yunanistan); nihayet, altı asırlık kölelikten sonra, barbar ellerin senin mezarının girişini kapamak için koymuş olduğu kayayı kaldırıyorsun... Hangi insan ruhu senin asil davranışlarına katılmayı reddeder ve kendi kolunu kullanamayacağı için bunun avantajı olarak sana dualar etmez!"²¹¹ Buna benzer pek çok makale, broşür ve kitaplarla Greklerin "yiğitlikleri" yüceltiliyordu. 1821 yılında Fransa'da en az 9, 1822 yılında ise 18'den çok Helen yanlısı kitap yayımlanmıştı.²¹²

Yunanlıların kazandığı zaferleri heyecanla duyuran makalelerin yanı sıra, milli menfaatler açısından Yunanlıların desteklenmesi gerektiğini savunan ve isyana karşı olumsuz tutum sergileyen politikacıları eleştiren makaleler de kaleme alınmıştır. Fransa'da yayımlanan gazeteler hükümete Metternich doktrininden vazgeçmesi yönünde çağrıda bulunuyordu. Fransa'nın Osmanlı ve Mısır valisi Kavalalı Mehmetali Paşa'ya yardım ediyor oluşu eleştiriliyordu. Yunan isyanı Napolyun'un düşmesinden sonra Fransa'nın doğuda kaybettiği gücünü yeniden kazanması için mükemmel bir fırsattı. Fransa, Waterloo savaşında uğradığı hezimetin böylece üstesinden gelecektir. Ayrıca İngiltere'nin her an isyana müdahil olup bölgede güç kazanması ihtimali mevcuttu.²¹³ Fransa'da bu yüzden Yunanlık akımı milli menfaatler açısından gerekli ve pratik anlamda kullanıma açıktı. Aynı şekilde İngiltere'deki gazeteler hükümeti uyguladığı Yunan karşıtı tavrından ötürü eleştiriyordu. Kurulacak Yunan Devleti ticari açıdan yeni fırsatlar demektir. Ayrıca bu sayede İngiltere Akdeniz'de üs kurabilirdi. Üstelik

²¹⁰ Thierry Hentch, a.g.e., s.147.

²¹¹ Clair, a.g.e. s.55

²¹² Sonyel, a.g.e.. s.214.

²¹³ Clair, a.g.e., s.57.

İngiltere'nin meydanı boş bırakması durumunda Rusya'nın bölgede güç kazanması muhtemeldi.²¹⁴

Yunanilik akımının en güçlü ifade bulduğu yer Alman devletleriydi. 17. yüzyıl ortalarından itibaren burada hayat bulan klasik dünya ideali ve Antik Yunan'a duyulan hayranlık güçlü bir ideolojiye dönüşmüştü. Ayrıca Napolyon savaşları esnasında işgale uğramış olmanın getirdiği utanç ve hayal kırıklığıyla Almanlar arasında güçlü bir milliyetçilik idealizmi gelişmişti. Diğer yandan Alman devletlerinde otoriter bir anlayış hâkimdi. Özellikle Waterloo savaşından sonraki yıllarda baskı daha da artmış İnsan hakları, düşünce ve ifade özgürlüğünde kısıtlamalar uygulanır olmuştu. Avusturya ve Prusya herhangi bir devrim kıvılcımına karşı sert önlemler almıştı. Bu yüzden ülkedeki liberaller hayal kırıklığı içerisinde yaşıyordu. Almanlar anayasaya dayanan bir yönetim sistemine kavuşmayı arzuluyorlardı ve bu isteklerini elde etmek için bir mücadele yolu arıyorlardı.²¹⁵ Yunanilik akımı tüm bu zorlukları aşabilecek, siyasi amaçlar için kullanılacak uygun bir araçtı. Yunanilik bayrağı taşıyarak Alman devletlerinin birleşmesi, insan hakları, anayasal hak ve özgürlüklerin talebi mümkündü. Bu yüzden Yunanilik, yöneticilerin baskısından bıkmış olan liberallerin özgürlük arayışında taktığı maskeydi. Başlangıç akademi dünyasında olmuştu. Leipzig üniversitesinden Josef Wolf isimli bir profesör açık bir şekilde Yunanlarla Almanlar arasında bağ kuruyordu; “Biz Almanlar Yunanların yüzünde kendimizi görüyoruz. Aklımız kendiliğinden Fransız boyunduruğundan kurtulduğumuz zamana gidiyor... İnsan merak ediyor Yunanistan bir gün kendi eliyle veya başka bir gücün yardımıyla özgürlüğünü kazanmayı başarır mı acaba kimin eline düşer? Yunanistan tahtına çıkan prens kim olursa olsun, halk Amerika veya İngiltere modelindeki gibi temsilcilik sistemi veya Polonya'da mevcut olan sistem gibi liberal bir anayasa sahip olmalıdır.”²¹⁶ Almanlar ve Yunanlar aynı ideal için savaş veriyordu. Osmanlı Padişahına baş kaldıran Yunanlar, despotizme karşı ayaklanarak yeniden atalarına layık bir harekete girişmişti. Bu konuda bir Alman teoloji profesörü yazdığı “Yunanistan'ın Meselesi Avrupa'nın Meselesi” başlıklı bir broşürde şöyle diyordu: “Yunanistan politik uykusundan uyandı ve bir genç gibi dinç ve şanlı bir vizyonla Avrupa uluslarının arasına katıldı. Yunanistan'ın parladığı dönemlerin

²¹⁴ Σιμόπουλος [Simopoulos], a.g.e., ss. 464-465.

²¹⁵ Clair, a.g.e., s.60.

²¹⁶ Clair, a.g.e., s.62.

üzerinden iki bin yıl geçti. Ancak günümüz Yunanlarının, ölümsüz eserleriyle geçmişten bugüne zihnimizi aydınlatan Antik Helenlerin torunları olduğu kesindir.”²¹⁷

Avrupa'nın çoğu şehirlerinde komiteler kuruldu ve Yunan isyancılar için yardım amaçlı para toplanmaya başlandı. Ayrıca ihtiyaç duyulacak her tür askeri malzeme ve savaşacak askerler toplanıyordu. Organizatörlerin aklında Osmanlı yönetiminden çok kendi yöneticileri vardı. Yunan isyancılar için toplanan her yardım aslında Avrupa'daki despotlar aleyhine kullanılmış oluyordu. Bu icraat aslında sembolik bir protesto aracıydı. Bir Alman vatandaşı verdiği yardımın gerçekten Yunanistan'a ulaşip ulaşmayacağı konusunda şüpheye düştüğünde, organizatörlerden aldığı cevap şuydu: “Sen ver de, gerisini düşünme! Kendi iyiliğin için ver! Denize de düşseler, rüzgâra kapılıp gitseler yine de kazanlıyız. Komitecilere Yunanlara ulaştırması için para vererek aslında kendimiz için özgürlük satın alıyoruz, özgürce fikrimizi ifade etmiş oluyoruz.”²¹⁸

Yunan isyanı aynı zamanda Napolyon savaşlarının bitmesinin ardından işsiz kalan binlerce eski profesyonel asker için yeni istihdam imkânı demekti. Diğer taraftan Yunanistan'a gönüllü olarak gitmiş fakat orada yaşanan vahşeti gördükten sonra ülkesine geri dönen Avrupa'lılar da olmuştu. Döndüklerinde anılarını kitap halinde yayınlıyor, duydukları pişmanlığı dile getirerek isyana katılacak müstakbel gönüllüleri vazgeçirmeye çalışıyorlardı. Örneğin 1822 yılının sonuna doğru Yunanistan'dan Marsilya'ya dönen Prusya'lı bir subay, kadim Yunan medeniyeti hakkında metinler okuyarak etkilendiği ve Yunanistan isyanına katılarak çabucak terfi edebileceğine inandığı için Yunanistan'a geldiğini fakat umduğunu bulamadığını yazmıştı. Üstelik Tripolitsa'nın Yunan isyancılar tarafından ele geçirilişi sırasında şahit olduğu zulmünden çok etkilenmişti: “Truva'nın Kraliçesi Eleni gibi güzel olan genç bir Türk kız, Kolokotronis'in (Yunan isyancıların bir komutanı) erkek yeğeni tarafından keyfi olarak vurulmuştu... Üç Türk çocuk anne ve babalarının gözleri önünde ateşte yavaşça yakılmıştı...”²¹⁹

Sanat ve edebiyat alanındaki Yunanilik akımı, isyanın başlamasıyla siyasi bir tavra dönüşmüş, Avrupa'da liberal düşünceye sahip insanların kendi başlarında bulunan baskıcı rejime karşı tepkilerini ifade etmelerine imkân sağlayan bir araç halini almıştı. Osmanlı idaresi, dönemin gazeteleri tarafından baskıcı bir rejim olarak tasvir ediliyor, akademisyen, düşünür ve edipler isyan nezdinde tüm baskıcı iktidarlara karşı tavır

²¹⁷ Clair, a.g.e., s.62

²¹⁸ Sonyel, a.g.e., s. 467

²¹⁹ Sonyel, a.g.e., s. 218.

alıyordu. Türk tiranlığı karşısında Yunan isyancıların kazandığı zaferler Avrupa halkını coşturuyordu. Fakat isyancıların başarısının yanında, esasen monarşinin almış olduğu darbe kutlanıyordu. Bilinçaltında kendi başlarındaki diktatörler bulunuyordu. Yunanlar ayrıca dini inanç sebebiyle de destekleniyordu. Sonuç olarak Yunan isyanı bir özgürlük timsaline dönüşmüş, Avrupa halkına bir vizyon sağlamıştı.

Diğer taraftan, Yunan isyanı Batı'lıların hayalindeki Doğu'ya ait imgelerin, önyargıların yeniden canlanmasına vesile olmuştur. Yunanilere göre Osmanlı, medenî Avrupa'ya karşı bir tehdittir; halkını keyfi olarak, zulümle yönetmektedir. Yunanlarsa artık atalarına yakışır bir şekilde, bir "Avrupalı" olarak tiranlığa baş kaldırmıştır. Yunanlar artık araştırma nesnesi olup, pasif, hiçbir şeye karışmayan, yalnızca tarihi bir özelliğe sahip, kendisi hakkında karar veremeyen özelliğinden sıyrılmıştır. Bu nedenle Yunanlar artık "öteki" olmaktan çıkıp özneleşmeye adaydır. Yunanistan'a giden Batı'lılarsa isyancıların Batı'da temsil edildiği gibi, özgürlük için savaşan, ideal kahramanlar olmadığını görünce hayal kırıklığı yaşamışlardır. Osmanlı – Yunan ayrımında etkili olan Yunanilik akımının sergilediği Oryanalist yaklaşım, aşağıdaki bölümde daha net olarak görülecektir.

4.2 Meşhur Yunanilerin Özgürlük Arayışı ve Yunan İsyanı

Yunan isyanından önce Avrupa'daki monarşiler mevcut siyasi düzeni tehdit edebilecek isyan girişimlerine engel olunması konusunda ittifak halindeydiler. Bu nedenle Yunanların Eflak Buğdan bölgesindeki ilk isyan teşebbüsünde Avrupa devletlerinin bir kısmı Osmanlı'nın yanında yer aldı. Kısa bir süre sonra isyan bu kez Mora yarımadasında patlak verdiğindeyse basından, sanat ve düşünce camiasından, ayrıca halktan gelen baskılar sonucunda milli stratejiler gözden geçirilip isyanın büyük güçlerin lehine kullanılabilir olduğu fark edildi. Dönemin büyük güçleri, Osmanlı imparatorluğunun gücünü kaybettiğinin farkındaydı ve artık her biri imparatorluk üzerindeki nüfuzunu artırmak için birbirleriyle rekabet halindeydi. Mora yarımadası imparatorluktan ayrılacak ilk kara parçası olabilirdi ve bu topraklarda yaşayan Yunanlar kontrol altına alınmalıydı. Fakat bu nasıl mümkün olabilirdi?

Yunanlar ile Avrupalılar aynı dine mensup olsalar da, mezhepsel ve tarihsel bazı sebeplerden ötürü aralarında bir güven eksikliği bulunuyordu. Yitik güveni yeniden tesis edebilmek için farklı bir yaklaşıma ihtiyaç vardı. Çözüm yolu yeni Yunanilik akımından

geçiyordu. Yunanilik akımı, büyük güçlerin Yunan isyancıları kontrol altına almalarına imkân sağlayacak ideolojik araca dönüştürülebilirdi. Böylece bölgeye gönderilen ajanların halk arasında kabul görmesi için “Helen Dostları” adında bir mit ortaya atıldı. Bu sayede isyandan önce modern Yunanlardan nefret ettiğini açıkça ilan etmiş olan kişiler bile Yunanlara Helensever olarak duyuruldu. Yunanilik ve siyaset el ele vermişlerdi.

Yunaniliğin ve Yunanseverlerin tarihi, Yunanistan içinde ve dışında bulunan yönetici sınıf tarafından, isyan esnasında yazılmaya başlandı. Kaynak olarak genellikle isyan döneminde yazılan metinler seçildi. Ancak bu metinlerin çoğu zaman geçici hedeflere ulaşabilmek için veya baskı altında yazıldığı göz önünde bulundurulduğunda, güvenilirlikleri sarsılmaktadır. Bilinçli veya bilinçsiz olarak büyük güçlerin çıkarlarına hizmet eden siyaset adamları, gazeteciler, akademisyenler ve diğer münevver kesim gerçekleri çarpıtarak, hatta bazı durumlarda sahte belgeler kullanarak, Yunanistan’a gelen yabancıları kahraman olarak yüceltti.²²⁰ Böylelikle Avrupalı sözde Yunanseverler, Yunan isyancılar arasında kabul gördü. Yunanistan’a gelmiş olan sözde Yunanseverlerin asıl amacıysa isyana müdahil olup kendi ülkelerinin çıkarlarını gözetmekti.

Avrupa’da 19. asrın başlarında halk arasında liberal özgürlük rüzgârları esiyordu. Yönetici zümreyse halkın bu heyecanını yatıştırarak bir yönetime ihtiyaç duyuyordu. Yunan isyancıların yardımına koşan yabancı Yunanseverler, farkında olmadan monarşi düzeninin ihtiyaç duyduğu bu hizmeti sunmuş oluyordu. Çünkü tiranlığa baş kaldıran Yunanlara destek vermek uğruna canını tehlikeye atan Avrupa’lı gönüllüler hakkındaki efsanevi kahramanlık hikayeleri sayesinde, Avrupalı mutlakiyetçi ve muhafazakar yönetimler kendi sınırları içerisindeki halkın dikkatini, devrim ruhunu, enerjisini sınırlarının dışındaki kaynaklara aktararak, uzaklardaki bir idealin gerçekleşmesiyle, içerideki statükoyu koruma imkanına sahip oluyorlardı.²²¹

İsyan dönemindeki Batı’lı yazarlardan bazıları gerçekte Yunanistan’ın durumuyla değil, Türk ve Müslüman düşmanlığıyla ilgileniyordu. Bu kişiler Avrupa’ya yerleşmiş olan milyonlarca Müslüman’ın toptan sürgün edilmesini talep ediyorlardı. En azılı Türk düşmanlarından biri olan İngiliz papaz Thomas Hughes broşüründe İngiliz filozoflardan Lord Bacon’un “hiçbir ulus birbirine benzememekle birlikte, kimi soyları bastırmak

²²⁰ Σιμόπουλος [Simopoulos], a.g.e., s. 484.

²²¹ Crawley C.W., *The Question of Greek Independence*, Cambridge University Press, Cambridge, 1930, s.14.

insani bir görevdir, çünkü onlar doğanın yasalarına karşı büsbütün dejenere olmuşlardır; onların beden ve akıllarına canavarlık işlemiştir... onlar insanlığın düşmanıdır...” argümanına dayanarak “Ayak bastıkları her yeri kirleten, en zayıf, alçak ve kötülük kaynağı olan ve yaratılışın büyük bir kısmını alçaltan ve aşağılayan zalimlerin (Türklerin) imha edilmesini” talep ediyordu.²²²

Çıkarlar çerçevesinde yazılmış olan yalanlar silsilesinden oluşan bu tarih anlayışı Yunanistan resmen bağımsızlığına kavuştuktan sonra, özellikle eğitim yoluyla halkın bilincine aşılandı.²²³ Yunan Devleti, 1834 yılından itibaren, tarih ve coğrafya kitaplarının içeriğini ulus merkezci bir çerçevede belirlemiş, ulusal bilincini oluşturma çabasında, kendi kimliğini diğer halklarla kıyaslama yoluyla inşa etmiştir. Böylece Türkler, cahil, barbar ve despot sıfatlarıyla nitelendirilmiş ve Yunan ulusu için daimi tehdit olarak yansıtılmıştır. Diğer taraftan Avrupalılarla yapılan kıyaslamalarda, daha çok kadim Yunanlarla Avrupalılar arasındaki benzerliklere dikkat çekilmiştir.²²⁴ Böylelikle eserlerinde kadim Yunan medeniyetinden övgüyle bahseden, fakat aslında Yunanların ve Türklerin hasımları olan Batı’lı gezginler Yunan halkının özgürlüğü için savaşmış veya yazılarıyla katkıda bulunmuş saygıdeğer kahramanlar olarak tarihe geçmiştir. Bugün hâlâ Yunanistan’da caddeler ve meydanlar sözde Yunanseverlerin isimlerini taşımaktadır ve Yunanilik siyasi amaçlarla kullanılmaya devam etmektedir.

Yunan isyanı hakkında yazılan metinlerde oryantalist bakış açısının tüm özelliklerini görmek mümkündür. Türkler insanlık için bir tehdit olarak tasvir edilmiş, onları ıslah etmek ise Batı’ya vazife olmuştur. Osmanlı’ya isyan eden Yunanların durumu da çok farklı değildir. Batı’lı gezginler her fırsatta Yunanları cehaletle itham ederek kendi üstünlüklerini ortaya koyma gayreti içerisinde olmuşlardır. Yunanlar, Osmanlı’dan bağımsız bir devlet kurmayı başarsalar bile, kendilerini yönetmekten aciz oldukları için Batı’lılar tarafından yönetilmeleri gerekmektedir. Aşağıda ismi en çok zikredilen birkaç Yunanilik üstadının bu yaklaşımı incelenmektedir.

4.2.1. George ve Stratford Canning

Gerorge Canning İngiltere’nin dış işleri bakanlığı ve başbakanlık görevlerini yürütmüş ve Yunan isyanının seyrinde önemli rol oynamış bir isimdir. Yunanistan’da

²²² Sonyel, a.g.e., s. 216.

²²³ Σιμόπουλος [Simopoulos], a.g.e., s. 484.

²²⁴ Esra Özşüer, "Türk-Yunan İlişkilerinde Biz ve Öteki Önyargıların Dinamikleri", *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, C.1, 2012, s.480.

Helen dostu olarak bilinen Canning, gerçekte sadece İngiltere'nin çıkarlarını korumak için çabalıyordu. Gençlik yıllarında Yunanistan'ın Türk tiranlığından kurtulmasını ümit ettiğini ifade eden bir şiir yazmış olsa da, o aslında modern Yunanlardan hoşlanmıyor, “Hiç şüphe yok ki, dünyada Yunanlardan daha aşağılık bir millet yoktur” diyordu²²⁵.

1822 yılında dış işleri bakanlığı görevi alan Canning, 1825 yılına kadar İngiltere'nin herhangi bir şekilde isyana doğrudan müdahil olmaktan kaçınması gerektiğini düşünüyordu. Bu politikayı izlemesinin sebebi onun Türklere duyduğu saygı değildi. Canning, İngiltere'nin açıkça Osmanlı karşıtı bir politika izlemesi durumunda, Hilafet idaresi altında bulunan Hindistanlı Müslümanların huzursuz olmalarına ve sorun çıkarmalarına yol açabileceğinin farkındaydı²²⁶. Fakat Yunanlar er geç bağımsızlıklarını elde edeceklerdi ve Rusya isyana destek vererek Yunanistan'da nüfuzunu artırmayı başarmışken, İngiltere tarafsızlığı sebebiyle ikinci planda kalmıştı. Yunanistan Rusya'nın değil, İngilterenin nüfuzu altına girmeliydi. Böylece Canning kutsal ittifak'ın ilkelerinden uzaklaşıp bağımsız Yunanistan'ı destekleyen bir politika geliştirdi.

Canning'in yeni stratejisine göre, Yunanistan, İngiltere'ye Doğu Meselesini yönetmekte kolaylık sağlayacak askeri üs olarak kullanılabilirdi. Ayrıca bağımsız fakat zayıf Yunanistan, iktisadi açıdan İngiltere'nin açacağı kredilere muhtaç olacak böylelikle kendileri için iyi bir kazanç kapısına dönüşecektir.²²⁷ Üstelik İngiltere'nin izleyeceği yeni politikayı Osmanlı devletinin kabullenmesi muhtemeldir. Çünkü Yunanistan devletinin İngiltere'nin himayesinde kurulması, Rusya'nın sıcak denizlere inmesini ve bölgede güç kazanmasını engellenecek, böylece Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğü korunmuş olacaktır.²²⁸

İngiltere Dışişleri Bakanı George Canning'in yeğeni ve bir dönem Osmanlı büyükelçiliği yürüterek İngiltere'nin dış politikasına yön veren Stratford Canning, amcası gibi, Antik Yunan medeniyetine hayranlık besliyordu. Stratford Canning, Osmanlı büyükelçiliğinde kâtip olarak göreve başladığı ilk yıllarda bilgisini artırmak amacıyla çıktığı gezide (1809) Bursa'ya uğradı, Uludağ'a tırmandı. Her yanda eski Yunan kalıntılarına rastladı. Klasik kültürle büyümüş bir Avrupalı için tükenmez bir ilgi konusu olan bu havayı kimi Homeros'tan şiirler okuyarak, kimi tarihsel olayları anarak

²²⁵ Harold Temperley, *The Foreign Policy of Canning 1822-1827: England, The New-holy Alliance, And The New World*. London, 1887, <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.500273>, (27.05.2018), s.329.

²²⁶ Temperley, a.g.e., s. 329

²²⁷ Σιμόπουλος [Simopoulos], a.g.e., s.501.

²²⁸ Fahir Armaoğlu, *Siyasi Tarih*, Ankara, 1968, s.101 aktaran Haluk F. Gürsel, a.g.e., s.84

pekiştirmeyi kendine zevk bildi. Canning, Osmanlı topraklarında hissettiklerini yazdığı bir mektubunda şöyle aktarmaktadır:

Buraya varışımızda çevremizde gördüğümüz her şey o güne dek rastlamadığım bir yoğunlukla beni sarıp sarmaladıydı. Her şey öyle değişikti ki! Şehrin azameti, giyimlerin çeşitliliği, konuşulan dillerin türürlülüğü karşısında Homeros ile Vergilius'un sözünü ettikleri eski günlerde yaşıyormuşa döndüm. Hele halkın bize gösterdiği konukseverlik, her şey olumlu bir ışık altında görmeme el verdi. Sandım ki, ilk ağızda duyduğum ilgi azalacağına günden güne artacaktır. Kendi kendime, iki üç yıl boyunca zengin bir toplumu incelemeye, anlamaya yetmez, diyordum. Halkın oturup kalkışı, yaşayışı, dükkanlar, camiler, mezarlıklar aklıma hep binbir gece masallarını getiriyordu. Köpek, kedi leşleriyle beneklenmiş dar, çamurlu sokaklar bile gözüme batmıyordu. Hani her an karşıma Hektor'un torunlarından biri kalkanı kılıcıyla çıkacak gibime geliyordu. Geceleri Kırk Haramilerle dolup taşan düşler görüyordum. Oysa muhayyilenin saltanatı kısa oluyor. Bir iki ay geçti geçmedi, merakım yatıştı. Yenilikler aşınıverdi. Görülecek her şeyi görmüştüm; ne zoruma aynı şeyleri yeni baştan göreyim sorusu zihnimi kurcalamaya başladı.²²⁹

Stratford Canning'e göre Türkler, Yunanistan'daki insan haklarına aykırı düşen idareleri yüzünden uygar uluslar topluluğunun dışına çıkmışlardır, dolayısıyla Yunanlar uygar çerçeveler içinde yürütülen meşru bir otoriteye karşı değil, uygarlık dışı bir tiranlığa karşı cephe almaktadır. Bu yüzden İngiltere'nin Yunanların lehine müdahaleye girişmesi ahlakî bir ödevdir.²³⁰ Fakat Osmanlı yönetimini "Tiranlık" olarak niteleyen Canning, kurulacak olan "Bağımsız" Yunanistan'ın Avrupa'nın tayin edeceği bir kral ile yine monarşi düzeniyle yönetilmesi gerektiği kanaatindeydi:

Yunanlar sayıca az ve yoksuldular. Şu halde bir kral ailesine bakıp etmeleri güç olacaktı. Gene de sözünü geçiren bir otoriteye, ihtiyaçlarını karşılamaya, zaaflarını örtmeye, ihtiraslarını dizginlemeye uygun, çalışma sayesinde gelişen bir topluluk haline gelmelerini sağlamaya elverişli bir hükümete muhtaçtılar. Bu şartlarda demokrat ve cumhuriyetçi idare sistemleri iç barışı sağlamaya, komşuların dostluğunu kazandırmaya ve Avrupa'nın güvenini üzerlerine çekmeye elverişli değildi. Onun için tabii bazı meşrutî kayıtlara tabii olmak şartıyla mutlaki bir hükümet tarzının uygun olacağı düşüncesine vardım. Meşrutî gelişmelerin bir iyi niyet havası içinde yürütülebileceğini de kabul ettikten sonra, yurtiçindeki kardeş kavgasını, düşmanlıkları yatıştırabilmek için kralın yabancı prensler arasından seçilmesi zorunluluğu üzerinde durdum.²³¹

Canning'in bu sözleri, onun modern Yunan'lar hakkındaki görüşlerini açığa çıkarmaktadır. Modern Yunanlar, atalarının aksine, demokrasiye dayanan bir devlet kurup kendi kendilerini yönetme becerisinden yoksundur. Şanlı bir geçmişe sahip olan bu milleti artık yabancılar yönetmelidir. Aksi takdirde, iç çatışmalar son bulmayacaktır. Canning'in bu düşüncelerini bir başka mektubunda açıkça görmek mümkündür. Canning, mektubunu 17 aralık 1829 yılında, İngiliz hükümeti tarafından Yunanistan sınırlarının

²²⁹ Stanley Lane Pool. *Lord Stratford Canning'in Türkiye Anıları*, (çev. Can Yücel), Ankara, Yurt Yayınları, 1988. s.28.

²³⁰ Lane Pool, a.g.e., s.47.

²³¹ Lane Pool, a.g.e., s.70.

genişletilmesini müzakere etmek üzere İstanbul'a gönderildiğinde, Yunanistan'a yaklaştığı bir sırada eşine yazmıştı:

Yunan kıyılarına yaklaştığımız şu sıralarda, Yunan milletinin lehine hisler duymuyor olmam beni hayli üzüyor. Nifak, parti kavgaları, politika dalavereleri artık çığırından çıkmış halde. Tevekkeli İncil'de Yunanlara "sapık!" denmemiş. Kimi zaman, Yunanların lanetlenmiş bir millet olduğuna inanasım geliyor. Türklere kahramanca direnmeleri, kılı kılına kurtuluşları ve büyük bir talih eseri olarak bağımsızlığa kavuşmalarına rağmen, bir millet haline gelmek ve bir devlet kurmak için gerekli özelliklerden yoksun olduklarına inanmamak elde değil. Üstelik zaaflarını görüp faydalanmak fırsatını kaçırmayan bir sürü de düşmanları var. Bu durumda benim elimden ne gelebilir ki? Heyhat! bu sualin cevabını vermekten aciz kalıyorum.²³²

Stratford Canning Yunanistan'da olup bitenin sorumluluğunu tamamen Yunanların üzerine yıkmakta, büyük güçlerin bölgede hakimiyet kurmak için giriştikleri politik oyunları görmezden gelmektedir. Stratford Canning ayrıca Yunanları kendilerini yönetmekten aciz insanlar olarak göstermekte, böylece İngiltere'nin bu halk üzerine hegemonya kurması fikrinin yolunu açmaktadır. Yunanların tekrar ayağa kalkmasının yegâne yolu İngiltere'nin onları sömürgeleştirmesinden geçmektedir.

4.2.2 Lord Byron

Pek çok Fransız ve İngiliz Helen dostu arasında en meşhur olan kişi Lord Byron'dur. Fakat lord Byron aslında Yunan dostu olmaktan çok bir liberalizm savunucusu, güçlü bir mutlakiyet karşıtı, gerçek bir devrimci ve ulusal bağımsızlık taraftarıydı. "Yurdunda Savaşma Özgürlüğü Yoksa İnsanın" isimli eserinde şairin özgürlük tutkusu açıkça görülmektedir

Yurdunda Savaşma Özgürlüğü Yoksa İnsanın
Çarpışsın komşunun özgürlüğü için;
Düşünsün görkemini Yunan'ın Roma'nın
Ve vurulsun başından uğraşı için.²³³

Romantik edebiyatın önemli şahsiyetlerinden biri olan Lord Byron, çağdaşları gibi kadim Yunan medeniyetine hayrandı. Kendisi isyandan önce, 1809-1811 yıllarında, Yunanistan'a gelerek Yunanlarla tanışmış, fakat modern Yunanlardan olumsuz yönde etkilenmiştir. "Yunanlar başarılı kadirge kürekçileridir (köledirler) ve Türklerin sahip olduğu bütün zayıflıklara sahiptirler, fakat onlarda Türklerin cesareti yoktur"²³⁴. Buna

²³² Lane Pool, a.g.e., s.74.

²³³ Nail Bezel, *Şiir perilerine İngiliz Romantik Şiirinden Seçmeler*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2011. s.113

²³⁴ Peter Quennell, *Byron, a Self Portrait, Letters and Diaries 1798 to 1824, C.1*, Londra, 1950, s.65.

karşılık Byron Türklerin kendine gösterdiği misafirperverlikten etkilenmişti: “Taşralı bir Türk ağadan ya da bir müslümandan daha mert, daha cömert hiç kimse yoktur”²³⁵.

Byron’un Yunanseverliği şüpheye açıktır. Ancak onun istibdat karşıtı ve ulusların özgür olması gerektiğine inanan bir edip olduğunu söylemek mümkündür. Şair, Yunan isyanı başlamadan önce yazdığı “Childe Harold’s Pilgrimage” isimli eserinde Yunanları özgürlük arayışı için teşvik etmekteydi. Aynı zamanda kendilerine zulmeden tiranı kendi başlarına def etmeleri gerektiğini söyleyerek yabancılardan boşuna medet ummamaları konusunda onları uyarmaktadır:

Hey siz köleliğin mirasçıları!
Bilmiyor musunuz ki, kim özgür yaşamak istiyorsa
zincirlerini kendi elleriyle kırmalı ve özgürlüğünü fethetmeli.
Fransız veya Moskovalı sizi kurtaracak mı? Hayır!
Doğru, gururlu despotlarınızı devirebilirler,
Ancak özgürlük sunaklarınız tekrar alevlenmeyecek.
Helotların (kölelerin) gölgesi sizin üzerinize, zafer düşmanlarınızın!
Yunanistan, efendilerini değiştirir, ama devletin durumu aynı kalır;
Şanlı günler biter, ama utanç çağı devam eder.²³⁶

Lord Byron İsyan sırasında sessiz kalmayı yeğlemiştir. Sadece “Bronz Çağı” (The Age Bronze) isimli şiirinde isyandan bahseder. Fakat Yunanlara desteğini sunmaktansa, Yunanistan’ın Rus egemenliği altında kalmasından duyduğu endişeyi dile getirmektedir:

Yanlış dost kudurmuş düşmandan daha kötüdür!
Fakat iyi olan şudur: Yunanistan’ı sadece Yunanlar özgürlüğe kavuşturmalı,
Barış maskesi takmış barbarlar değil.
Nasıl olur da köleliğin imparatoru,
Kölelerin kralı, ulusları özgürlüğüne kavuşturur?
Sinsice dolaşan Kazak kervanındansa,
Müreccaktır kibirli Müslüman’a hizmet etmen;
Ey kölelerin kölesi, Rus kapısı önünde beklemektense
Efendiler için emek vermeye devam etmen daha iyidir²³⁷

²³⁵ Σιμόπουλος [Simopoulos], a.g.e., s.486

²³⁶ Paul Elmer More, *The Complete Poetical Works of Lord Byron*, Houghton, Mifflin and Company, 1905, s. 31.

Hereditary bondsmen! know ye not
Who would be free themselves must strike the blow?
By their right arms the conquest must be wrought?
Will Gaul or Muscovite redress ye? no!
True, they may lay your proud despoilers low,
But not for you will Freedom’s altars flame.
Shades of Helots, triumph o’er your foe!
Greece, change thy lords, thy state is stil the same;
Thy glorious day is o’ver, but not thine years of shame.

Byron isyanın başlamasından ancak iki yıl sonra sessizliğini bozar ve Yunanistan'ın özgürlüğü için çaba sarf etmeye karar verir. Çünkü İngiltere'nin dışişlerinde Canning dönemi başlamıştır ve İngiltere Yunan isyanını kendi lehine kullanmanın yolunu aramaya başlamıştır. Böylece hükümetin desteğiyle Londra'da bir Helen-sever komitesi kurulur ve Yunanistan'a kredi verilmesi kararlaştırılır. Meşhur Helen-sever hafiye Blaquiére 1823 yılında İtalya'da Lord Byron ile buluşur ve onu Helen-sever komitesine üye olup Yunanistan'da görev üstlenmeye ikna eder²³⁸. İkna olması için, kendisinin Yunanistan kralı olabileceğini ima ederler²³⁹. Onun soylu bir ailenin üyesi olması halk nezdinde itibar ve meşruiyet kazanmasına yol açacak, böylece İngiltere'nin nüfuzunu artıracaktı.

Byron, İngiliz casusun kendisine yaptığı tekliften etkilenip, Yunanistan'ın İyon denizinde bulunan adalarda halkın krallık rejimine karşı tutumunu araştırmaya başladı. Reayadan aldığı cevap Yunanistan'ın monarşi ile yönetilmesi yönündeydi. Ayrıca tahta geçecek kralın mutlaka bir yabancı olması gerekiyorsa, Byron'u kral olarak görmekten memnun olacaklarını bildirirler. Bunları duyan Byron, dostu Trelawny'ye teklifi kabul edebileceğini birkaç defa tekrarlar: "Eğer bana teklif ederlerse, ret etmeyebilirim... eğer benim mizacıma uymazsa, Sanço gibi feragat ederim"²⁴⁰.

Byron Yunanistan'da görev almaya ikna olduktan sonra, önceki monarşi karşıtı görüşlerini bir yana bırakmaya karar verir ve ülkesinin çıkarları için çalışan, sadık bir vatandaş oluverir. İngiliz Yunansever komitesi genel sekreteri Browning'e 12 Mayıs 1823'te yazdığı mektubunda Yunanistan'ın özgürlüğü hakkındaki düşüncelerini aktarır: Kârlı bir İngiliz müstemlekesi!

²³⁷ Paul Elmer More, a.g.e., s. 302.

The false friend worse than the infuriate foe.
But this is well: Greeks only should free Greece,
Not the barbarian, with mask of piece.
How shoul the autocrat of bondage be
The king of serfs, and set the nations free?
Better stil servet he haughty Mussulman,
Than swell the Cossaque's prowling caravan;
Better stil toil for masters, than await,
The slave of slaves, before a Russian gate.

²³⁸ Σιμόπουλος (Simopoulos), a.g.e. s.488.

²³⁹ Σιμόπουλος (Simopoulos), a.g.e. s.489.

²⁴⁰ Edward john Trelawny, *Recollections of the last days of Shelley and Byron*, Boston, Ticknor and Fields, 1858, s. 204. <https://archive.org/details/recollectionsof101trel> (11.05.2018).

Yunanistan İngilizlerin günümüzde sahip olduğu her türlü kazanç tutkusunu bir şekilde tatmin edecektir. Artık Amerika denizlerini aşmamıza gerek kalmayacak çünkü burası (İngiltere'ye) çok daha yakın. Adalar göçmenlere paha biçilmez kaynaklar sunuyor. Buradaki meyve, şarap, yağ vesaire ürünler okyanus ötesindeki Cape, Van Diemen ve diğer bölgelerden çok daha fazla...²⁴¹

Lord Byron Yunan isyana dahil olmak amacıyla 1824 yılında (isyanın başlamasından üç yıl sonra) Yunanistan'a geldi. Halk arasında İngiliz lordun çok zengin olduğu ve gemisinin altın dolu olduğu dedikodusu yayılmıştı. Bu yüzden Yunanlar kendisini bir kral gibi karşıladılar. Lord Byron kendi ordusunu kurup coşku dolu zaferler kazanmayı hayal ediyordu. Mora yarımadasında bulunan isyan hükümetiyle işbirliği yapmayı reddetti. Mesolongi bölgesine yerleşip burada kendisine ait, 500 Yunan askerden oluşan küçük bir ordu kurdu. Fakat ordusunun başına kendi dostlarını komutan tayin etti; askerler bu duruma sitem edip komuta kademesinde Yunanların da bulunmasını ve maaşlarının iyileşmesini isteyince, sinirlenip daha yeni kurduğu orduyu dağıttı. Lord Byron Yunanistan'da bulunduğu kısa süre içerisinde İngiliz politikasının bir kolu olarak hareket etti ve isyana herhangi bir katkı sağlayamadığı gibi, isyancılar arasında bölünmelere sebep olarak Yunanların mücadelesine de zarar verdi.²⁴²

İngiliz lordu hayallerini gerçekleştirilemeden birkaç ay içinde (19 Nisan 1824) hastalanıp henüz 36 yaşındayken hayatını kaybetti. Hastalığını tedavi eden doktor Millingen'e söyledikleri, onun Yunanistan'a ilk geldiği 1809 yılından ölümüne kadar Yunanlar hakkındaki görüşlerinin hiç değişmediğini göstermektedir: “Bu sizi şaşırtmamalı, çünkü Avrupa'da Yunanlar kulaktan dolma bilgilerle tanınıyorken, ben onları uzun yıllara dayanan tecrübelerimle yakından tanıyorum. Yunanlar belki de güneşin altındaki en ahlaksız ve en aşağılık insanlardır; isyan ile kendilerini saran zincirin zayıf halkalarını kırarak gerçek karakterlerini ortaya çıkardılar. En zalim hükümetin yönetiminde bile yozlaşmış bir milletin yeniden yükselmesi zaman meselesidir; ancak hiçbir millet bunlar kadar zor ilerleme kaydedemez.”²⁴³ Bunlara ek olarak Yunanlar hakkında şunları söylüyordu: “onlar ayın altındaki en tembel ve en vahşi ırk... Onlar dünyanın en kendini beğenmiş ve ikiyüzlü ırkıdır. Atalarının bütün zaafalarını artı Türklerin kusurlarını ve iyi bir doz Yahudi kusurlarını barındıran bir kimyasal karışıma sahipler – sulandırılmış ve bir eritme kabında karıştırılmış kölelik karışımı. Eğer özgürlüklerini kazanmada Cennet onlara yardım ederse, kusurlarını atacaktırlar. Ancak

²⁴¹ Thomas Moore, *The Life, Letters and Journals of Lord Byron*, Philadelphia, Lippincott Grambo, 1855, <https://archive.org/details/lifeoflordbyronw01byrouoft>, (11.05.2018), s. 421.

²⁴² Σιμόπουλος [Simopoulos], a.g.e. ss. 493-494.

²⁴³ Julius Millingen, *Memoirs of the Affairs of Greece*, London J. Rodwell, 1831. <https://archive.org/stream/memoirsaffairsg00millgoog#page/n21/mode/2up> (11/03/2017) s. 6.

onları arınmış görmek ne bize ne de bizim çocuklarımıza nasip olmayacaktır. Tahminim belki de çok karamsar olabilir. Belki de bu tahminin acılığı, kahrolası İyonluların korkaklığından ve entrikalarından kaynaklanmaktadır.”²⁴⁴

Lord Byron’un Helenseverliği hakkındaki mit, onun ölümünden sonra doğdu. İngiliz hükümeti onun Yunanistan’da bulunuşunu kendi propagandalarını yürütmek için bir fırsat bildi. Yunan halkı arasında onun bir kahraman olarak görülmesi iyi planlanmış İngiliz propagandasının bir sonucudur. Yunanistan Kraliyeti’nde dışişleri bakanlığı ve başbakanlık görevlerini yürütmüş olan, İngiliz Partisi üyesi Spiridon Trikupis yazdıklarıyla Byron’un yüceltilmesinde önemli rol oynamıştır: “Avrupa’nın maddi manevi bütün zevklerini geride bırakıp bizimle birlikte çile ve ıstırap çekmeye geldi. Bizimle birlikte girdiği mücadelede sadece malını harcamaktan çekinmedi, sadece bilgisini paylaşarak zorlukları aşmamızı sağlamadı, ayrıca barbarlığa ve tiranlığa karşı bileceği kılıcını da kullandı. Sadece bir sebeple buraya geldi; kendisine yakın olan kişilerin de şahit olduğu üzere, Yunanistan’da, Yunanistan için ölmek kararıyla buraya geldi.”²⁴⁵

Lord Byron’un Yunanistan’da ölmüş olması, Yunan isyanına canlı olarak sağladığı katkıdan daha fazla katkı sağlamıştır. Çünkü eserleri bütün dünyaca bilinen bir şairin Yunanistan’da can vermesi, isyanın dünyaya duyurulmasına ve bir anda ilgi odağı olmasına vesile oldu. David Howarth’a göre Byron’un tek başarısı kimi Müslüman tutsakları gözü dönmüş Grek isyancıların elinden kurtarmış olmasıdır.²⁴⁶

Sonuç olarak Lord Byron, Yunanların diğer doğu toplumları gibi olumsuz yönlerini ortaya çıkarmış böylelikle Batı’nın üstünlüğünü “ispatlamıştır.” Şairin Türklere bakış açısıysa ikircikli bir yapıya sahiptir. Çünkü Türklerin olumsuz özelliklerinin yanında, olumlu özelliklerini de dile getirmektedir. Yine de Türkler hakkındaki genel kanaati, zamanının şartlarına uygun olarak, “Doğulu Despotlar” niteliğindedir.

4.2.3 François-René de Chateaubriand

Fransız aristokrat, siyasetçi ve yazar Chateaubriand, meşhur Helenseverlerden biridir. *Paris – Kudüs Yolculuğu* isimli eserinde, 1806 yılında Yunanistan’a yapmış

²⁴⁴ Iris Origo, *The last Attachment, The Story of Byron and Teresa Guiccioli*, London, 1922, s.424.

²⁴⁵ Johann Jacob Meyer, *Ελληνικά Χρονικά Μεσολογγίου*, Αρ.31, Τόμος Α., Αθήνα, Εκδόσεις Σπανός, [Mesologi Yunan Kronolojisi, Sayı 31, Cilt 1, Atina, Spanos Yayınları], 1824, s.133.

²⁴⁶ David Howarth, *The greek adventure – Lord Byron and Other Eccentrics in the War of Independence*, Londra, 1976, ss.163-165. Aktaran Sonyel, a.g.e. s.212.

olduğu kısa ziyaretinden bahsetmekte ve burada gördüklerini – hayal gücünü de kullanarak – aktarmaktadır. Yazara göre Yunanlar köklerinden kopmuş, bunamış, cahil, barbarlaşmış bir toplumdur ve yakın zamanda özgürlüğe kavuşabilmeleri imkansızdır. Sözlerini ispat etmek için eserinde hayali olaylara yer vermiştir. Örneğin, Fransa'nın Atina konsolosu Fauvel'in tanıdığı, Atina'lı bir Yunan iş adamıyla birlikte Elevsina köyüne gittiklerini yazmıştır. Gerçekteyse Chateaubriand oraya hiç gitmemiştir. Bu Atina'lı iş adamı, sözde tahsil görmüş biri olduğundan yazara Elevsina köyünü dolaşırken rehberlik etme görevini üstlenir. Fakat tarihi önem arz eden mekânların isimlerini yanlış bilmektedir. Aralarında şöyle bir diyalog geçer:

- Şu karşıkı dağın adı Trellos'tur. Onun karşısındaki adanın adıysa Kuluri, fakat Fauvel bey ona Salamina diyor. Bay Fauvel diyor ki, antik çağlarda Pers donanmasıyla Yunan donanması arasındaki büyük deniz muharebesi bu boğazda gerçekleşti. Yunanlar boğazda mevzilenmiş bekliyordu. Perslerse diğer tarafta, Porto Leone yakınlarındaydı. Şu anda bulunduğumuz köyün adıysa Lepsina'dır. Bay Fauvel ona Elevsina diyor. Bu sözler üzerine Chateaubriand kederle şu sözleri haykırıyor: “Salamina'nın Yunan halkının hafızasından tamamen silinmiş olabileceğine kim inanabilirdi ki!”²⁴⁷

Yazarın hayalinde tasavvur ettiği diyalogda Rehber, İmitos dağına Trellos, Salamina adasına Kuluri, Pire limanınıysa Porto Leone diyor. Bu bölgede antik çağlarda Perslerle Yunanlar arasında gerçekleşmiş olan tarihi deniz muharebesini ise “bilge” Fransız konsolos Fauvel'den öğrendiği ortaya çıkıyor.

Chateaubriand'ın Mora'ya çıktığı bir başka gezide, kendisine eşlik eden Yunan bu kez Sparta şehir devletinin varlığı hakkında yanlış ve eksik bilgiler dile getirmektedir:

- Burası Mistra mı yoksa Lakedemon mu?
- Nasıl? Lakedemon mu?
- Mistranın Lakedemon olup olmadığını soruyorum...
- Anlamıyorum.
- Yahu sen nasıl Yunansın Sparta'yı bilmiyorsun!
- Ah! Sparta! Büyük demokrasi! Meşhur Likurgos...²⁴⁸

Yazar kendisine eşlik eden Yunan rehberleri neden cahil ve tarihini unutmuş kimseler olarak okurlarına tanıtmaktadır? Çünkü o yalnızca Batılıların, özellikle de

²⁴⁷ François-René de Chateaubriand, *Intéraire de Paris à Jérusalem et de Jérusalem à Paris en allant par la Grèce et revenant par l'Égypte, la Barbarie et l'Espagne*, Paris 1811, s.161. Aktaran Simopoulos, a.g.e. s.507.

²⁴⁸ Σιμόπουλος [Simopoulos] a.g.e., s. 507

Fransız'ların, kadim medeniyetleri araştırdığını, koruduğunu, değer verdiğini ispat etmek istiyordu. Yunanlar ise kendi atalarının tarihi başarılarını unutacak kadar cahillik içine gömülmüşlerdi. Onlar köleliğe alışmış insanlardır ve özgürlüklerini kazanmak onlar için pek önemli görünmemektedir: “Korkarım ki Yunanların yakın zamanda zincirlerini kırma ihtimali bulunmuyor. Fakat kendilerini ezen bu tiranlıktan kurtulmayı başardıklarında bile, zincirlerin izi kalacaktır. Gerçek şu ki aradan geçen iki bin yıl içerisinde Yunanlar millet olarak yaşlanmış ve köklerinden kopmuşlardır.”²⁴⁹

Chateaubriand yıllar sonra Fransa dışişleri bakanlığı görevine getirilir (1822-1824). Yunan dostu olarak bilinen yazar, bakanlık yaptığı dönem boyunca Yunan isyanına destek sağlamamış, hatta tam tersine 18. Luis hükümetini temsilen katıldığı Verona kongresinde (1822) isyancıların yakalanıp mahkûm edilmesini gündeme getirmiştir. Osmanlı Sultanı II. Mahmut tarafından isyanı bastırmakla görevlendirilen Mısır valisi Mehmet Ali Paşa'nın ordusu, Chateaubriand'ın Dışişleri bakanı olduğu dönemde, Fransız subaylar tarafından eğitilmiş ve yönetilmişti. Fakat Fransa kralı 18. Luis'in ölümünün ardından hükümetteki görevini kaybeden Chateaubriand, bir anda Yunan dostu olup Yunan isyancılara destek veren Note sur la Grèce isimli broşürünü 1825 yılında neşreder. Broşür hemen akabinde Yunanca'ya çevrilerek Yunanistan'da yayımlanır: “Çağımız, mezarından kalkıp Rönesansını yaşayan ve dünyayı medeniyete kavuşturmuş bir milletin, vahşiler ordusu tarafından yok edilmesini duygusuzca izleyecek mi? Hıristiyan âlemi, Türklerin Hıristiyanları boğmasına kayıtsız mı kalacak? Avrupa'nın yasal hükümdarları, Tiber nehrini kızıla boyayabilecek bir tiranlığa kutsal hükümdarlık isminin verilmesine müsaade mi edecek?”²⁵⁰

Chateaubriand muhalefet siyasetinde araç olarak kullandığı Helen dostluğunu aslında yine Fransa'ya çıkar sağlamak amacıyla kullanıyordu. İngiltere Yunanistan'a kredi vererek ve siyasi bir takım entrikalarla isyanda nüfuz edinmeye başlamıştı. Rusya ise Yunanlarla aralarındaki dini bağlardan dolayı Osmanlı'ya kendini Ortodoksların hamisi olarak kabul ettirmek suretiyle isyana müdahil olma imkânı elde etmişti. Fransa bu gelişmelere seyirci kalmamalıydı. Eski Dışişleri bakanı Chateaubriand, Yunanilik ve

²⁴⁹ Σιμόπουλος [Simopoulos], *Ξένοι Ταξιδιώτες στην Ελλάδα* [Yunanistan'daki Yabancı Gezginler], C. 3-1, ss. 266 – 312.

²⁵⁰ Chateaubriand, *Note sur la Grèce: Υπόμνημα Περί της Ελλάδος του Κ. Αντικόμητος Σατωβριάνδου, Μέλους μιας από τας υπέρ των Ελλήνων Εταιρίας*. Εκ της Τυπογραφίας Φιρμίνου Διδότου, 1825 [Yunanistan Lehine Kuruluşlardan Birinin Üyesi Vikont Chateaubriand'ın Yunanistan Bildirisi. Yunancaya çevirenin ismi bilinmiyor. Paris, Firminu Didotu Yayınevi, 1825], s.5.

Şarkiyatçılık yüklü broşürüyle, Fransa'nın Yunan isyanında kaybettiği etkisini geri kazanması için iktidarı uyarmayı murat etmişti.²⁵¹

Chateaubriand, kadim Yunanlara duyduğu hayranlığın yanında, modern Yunanların Doğululaşmış olduğunu ima etmektedir. Modern Yunanlar tembel ve cahildir. Fransızlarsa Yunanları Yunanlardan daha iyi tanıyacak kadar bilgi ve kudret sahibidir. Bu nedenle Yunanların elinden tutup, Osmanlı'nın tiranlığından onları kurtarmak Fransa'nın vazifesidir.

4.2.4. Victor Hugo

Byron ve Chateaubriand gibi Victor Hugo da Yunan isyanı hakkında eserler yazmıştır. Fakat yazar ilk isyan hareketlerinin başladığı yıllarda olan bitene kayıtsız kalmış, ilk şiirlerini çok daha sonra, 1829 yılında neşrolunan “Les Orientales” (Doğulular) isimli kitabında yayımlamıştır. Bu kitap Yunan isyanı dolayısıyla Avrupa kamuoyunun dikkatlerinin doğuya çevrildiği, doğuya ait eserlerin ve araştırmaların artış gösterdiği dönemde yayımlanmıştır. Giriş kısmında Yunan isyanından hiç söz edilmezken, eserin kırk bir şiirden on sekizi Türk – İslam, sekiz tanesi Yunanlar ve Yunan isyanı ile ilgilidir. Eser bu sekiz şiir yüzünden büyük başarı kazanmıştır. Ali Özçelebi'ye²⁵² göre, Yunanlık muhteva eden bu şiirler gerçek ve içten duygudaşlığın ürünü değildirler. Lakin zamanın siyasal gelişmelerinin etkisiyle okuyucular ve eleştirmenlerin bütün eseri “Çocuk” başlıklı şiirle değerlendirmiş olmaları Victor Hugo'nun Yunani, Helen dostu bir edip olarak tanınmasına sebep olmuştur.

Doğulular isimli eserde yer alan sekiz şiirin konusu, dönemin diğer romantik yazarlarının da hayal dünyasını süsleyen, Osmanlı coğrafyasına yapılan seyahatlerdir. Halifeler, sultanlar, saraylar, küçümseme ve barbarlık. Tüm bunlar o dönemde yazılan diğer edebi eserlerden esinlenerek yazılmıştır. Zira Hugo Türkiye'yi hiç görmemiştir. Şiirlerindeki Doğu, Türkiye ve Türkler ile ilgili betimlemeleri Ali Özçelebi'nin dediği gibi²⁵³ İspanya'dan izler taşır. Hugo çocukluk yıllarını İspanya'da geçirmiştir ve ona göre İspanya da bir nevi doğudur.

²⁵¹ Σιμόπουλος [Simopoulos], a.g.e., C.4, s.450.

²⁵² Ali Özçelebi, “Doğu Şiirleri'ne Yeni bir Yaklaşım”, *Victor Hugo: Ölümünün Yüzüncü Yılında Türkiye'de Victor Hugo*. (ed.) Tuğrul İnal, Ankara, Türk-Fransız Kültür Derneği, 1985. s.38

²⁵³ Ali Özçelebi, “Jean –Paul Weber'in Tekizlekçi Eleştirisi ve Doğu Şiirlerinin Oluşumu”, *Victor Hugo: Ölümünün Yüzüncü Yılında Türkiye'de Victor Hugo*. (ed.) Tuğrul İnal, Ankara, Türk-Fransız Kültür Derneği, 1985. s.37

Les Orientales yayımlandığı zaman, Türkler aleyhine şiirler ihtiva ettiği için, Türkiye’de sevilmemiş, sadece iki şiir kitabın genel havasının dışında kaldığı için sonraki yıllarda Türkçeye çevrilmiştir. Bu kitapta yer alan L’enfant (Çocuk) adlı şiir, Türkiye’de tepkilere yol açmış bu yüzden Hugo’ya yine şiirle karşılık verilmiştir (Emin Bülend, Kin adlı şiirini yazmıştır) ²⁵⁴. Aynı şiir Yunanistan’da Hugo’nun Helen dostu olarak tanınmasına ve büyük saygı duyulan bir şair olarak görülmesine yol açmıştır. Yunanlar sonraki yıllarda (örneğin Girit ayaklanmasında) Hugo’dan manevi destek istemişlerdir ²⁵⁵.

Çocuk

Türkler geçtiler, arkalarında harabe ve matem bırakarak.
Sakız (chio), şarapların adası, artık kararmış bir taş yığınının fazlası değil.
Sakız adası, çalılıkların gölgesinde,
Sakız adası, denizin dalgaları harika ormanlarını
Yamaçları, konakları ve bazen akşamları
Raks eden ve oynayan kızları yansıttı.

Her yer çöle dönmüş. Ama hayır. Kararmış duvarın yanında
Mavi gözlü bir çocuk, Yunan çocuk, yalnız başına oturmakta,
Aşağılanmış, boynunu bükmüş halde.
(.....)
Ne istersin? Sana ne vermeliyiz çocuk?
Neşeni geri döndürmek ve seni mutlu etmek için?
(.....)
Sevimli bir orman kuşu seni gülümsetir mi,
Obuadan daha tatlı bir sesle şarkı söyleyen,
Ve zilden daha yüksek sesli?
Çiçek, yemiş ya da harikulade bir kuş – hangisini istersin?
“Arkadaşım” dedi mavi gözlü Yunan çocuk
“Ben kurşun ve barut istiyorum.”²⁵⁶

Ünlü Fransız yazar Victor-Marie Hugo Yunanistan’da ülkenin bağımsızlığa kavuşmasında önemli rol oynamış bir Yunan dostu olarak bilinir. Atina ve Selanikte birkaç caddeye ismi verilmiştir. Fakat Hugo’nun *Les Orientales* şiirlerini yazarken gayesi, Doğu’dan, Türklerden veya Yunanlardan bahsetmek değil, şiir dünyasına getirmeyi umduğu yenilikleri denemektir. Yunan isyanı ve Doğu meselesi o dönemde Batı kamuoyunun gündemini meşgul eden hususlar olduğundan, Hugo eserlerinde bu konuları malzeme olarak kullanmıştır. Bir başka deyişle Hugo’nun amacı eserlerinde Türkler ve

²⁵⁴ Zeynep Kerman, *1862-1910 Yılları Arasında Victor Hugo’dan Türkçeye Yapılan Tercüme Üzerinde Bir Araştırma*. Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1978. s.306.

²⁵⁵ Victor Hugo, *Oeuvres Complètes, Politique*, Paris, Laffont, coll. Bouquins, 1985, ss. 576-577, aktaran Δέσποινα Προβατά, *Η απήχηση του Βίκτορος Ουγκώ στην Ελλάδα κατά τον 19^ο Αιώνα*, Αθήνα, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών [Despina Provata, *Viktor Hugo’nun 19. Yüzyılda Yunanistan’a Etkileri*, Atina, Milli Araştırmalar Merkezi], 2002, s. 108.

²⁵⁶ Victor Hugo, *Selected Poems of Victor Hugo: A Bilingual Edition* (İngilizceye çeviren E.H. ve A.M. Blackmore), Chicago, The University of Chicago Press, 2001, ss. 21-23.

Yunanlar hakkında fikir beyan etmek, haklı ya da haksızı ayırt etmek değildi. Onun amacı şiiri daha özgür hale getirip, yenilenmesini sağlamaktı ve bunu kendinden önce gelen yazarların Doğu hakkında oluşturmuş olduğu imgeleri kullanarak yapmıştı. Hugo için önemli olan şiirin içeriği değil biçimiydi²⁵⁷.

4.2.5 Aleksandr Puşkin

18. yüzyıl sonu itibariyle, Rus yazar ve şairlerin ilgisi yeniden klasik metinler üzerine yoğunlaşmıştı. Fakat isyanın başlamasıyla modern Yunanlar da ilgilerine mazhar olmuştur. İsimleri asırlar boyunca özgürlük ve demokrasi değerleriyle bağdaştırılmış olan bir milletin torunları monarşi düzenine karşı isyan başlatmışlardı. Üstelik bu halk ataları gibi putperest değil, kendileri gibi Ortodoks Hıristiyan'dı. Bu olay, her tür liberal düşüncenin şüphe çektiği ve baskı altında olduğu, takiplerin günlük uygulamalar olduğu bir dönemde, Rus münevverlere ülkelerindeki baskıcı rejimi sembolik bir yolla eleştirebilme imkânı sağlamıştı. Böylece Rus yazar ve şairler, tehlike altına girmeden, özgürce ülkelerindeki sosyal hayatın adaletsizliğinden, iktidarın basiretsizliğinden ve diğer konulardan söz edebiliyorlardı. Bunlar bazen net bir siyasi tavrı olmayan romantikler bazen de Dekabristler kesiminden yazarlardı ve bunlardan biri de Aleksandr Sergeyeviç Puşkin'di²⁵⁸.

Ünlü Rus şair ve yazar Aleksandr Sergeyeviç Puşkin, Yunan sever ve isyanın önemli destekçilerinden biri olarak bilinir. Aslında Puşkin, Avrupa'daki çağdaşları gibi bir antikite hayranı, romantik ve liberalizm taraftarıydı. Şairlik hayatının başlarında, Avrupa'daki devrimci hareketlerini içtenlikle destekliyordu. Kışinev'de sürgünde bulunduğu sırada, İpsilantis'in isyan başlattığı haberi kendisine ulaşması üzerine Rusya'nın derhal Osmanlı'ya savaş açacağını düşünmüş hatta Yunan ordusuna katılma hayalleri kurmuştur. Çünkü Eflak – Buğdan'da isyan başlatan İpsilantis'i ve yaverlerini kişisel olarak tanıyordu. Yazar, Homeros'un ve Themistokles'in torunları olan Yunanların, savaşı kazanacağına ve Türklerin Yunan topraklarını terk edeceğine tüm kalbiyle inanıyordu. Fransa'da ve İngiltere'de bulunan çağdaşları gibi Puşkin de romantik bir antikite hayranıydı ve bu duygularını eserleriyle dile getiriyordu:

“Tuna nehrinin kıyılarında

²⁵⁷ Ali Özçelebi, “Doğu Şiirleri'ne Yeni bir Yaklaşım”, *Victor Hugo: Ölümünün Yüzüncü Yılında Türkiye'de Victor Hugo*, (ed.) Tuğrul İnal, Ankara, Türk-Fransız Kültür Derneği, 1985. ss.44-47.

²⁵⁸ Theophilus C. Prousis, “Russian Society and the Greek Revolution”, *Mnimon*, C. 20, Atina, 1998, <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/mnimon/article/view/8384/8568>, (05.11.2017), s. 339.

Yüce ruhlu prensimiz

Özgürlük trompeti çalıyor.”²⁵⁹

Puşkin, İpsilantis’in isyan başlatmasıyla bir anda Yunan aydınlanmasının vuku bulacağını, bütün Yunanistan’ın hemen ona katılacağını ve monarşiye karşı zafer kazanacağını hayal etmişti; “Bu gerçek bir çılgınlık. Herkesin düşüncesi tek bir amaca odaklanmış durumda; kadim vatanın bağımsızlığa kavuşması. Odessa’da... sokaklarda, mağazalarda, otellerde, Yunanlar toplanıyor. Herkes varını yoğunu bir hiç uğruna satıp, tüfek, tabanca, kılıç alıyor. Herkes Leonidas’lardan ve Temistokles’lerden bahsediyor. Herkes, şanslı İpsilantis’in ordusuna katılmaya hazırlanıyor.”²⁶⁰

İpsilanti komutasında ayaklanma başladığı haberiyle coşan Puşkin, çarın bu harekâtı sert bir şekilde kınadığını öğrendiğinde, hemen Yunan hayranlığından vazgeçip kahraman olarak gördüğü İpsilantis’e bir anda hasım olur. Üstelik bu isyan başarısızlıkla sonuçlanınca büsbütün hayal kırıklığı yaşayan Puşkin, Yunanlara karşı beslediği olumsuz duygularını dile getirir. Bu tutumu Moskova ve Petersburg’ta bulunan liberaller ve Yunanseverler tarafından kınanmış, Puşkin “Türk Dostu” olmakla suçlanmıştı. Yazar kendini savunmak için Dekabrist dostu Davidov’a yazdığı 1823 Haziran tarihli mektubunda, şunları ifade ediyor: “Yeni Leonidasları Odessa’nın ve Kisiniov’un sokaklarında gördük. Pek çoğunu yakından tanıdık ve ne kadar işe yaramaz olduklarına şahit olduk. Savaş sanatı hakkında en ufak bir fikirleri yok, şeref duygusuna sahip değiller ve ufacak da olsa coşku hissetmiyorlar. Sözleri Avrupa’yı etkilemesi gerekirken, onlar iğrenç görünmekte. Mangır da dahil olmak üzere her şeyi Temistokles sakinliğiyle kabul ediyorlar. Ben ne barbarım, ne de Kur’an havarisi, Yunan meselesi beni yakından ilgilendiriyor ama özgürlük gibi yüce, kutsal bir davanın bu zavallıların eline kalmış olması beni öfkeliyor.”²⁶¹

Puşkin artık bir Yunansever değildir. 1824 yılında arkadaşı prens Vyazemsky’e yazdığı mektubunda şunları ifade ediyor: “Yunanistan’dan iğrendim! Yunanların olduğu kadar zenci kardeşlerimin de durumunu düşünmeye hakkım var. Her iki tarafın da köleliğin taşınmaz yükünden kurtulmasını dilerim. Ancak Avrupa’nın bütün medeni ülkelerinin Yunanlar için endişe ediyor olması affedilemez... bakkallardan ve eşkiyalardan oluşan kötülük dolu insanların kadim kültürün has torunları ve mirasçıları olduğu yanılığımıza düştük. Bana fikir değiştirdiğimi söyleyeceksin. Eğer sen de

²⁵⁹ Σιμόπουλος [Simopoulos], a.g.e., s.517

²⁶⁰ Theophilus C. Prousis, a.g.e. s. 202

²⁶¹ Theophilus C. Prousis, a.g.e. s. 208

Odessa'ya gelip Miltiades'in hemşerilerini görseydin, benimle hemfikir olurdu. Lord Byron'un birkaç sene önce yazdığı Fransız büyükelçi Fauvel'in fikirlerini paylaştığı Childe Harold notlarına bir bak.”²⁶²

Puşkin'in bu mektubundan birkaç yıl sonra, Osmanlı ile Rusya arasında 1828-1829 yıllarında yaşanan savaşının Rusların zaferiyle neticelenmesi sonucunda, taraflar arasında Edirne Antlaşması imzalanmıştı. Ruslar bu antlaşmayla büyük yararlar kazanırken, Yunanistan'a da bağımsızlık veriliyordu. Bu olay, Puşkin'in yeniden Yunanların hakkında şiirler yazmaya yönlendirmiştir. “Tekrar zaferle taçlandırıldık” isimli şiirin son kısmı Yunanistan'a ayrılmıştır. Yunanistan'ın özgürlüğü bu defa Rus silahlarının zaferiyle bağdaştırılır “Yunanistan yeniden doğdu. Kuzeyin (Rusların) soylu yardımı ona bağımsızlığını ve özgünlüğünü geri kazandırdı.”²⁶³ Yunanlar artık esaret zincirlerini kırmaktan aciz değildir. Şair, Yunan isyanının Avrupa'daki monarşi düzenini sarsmasından endişe eden Çarın isyan karşıtı politikasını benimsemiş, iyi bir Rus vatandaşı gibi davranmıştı. Fakat zafer Rusların elinden gelip Yunanistan özgürlüğüne kavuşacak olduğunda, şair “Ayağa kalk, Yunanistan, Ayağa kalk” (Arise, o Greece, Arise) isimli şiirinde tekrar Olympus dağı, Yunanlarla Persler arasında yaşanan Thermopiles muharebesini, Perikles'ın mezarını, Atina'nın mermerlerini anarak, Lord Byron'un ve Rigas'ın şarkılarıyla esaret zincirlerini sonsuza dek kırmasını diler²⁶⁴.

Puşkin, Rusya'nın çıkarları doğrultusunda hareket etmiş, antikite hayranlığı yüklü – kadim Yunanları övüp modernleri aşağılayan – bir tavır göstermiş, romantizm ideolojisiyle yoğrulmuş, “vatansever” bir Yunanseverlik göstermiştir. Puşkin, bir Yunan dostu değil, romantik bir antikite hayranıdır.

²⁶² Demetrios J. Farsolas, “Alexander Pushkin: His attitude toward the Greek Revolution 1821-1829”, *Balkan Studies*, C. 12, <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=2ahUKEwjJhrec7YbeAhXxwYsKHe4zDMIQFjAAegQICRAC&url=https%3A%2F%2Fjojs.lib.uom.gr%2Findex.php%2FBalkanStudies%2Farticle%2Fdownload%2F883%2F891&usg=AOvVaw0mr1b0us5ke155b2TbqksY>, (15.10.2018), s.75.

²⁶³ Theophilus C. Prousis, a.g.e. s. 78

²⁶⁴ Theophilus C. Prousis, a.g.e. s. 79

SONUÇ

Batı tarihi Kadim Yunan tarihiyle başlar. Bugün genel kabul gören bu fikir, esasında Rönesans'la başlayan bir sürecin sonucunda inşa edilmiştir. Doğu ve Batı'nın sınırları tarih boyunca sürekli değişim göstermiştir. Yunanistan da bu değişimden nasibini almıştır. Antik çağlarda Avrupa'nın merkezi olan Yunanistan, Roma topraklarına katıldıktan bir süre sonra, ikiye bölünen imparatorluğun Doğu kısmında kalmıştır. Hıristiyanlığın doğuşuyla dini açıdan bir kez daha ikiye bölünen imparatorluğun batısı Katolik, doğusu Ortodoks mezhebine dahil olmuş, bu ikisi birbirine üstün gelmeye çalıştığından aralarına ciddi çekişmeler yaşanmıştır. Bu nedenle Ortodoks geleneğe dâhil olan toplumlar (Yunanistan da dahil olmak üzere) belki de ebediyen Doğu'ya ait olarak görülecektir.

Yunanistan'ın Doğu Batı ayrımındaki konumunun anlaşılması için sadece Ortodoks kimliğinin ele alınması yeterli olmayacaktır. Zira Yunanistan'ın antikçağdaki felsefi başarıları, Avrupa düşünce tarihini derinden etkilemiştir. Bu nedenle Yunan'lar Batı'nın gözünde yalnızca Doğu'lu Ortodoks Hıristiyan olmayıp, aynı zamanda kendi felsefi köklerini barındıran kendi kimliğinin bir parçasıdır. Başka bir deyişle Yunanistan dinî kimliğinden dolayı Batı'nın ötekisi, felsefi kimliğinden dolayı Batı'nın atasıdır. Konunun daha iyi anlaşılması için tarihi gelişmelerin incelenmesi gerekir. Hıristiyanlık düşüncesinin etkisiyle unutulmuş Antikçağ Yunan medeniyetinin tekrar Batı'nın gündemine gelişi Rönesans dönemine tekabül eder. Hümanist araştırmacılar, yenilenmek için geçmişin araştırılması gerektiği fikriyle, Antik Yunan ve Roma hakkında araştırmalara girişir. Netice olarak kadim Yunanistan, Avrupa'nın kendine kök olarak kabul edebileceği en eski ve en yüksek mertebeye sahip medeniyet olarak görülür ve böylece Batı tarihinin başlangıç noktasına yerleştirmiştir. Bu görüşün hakim oluşunda şüphesiz İstanbul'un fethedilme sürecinde başta İtalya olmak üzere Batı ülkelerine göç eden Bizanslı bilginlerin önemli ölçüde payı vardır.

Batı'ya göç eden Bizanslı münevverler, yanlarında Doğu kütüphanelerinde bulunan pek çok antik metni de götürmüş, bunların Latince çevirilerini yapmışlardı. Ayrıca pek çok ünlü hümaniste Yunanca öğreterek, kadim metinleri aracı olmadan kaynağından okumalarını mümkün kılmışlardı. Bizanslı bilginlerin modern Yunanistan'ın kurulmasına asıl önemli katkılarıysa Osmanlı hakimiyeti altındaki Rumların, Batı'da kadim Yunanların torunları olarak tanınmasına ve sempati duyulmasına vesile

olmalarıdır. Lakin Bizans'lı bilginler akademik çalışmalarının yanında, Doğu ve Batı ayrımının yeniden canlanmasına da sebep oldular. Bizans'ı Kadim Yunan medeniyetinin mirasçısı olarak tanıtırken, Türkleri Helenlerin düşmanı Persler'le bağdaştırarak, Batı'da "Barbar Türk" imgesinin yaygınlaşmasında önemli rol oynadılar. Diğer taraftan bazı Bizanslı bilginlerin Rumları Ortodoks Kilisesi mensubu olmaktan vazgeçirip Batı Katolik Kilisesine kazandırmaya çalışması, fakat Rumların bunu reddetmesi, Doğu ve Batı arasındaki mezhepsel çekişmesinin canlı kalmasına vesile olmuş gibi görünmektedir.

Batı'nın "Barbar" olarak tanımladığı Osmanlı Devleti'nin, bünyesinde barındırdığı gayrimüslim tebaanın dinî, hukukî, iktisadî haklarını korumuş olduğunu unutmamak gerekir. Osmanlı aynı hassasiyeti tarihi eserlerin korunması yönünde de göstermiştir. Batı'lıların Osmanlı topraklarında bulunan Antik Yunan eserlerini talan etmede birbirleriyle yarışmışlardır. Yaptıklarını haklı göstermek içinse, hem Osmanlı'ların, hem de Yunanların tarihi eserlerin kıymetini anlayamayacak hatta onlara zarar verecek kadar cahil insanlar olduğunu iddia etmişlerdir. Bunun altında yatan fikir; bilgisiz ve bir o kadar duyarsız Doğu'nun, tüm mirasını, bilge Batı'ya teslim etmesi gerektiğidir. Bu mirası koruma görevi ancak insanlığın yükünü omuzlarında taşıyan Batı'ya ait olmalıdır. Batı'nın Şark anlayışının bir tezahürü olan bu tutum, Osmanlılar kadar modern Yunanların da şarklılaştırılmış olduğunu göstermektedir. Zira her iki grubun ortak bir özelliği vardır: cehalet.

Batılı araştırmacılar, 16. yüzyıl itibariyle, doğu araştırmalarına daha fazla önem vermeye başlamış, bu kapsamda Osmanlı idaresi altında bulunan Yunan topraklarını da ziyaret etmişlerdir. Gezinler, bölgenin doğal güzellikleri ve antik eser kalıntılarına büyük ilgi göstermişti. Fakat bu topraklarda yaşayan modern Yunanlar atalarının tüm meziyetlerini kaybetmiş, tembelleşmiş, ahlakını yitirmiş, hatta atalarıyla kan bağı kopmuş insanlar olarak tarif edilmişlerdir. Bazı araştırmacıların Yunanistan'a hiç gitmedikleri halde, Yunanlara Doğu'nun bütün olumsuzluklarını yüklüyordu. Kısacası Batı, Yunanistan'ı hayali Doğu'nun tüm hayali zaafıyla eşitlemişlerdir. Hatta bazı durumlarda Türklerden ve diğer doğu halklarından daha fazla kötölemişlerdir. Modern Yunanların Batı'dan uzaklaştırılıp, Şarklılaştırılmasının ardında hiç şüphesiz asırlardır süregelen Katolik – Ortodoks çekişmesinin önemli payı vardır. Zira Vatikan, asırlar boyunca Ortodoks kilisesi aleyhinde propaganda yapmaktaydı ve bu durum artık Batı dünyasının zihnine işlenmişti. Bir diğer önemli unsur, Rumların Avrupalılara karşı giriştiği ticari rekabettir. Zira Osmanlı döneminde Rumlar çok sayıda ticari gemiye

sahiptiler ve özellikle Akdeniz havzasındaki Avrupalı rakiplerinin varlıklarını tehdit edecek durumdaydılar.

Batı'nın Şarklılaştırdığı Yunanların, yozlaşmaktan kurtulup tekrar atalarına layık olduklarını ispatlayabilmeleri için tek çareleri vardır: Avrupa devletlerinin fedailiğini üstlenmek. Batı'nın büyük güçleri Yunanları, Osmanlı idaresi altında buldukları asırlar boyunca, bölgedeki planlarının gerçekleşmesi, çıkarlarının korunması için çalışacak gönüllüler olarak görmüştür. Vatikan ve çeşitli Avrupa devletleri, Haçlı seferleri planlarını Yunanlar üzerine kurmuşlardır. Akdeniz'e inme hayalleri kuran Rus Çarı, Ortodoks inancını kullanarak Rumları kendilerine destek vermeye davet etmiş; karşılığındaysa sadece iyi dileklerini sunmuştu. Mısıra hakim olmayı hayal eden Napolyon komutasındaki Fransızlarsa kadim Yunanistan'ın dünyaya demokrasiyi kazandırmış olmasından duydukları minnet dolayısıyla Yunanlara yardım edeceklerini söylüyor, özgürlük vaat ediyorlardı. İngilizler Yunanistan'ı Akdeniz'i ve Doğu'yu kontrol altına almak için kullanabilecekleri bir liman olarak görüyordu. Büyük güçlerin münevver kesimi, ülkelerinin çıkarları doğrultusunda hareket edip, Yunanları ayaklanmaya ikna etmek için, atalarının kahramanlıklarından övgüyle bahseden konuşmalar, şiirler, metinler kullanmışlar böylece Yunanilik mitini icat etmişlerdir. Fakat Yunanlar, giriştikleri ayaklanmalarda başarısız oldukları takdirde atalarına layık olmayan, yozlaşmış, korkak, ahlaksız, özgürlüğü hak etmeyen bir halk olarak yaftalanmışlardır.

Yunanlar Osmanlı idaresinde buldukları süre boyunca, Doğu'nun bir parçası olarak görülmeye devam edilmişlerdir. Ancak Batı'nın Yunanlara bakış açısı, 1821 yılındaki isyanın patlak vermesiyle değişmiş, isyan haberi tüm Avrupa'yı heyecanlandırmıştır. Çünkü isyan Yunan halkının tiranlığa baş kaldırışı olarak değerlendirilmiş, bu eylemin tüm Avrupa'yı değiştirecek gelişmeleri tetikleyeceği düşünülmüştür. Yunan isyancıların kazandığı zaferler, özgürlüğün zaferi, istibdadın mağlubiyeti olarak görülüyordu. Hiç kuşkusuz sanat ve düşünce dünyasındaki Yunanilik akımının bunda büyük payı vardır. Zira Avrupa'lı aydınlar, ayaklanan Yunanları, ataları gibi, Batı'yı Doğu'nun tiranlığından kurtaran özgürlük kahramanları ilan etmişlerdi. Bu coşkulu özgürlük söylemlerinden etkilenen pek çok Batı'lı gönüllü Yunanistan'a savaşmaya gitmiştir. Fakat İsyana katkı sağlamak amacıyla Yunanistan'a giden yabancı Yunanseverler, farkında olmadan monarşi düzeninin korunmasına hizmet etmişlerdir. Onların kahramanlık hikayeleri, mutlakiyetçi yönetimlere halklarının dikkatini ve devrim ruhunu, sınırlarının dışarıdaki kaynaklara aktarmalarını, böylelikle içerideki statükonun

korunmasını sağlamıştır. Diğer taraftan Avrupa’da monarşi düzenine karşı olan kesim, Yunanları alkışlayarak kendi özgürlük ihtiraslarını tatmin ediyorlardı. Yunanilik akımı onlara, özgürlük arzularını açıkça ifade etmelerine imkan tanıyan bir araçtı sadece.

Yunan isyanına Avrupa’nın destek vermesinin altında, stratejik sebepler de vardır. Osmanlı’nın yanı başında kurulacak yarı bağımsız bir devlet, İngiltere ve Fransa açısından Akdeniz’de yeni ticari fırsatlar, askeri üs kurarak bölgede egemenlik sağlama ve Rusya’nın Akdeniz’deki etkisinin azaltılması açısından yararlı olacaktır. Bu nedenle Fransa ve İngiltere’deki gazeteler Yunan isyancıları alkışlarken, hükümetlerini monarşi yanlısı Metternich politikalarını değiştirmeye davet etmişlerdi. Almanya’daysa Yunan isyanı vesilesiyle kaleme alınan Yunanilik eserleri, ülkelerindeki baskıcı rejime dolaylı yoldan eleştiri yöneltmek veya tepki göstermek için fırsat sunuyordu. Çünkü Antik Yunan özgürlüğün ve demokrasinin sembolü olarak kurgulanmıştı.

Yunan isyanında Batı’nın Osmanlı’nın değil de, Yunanistan’ın yanında yer almasının sebeplerinden bir tanesi de kadim Doğu – Batı ayrımıdır. Rönesans çağından itibaren yeni bir kimlik arayışı içerisinde olan Modern Avrupa, kimliğini Antik Yunan geleneğinin üzerine inşa etmiştir. Aynı zamanda Batı’nın Hıristiyan kimliği de bu sürece dahil olmuş, ötekinin belirlenmesinde rol oynamıştır. Böylece Batı’nın sınırlarını hem Hıristiyanlık hem kadim Yunanistan medeniyeti belirlemiştir. Kadim Yunan geleneği ve Hıristiyanlık dışında kalan coğrafya Doğu’dur. Avrupa, kadim Yunan’ın yolundan giderek, Asya’yı kendisinin karşısında konumlandırmış, onu bir tehdit unsuru olarak algılamıştır. Yunanilik akımı, bu kadim Doğu – Batı ayrımından beslenmiş, Türkleri Yunan tarihiyle bağlantılı olarak yeniden betimlemiş, Yunan isyancılarla Türkler arasında geçen çatışmaları, kadim Yunan - Pers savaşına benzetmiştir. Yalnız bu sefer Batı medeniyetini tehdit eden Perslerin rolüne Türkler atanmıştır. Böylece Batı’nın üstün meziyetlerine karşılık, her türlü olumsuzluk Türklerle yüklenmiştir. Osmanlı idaresi baskıcı, acımasız, ilkel olmakla itham edilmiş, halk ise köle ruhlu olmakla ve cahillikle suçlanmıştır. Yunanilik akımı bu açıdan Oryantalizmle benzerlik göstermektedir: Kendini Helensever olarak tanımlayan zümre, Batı’nın üstünlüğünü ispat etmek için Doğu hakkındaki eski önyargıları kullanarak yaşananları yeniden kurgulamışlardır. İsyân öncesi veya sonrası Osmanlı coğrafyasını ziyaret eden sözde helenseverlerin hayalinde bir yanda “Binbir Gece Masalları”, bir yanda kadim Yunan hikayeleri canlanmaktadır. Fakat ne Türkler ne de modern Yunanlar Batı’nın üstün meziyetlerine sahip değildir. İsyânın başlamasıyla Yunanların özgürlüklerine kavuşma çabası takdir edilmiştir. Ancak

Yunanistan Osmanlı'dan bağımsızlığını alınca, bu kez tıpkı diğer Doğu'lular gibi kendilerini yönetmekten aciz oldukları fikirleri dile getirilmiştir. Yüzyıllar boyu Doğu'luların idaresinde kalan Yunanlar Şarklılaşmıştır ve ancak Batı'luların hegemonyası altında kalarak yeniden medenileşmeleri mümkündür. Zira Said'in de işaret ettiği gibi Batı egemendir ve Şarklılara da egemen olması gerekir. Batı, Yunanistan'ı sömürgeleştirme planını bu şekilde meşrulaştırmıştır.

Yunanilik akımının bir diğer işlevi, Batı'luların Yunan isyanını kontrol altında tutmalarını sağlamasıdır. Zira Yunan halkı, isyan döneminde bile, tarihi ve mezhepsel sebeplerden dolayı Batı'luların tekliflerine şüpheyle bakmıştır. Bu nedenle Helenseverlik miti aradaki buzların erimesini sağlayıp, Yunanların güvenini kazandıracak bir araç olarak kullanılmıştır. Yeni kurulan Yunanistan'da Helenseverlerin tarihi dönemin büyük güçlerinin gözetimi altında yazılmıştır. Bu iş için seçilen yerli veya yabancı araştırmacılar kimi zaman gerçekleri çarpıtarak kimi defa sahte belgeler kullanarak Yunanistan'a gelen yabancıları kahraman ilan etmişlerdir. Böylece bölgeye gönderilen ajanlar – isyan öncesinde Yunanlardan nefret ettiğini ilanemiş olsalar bile – halka “Helen Dostları” olarak tanıtılmıştır. Elbette bağımsız Yunanistan'ın kurulmasını gönülden destekleyen Batı'lular da mevcuttur. Fakat günümüz Yunanistan'ında özellikle George ve Stratford Canning, Lord Byron, François-René de Chateaubriand, Victor Hugo, Aleksandr Puşkin gibi tanınmış yazar ve siyasetçiler, eserlerinde Yunanlara karşı tepeden bakan ifadeler kullanmış oldukları halde, “Helen Dostu” olarak bilinmektedir. Gerçekteyse bu isimler ve daha niceleri, modern Yunanistan hakkında neler yazıp çizeceklerini, kadim Yunanlara duydukları minnet duygusuna göre değil, ülkelerinin çıkarlarına göre belirlemişlerdir.

Helenseverler tarihi Batı'nın büyük güçlerince üretilmiş, Gramsci'nin hegemonya kavramıyla göstermiş olduğu gibi, Yunan halkının çıkarları ile özdeşleştirilmiş, çeşitli kurumlar tarafından yaygınlaştırılmıştır. Böylece Helenseverlik miti zamanla toplumun inançları, gelenekleri arasına yerleşmiştir. Batı, üretmiş olduğu “Helenseverlik” bilgisi sayesinde Yunanistan üzerindeki iktidarını mümkün kılmıştır.

KAYNAKÇA

- ARİSTOTELES, “Politika”, *Aristoteles – Bütün Yapıtları 3*, 3.B., çev. Furkan Akderin, Ankara, Say Yayınları, 2017, s.24.
- ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΣ Απόστολος, *Ιστορία του νέου Ελληνισμού*, C. I, Αθήνα, Εκδόσεις Ηρόδοτος, (Apostolos Vakalopoulos, *Yeni Yunan Tarihi*, Atina, Heredit Yayınevi), 2007.
- BERNAL Martin, *Kara Atena: Eski Yunan Uydurmacası Nasıl İmal Edildi 1785 – 1985*, 4. B, çev. Özcan Buze, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2016.
- BEZEL Nail, *Şiir perilerine İngiliz Romantik Şiirinden Seçmeler*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2011.
- BİSAHA Nancy, *Doğu ile Batı'nın Yaratılışı*, çev. Melek Dosay Gökdoğan, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2012.
- CHATEAUBRIAND François-René, *Note sur la Grèce: Υπόμνημα Περί της Ελλάδος του Κ. Αντικόμητος Σατωβριάνδου, Μέλους μιας από τας υπέρ των Ελλήνων Εταιρίας*, Παρίση, Εκ της Τυπογραφίας Φιρμίνου Διδότου, 1825 (Yunanistan lehine kuruluşlardan birinin üyesi Vikont Chateaubriand'ın Yunanistan bildirisi. Yunancaya çeviren bilinmiyor. Paris, Firminu Didotu Yayınevi, 1825).
- CLAIR William st., *That Greece Still be Free. The Philhellenes In The War of Independence*, Cambridge, Open Book Publishers, 2008.
- CRAWLEY C.W., *The Question of Greek Independence*, Cambridge, Cambridge Univesity Press, 1930.
- DELANTY Gerard, *Avrupa'nın İcadı, Fikir, Kimlik, Gerçeklik*, 3. B., çev. Hüsamettin İnaç, Ankara, Adres Yayınları, 2013.
- DODWELL Edward A., *Classical and Topographical Tour Through Greece, During the Years 1801, 1805, and 1806*, c.1, London, 1819.
<https://archive.org/details/aclassicalandto01dodwgoog/page/n372>
- DRIÅULT Edouard, *Napoleon'un Şark Siyaseti*, (Mütercim Köprülüzade Mehmed Fuad, Çeviryazı Selma Günaydın), Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2013.
- EAGLETON Terry, *İdeoloji, Giriş*, 1.B., çev. Muttalip Özcan, İstanbul, Ayrintı Yayınları, 1996.
- EDELMAN Murray, *Politics As Symbolic Action Mass Arousal And Quiescence*, 1.B, New york, Academic Press, 1971.

- FARSOLAS Demetrios J., “Alexander Pushkin: His attitude toward the Greek Revolution 1821-1829”, *Balkan Sudies*, C. 12,
<https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=2ahUKEwjJhrec7YbeAhXxwYsKHe4zDMIQFjAAegQICRAC&url=https%3A%2F%2Foj.s.lib.uom.gr%2Findex.php%2FBalkanStudies%2Farticle%2Fdownload%2F883%2F891&usg=AOvVaw0mr1b0us5ke155b2TbqksY>, (15.10.2018).
- FOUCAULT Michele, *Özne ve İktidar*, 4. B, çev. Işık Ergüden, Osman Akınbay, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2014.
- FOUCAULT Michael, *Hapishanenin Doğuşu*, 1.B, çev. M. A. Kılıçbay, Ankara, İmge Kitapevi, 1992.
- GALT john, *Letters from the Levant*, London, 1813,
https://books.google.com.tr/books?id=7A4IAAAAQAAJ&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false, (15.11.2017)
- GÜLER Ali, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Azınlıklar*, Ankara, TÜRKAR (Türk Metal Sendikası araştırma Bürosu), 2007.
- GÜNGÖRMEZ Bengül, *Eric Voegelin İnsanlık Draması*, İstanbul, Paradigma Yayınları, 2011.
- GÜRSEL Haluk F., *Tarih Boyunca Türk Rus İlişkileri*, İstanbul, Ak Yayınları, 1968.
- HERODOT, *Herodot Tarihi*, çev. Müntekim Ökmen, 3. B, İstanbul, Remzi Kitapevi, 1991.
- HENTCH Thierry, *Hayali Doğu: Batı'nın Akdenizli Doğu'ya Politik Bakışı*, 1.B., Çev. Aysel Bora, İstanbul, Metis Yayınları, 1996.
- HOBHOUSE John Cam *Travels in Albania and Other Provinces of Turkey in 1809 & 1810*, C.1, Londra, 1858,
[https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=uc1.\\$b235131;view=1up;seq=7](https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=uc1.$b235131;view=1up;seq=7)
(22.11.2017).
- HÜNER Tuncer, *Metternich'in Osmanlı Politikası (1815–1848)*, Ankara, Ümit Yayınları, 1996.
- İNALCIK Halil, *Rönesans Avrupası: Türkiye'nin Batıyla Özdeşleşme Süreci*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011.
- ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ, *Φίλιππος*, (İsokratis, *Filippos* – Isocrates, *Philippus*).
- ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ, *Πανηγυρικός* (İsokratis, *Panigirikos* - Isocrates, *Panegyrikus*).
- KALIN İbrahim, *Ben Öteki ve Ötekisi: İslam – Batı İlişkileri Tarihine Giriş*, 3. B, İstanbul, İnsan Yayınları, 2016.

- KARAL Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, c. 5, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1995-1996.
- KERMAN Zeynep, *1862-1910 Yılları Arasında Victor Hugo'dan Türkçeye Yapılan Tercümelere Üzerinde Bir Araştırma*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1978.
- KOCABAŞ Süleyman, *Kuzeyden gelen Tehdit: Tarihte Türk-Rus Mücadelesi*, İstanbul, Vatan yayınları, 1989.
- KÖSE Osman, *1774 Küçük Kaynarca Andlaşması*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2006.
- KURAT AKDES Nimet, *Türkiye ve Rusya-XIII Sonundan Kurtuluş Savaşına kadar Türk Rus İlişkileri*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2011.
- LANE POOL Stanley. *Lord Straford Canning'in Türkiye anıları*, çev. Can Yücel, Ankara, Yurt Yayınları, 1988.
- ΛΑΜΠΑΚΗΣ ΣΤΕΛΙΟΣ, *Το Βυζάντιο και οι απαρχές της Ευρώπης*, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, Αθήνα, [LAMPAKIS STELİOS, *Bizans ve Avrupa'nın Başlangıcı*, Ulusal Araştırma Vakfı, Atina], 2004,
- ΛΑΣΚΑΡΗΣ Σ.Θ., *Ο Φιλελληνισμός εν Γερμανία κατά την Ελληνικήν Επανάστασιν*, Αθήνα, Σύλλογος προς Διάδοσιν Ωφελίμων Βιβλίων, (Laskaris S. Th., *Yunan isyanı sırasında Almanya'daki Yunanseverlik*, Atina, Faydalı Kitapların Yaygınlaştırılması Derneği Yayınları).
- LİTHGOW William, *Travels and Voyages Through Europe, Asia, and Africa for Nineteen Years*, 12.B, 1814,
<https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=hvd.hxjrr;view=1up;seq=119> (16.12.2017).
- MARİNDİN George Eden, *The letters of John S. Morritt of Rokeby*, John Murray, London, 1914,
<https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=mdp.39015011339648;view=1up;seq=202> (22.12.2017).
- MEYER Johann Jacob, *Ελληνικά Χρονικά Μεσολογγίου*, Αρ.31, Τόμος Α., Αθήνα, Εκδόσεις Σπανός, [Mesologgi Yunan Kronolojisi, sayı 31, Cilt 1, Atina, Spanos Yayınları], 1824, s.133.
<http://repository.library.teimes.gr/xmlui/handle/123456789/2158>, (13.03.2018.)
- MİLLİNGEN Julius, *Memoirs of the Affairs of Greece*, London J. Rodwell, 1831.
<https://archive.org/stream/memoirsaffairsg00millgoog#page/n21/mode/2up> (11.03.2017).
- MOORE Thomas, *The Life, Letters and Journals of Lord Byron*, Philadelphia, Lippincott Grambo, 1855

- MORE Paul Elmer, *The Complete Poetical Works of Lord Byron*, Houghton, Mifflin and Company, 1905.
- MİLLAS Herkül, *Yunan Ulusunun Doğuşu*, 3. B., İstanbul, İletişim Yayınları, 2006.
- MİLLİNGEN Julius, *Memoirs of the Affairs of Greece*, London, J. Rodwell, 1831.
<https://archive.org/stream/memoirsaffairsg00millgoog#page/n21/mode/2up> (11/03/2017).
- NANCY Bisaha, *Doğu ile Batı'nın Yarattığı: Rönesans Hümanistleri ve Osmanlı Türkleri*, Çev. Melek Dosay Gökdoğan, Ankara, Dost Kitabevi, 2012.
- ΞΕΝΟΦΩΝ, Ἀγησίλαος, (Ksenofon, *Agisilaos – Xenophon, Agesilaus*).
- ORİGO İris, *The last Attachment, The Story of Byron and Teresa Guiccioli*, London, 1922.
- ORTAYLI İlber, *Osmalı'da Milletler ve Diplomasi*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008.
- ÖZÇELEBİ Ali, "Doğu Şiirleri'ne Yeni bir Yaklaşım", *Victor Hugo: Ölümünün Yüzüncü Yılında Türkiye'de Victor Hugo*, (ed.) Tuğrul İnal, Ankara, Türk-Fransız Kültür Derneği, 1985.
- ÖZÇELEBİ Ali, "Jean –Paul Weber'in Tekizlekçi Eleştirisi ve Doğu Şiirlerinin Oluşumu", *Victor Hugo: Ölümünün Yüzüncü Yılında Türkiye'de Victor Hugo*, (ed.) Tuğrul İnal, Ankara, Türk-Fransız Kültür Derneği, 1985.
- ÖZSÜER Esra, "Türk-Yunan İlişkilerinde Biz ve Öteki Önyarguların Dinamikleri", *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, C.1, ss. 269-309, 2012.
- ΠΑΠΑΝΔΡΟΠΟΥΛΟΣ Αθανάσιος, "Ξενοκρατία Μισελληνισμός και Υποτέλεια του Κυριάκου Σιμοπούλου", *Οικονομικός Ταχυδρόμος*, Αθήνα, 1992. (PAPANDROPULOS Athanasios, "Kiriakos Simopoulos'un Yabancı Egemenliği Yunan Karşıtlığı ve Vasallık'ı". *İkonomikos Tahidromos*, Atina, 1992).
- ΠΑΥΛΟΣ Καρολίδης, *Ο γερμανικός Φιλελληνισμός*, Αθήνα, 1917 (Karolidis Pavlos, *Alman Yunanseverliği*, Atina, 1917).
- PLATON, *Devlet, Hasan Ali Yücel Klasikler Dizisi XXIV*, çev. Sabahattin Eyyüboğl – M. Ali Cimcoz, 21. B, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011.
- ΠΡΟΒΑΤΑ Δεσποίνα, *Η απήχηση του Βίκτορος Ουγκώ στην Ελλάδα κατά τον 19^ο Αιώνα*, Αθήνα, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών. (Provata Despina, *Viktor Hugo'nun 19. Yüzyılda Yunanistan'a Etkileri*, Atina, Milli Araştırmalar Merkezi).
- PROUSIS Theophilus C., "Russian Society and the Greek Revolution", *Mnimon*, C. 20, Atina, 1998,
<https://ejournals.e-publishing.ekt.gr/index.php/mnimon/article/view/8384/8568>, (05.11.2017).

- QUENNELL Peter, *Byron, a Self Portrait, Letters and Diaries 1798 to 1824*, C.1, Londra, 1950.
- ΡΩΜΑΝΟΣ Κωνσταντίνος, *Περί της Καταγωγής των Σημερινών Ελλήνων*, Αθήνα, Εκδόσεις Νεφέλη, (Romanos Konstandinos , *Günümüz Yunanlarının Soyuna Hakkında*, Atina, Nefeli Yayınevi), 1984.
- SAİD Edward Wadie, *Kültür ve Emperyalizm*, Çev. Necmiye Alpay, İstanbul, Hil Yayınları, 1998.
- SAİD Edward Wadie, *Şarkiyatçılık Batı'nın Şark Arayışları*, 9. B., Çev. Berna Yıldırım, İstanbul, Metis Yayınları, 2016.
- ΣΑΘΑΣ Κωνσταντίνος, *Χρονικόν Ανέκδοτον Γαλαξειδίου*, Αθήνησιν, εκ του Τυπογραφείου Ιω. Κασσανδρέος, (Konstantinos Sathas, *Galaksidio'nun Yayınlanmamış Tarihi*, Atina, İo. Kassandros Basımevi), 1865.
- ΣΕΦΕΡΙΑΔΗΣ Σεραφείμ Ι. "Στάθης Γουργουρής, Έθνος-όνειρο: Διαφωτισμός και θέσμιση της σύγχρονης Ελλάδας", *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, 33, 2009. (Seferiadis Serafeim, "Stathis Gurguris, Rüya Ulus: Aydınlanma ve Modern Yunanistan'ın Kuruluşu." *Yunan Siyaset Bilimi Araştırmaları*, 33, 2009).
- SONYEL Salâhi R., *Osmanlı Devletinin Yıkılmasında Azınlıkların Rolü*, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2014.
- SOYSAL İsmail, *Fransız ihtilali ve Türk – Fransız Diplomasi Münasebetleri (1789-1802)*, Ankara, Türk Tarih kurumu Basımevi, 1964.
- ΣΦΥΡΟΕΡΑ Βασίλης Βλ., *Ιστορία Νεότερη και Σύγχρονη*, Αθήνα, Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων, (Vasilis Sfiroera, *Modern ve Çağdaş Tarih*, [Yunanistan Orta 3 ders kitabı], Atina, Ders Kitapları Basım Kurumu), 2006.
- SHELLEY Percy Bysshe, *Hellas*, Londra, 1822.
- ΣΙΜΟΠΟΥΛΟΣ Κυριάκος, *Ξενοκρατία Μισελληνισμός και Υποτελεία*, Αθήνα, Εκδόσεις Στάχυ, (Simopulos Kiriakos, *Yabancı egemenliği, Yunan Karşitliği ve Vasallık*, 10. B, Atina, Staxy Yayınevi), 1999.
- ΣΙΜΟΠΟΥΛΟΣ Κυριάκος, *Ξένοι Ταξιδιώτες στην Ελλάδα*, C.1, C. 2, C. 3, Αθήνα, Εκδόσεις Πιρόγα (Kyriakos Simopoulos, *Yababancı Seyyahlar Yunanistan'da*, Piroga Yayınevi), 2007.
- TEMPERLEY Harold, *The Foreign Policy of Canning 1822-1827: England, The New-holy Alliance, And The New World*. London, 1887, <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.500273>, (27.05.2018),
- THORNTON Thomas, *The Present State of Turkey*, C. 1, 2.B., London, 1809.

TOKER Şevket, *Türk Edebiyatında Nev Yunanilik*, 2008, <http://www.ege-edebiyat.org> (04.05.2017).

TOURNEFORT Joseph, *Turnefort Seyahatnamesi - Ege adaları*, (ed.) Stefanos Yerasimos, çev. Ali Berktaş, İstanbul, Kitap yayınevi, 2005.

TRELAWNY Edward John, *Recollections of the last days of Shelley and Byron*, Boston, Ticknor and Fields, 1858, <https://archive.org/details/recollectionsof101trel> (11.05.2018).

VASUNİA Phirose, "Helenizm ve İmparatorluk: Edward Said'i Okumak." *Oryantalizm: tartışma metinleri*. Editör Aytaç Yıldız, çev. Salih Akkanat, Ankara, Doğu Batı Yayınevi, 2007.

Victor Hugo, *Selected Poems of Victor Hugo: A Bilingual Edition* (İngilizceye çeviren E.H. ve A.M. Blackmore), Chicago, The University of Chicago Press, 2001.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

TEZ ÇOĞALTMA VE ELEKTRONİK YAYIMLAMA İZİN FORMU

Yazar Adı Soyadı	Bilal SARİ MACHMOUT
Tez Adı	Osmanlı İmparatorluğu'nun Paylaşılması Kontekstinde Yeni Yunanilik
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Sosyoloji
Tez Türü	Yüksek Lisans
Tez Danışman(lar)ı	<i>Doç. Dr. Bengül GÜNGÖRMEZ AKOSMAN</i>
Çoğaltma (Fotokopi Çekim) İzni Kısıtlama	☐ Patent Kısıt (2 yıl) ☐ Genel Kısıt (6 ay) ☒ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin veriyorum.

Hazırlamış olduğum tezimin belirttiğim hususlar dikkate alınarak, fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere Bursa Uludağ Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından hizmete sunulmasına izin verdiğimi beyan ederim.

Tarih : 11/06/2019

İmza :

